

A MULTIETNIKUS LOKÁLIS KÖZÖSSÉGEK JOBBI IRÁNYÍTÁSÁÉRT¹

A Helyi politika a multietnikus lokális közösségekben – a multietnikus közösségek irányításának helyzete és távlatai elnevezésű projektum a szerbiai többnemzetiségű közösségek helyi politikája fejlesztésének az igényéből fakadt. Abból az ötletből kiindulva, hogy tudatosítsák a meglévő pozitív gyakorlatot és megoldásokat, továbbá megeremtsék a multietnikus lokális közösségek jó irányításához szükséges legfontosabb előfeltételeket, a Nyílt Társadalomért Alap ily módon szeretne hozzájárulni a nemzetek közötti tolerancia előmozdításához, a másság harmonizálásához, a törvényes garanciák következetes tiszteletben tartásához, valamint a kisebbségi közösségekhez tartozók legitim érdekeinek és igényeinek a valóra váltását célzó átfogó gyakorlat kiépítéséhez, a lokális közösség összes fejlesztési problémájának a demokratikus megoldása révén.

Ebből kiindulva, a projektum fő céljaiként az alábbiakat határoztuk meg: a multietnikus lokális közösségek irányítása rendszerbeli, fenntartható és etno-kulturális szempontból méltányos modelljének a kialakításához való hozzájárulás, az új politikáknak a lokális közösségekben való felállítása és fejlesztése, hogy ezáltal tökéletesedjen a multietnikus lokális közösségek irányítása, s ez hozzájáruljon a szociális összetartó erő fokozásához, valamint a közigazgatási szervek interkulturális kapacitásának a bővítése és a multikulturalitás elvének érvényre juttatása a multietnikus lokális közösségekben. A projektum egészét egy kilenctagú Projektumtanács irányítja. A tagok a Nyílt Társadalomért Alapnak, a Regionalizációs Központnak, a helyi önkormányzatoknak, a tartományi végrehajtó tanácsnak, a nemzeti tanácsoknak a képviselői, és a kérdés szakemberei.

A tevékenység eltervezésekor abból a meggyőződésből indultunk ki, hogy először pontosan meg kell állapítani, milyen a lokális közösségek irányítása, majd pedig betekintést kell nyerni abba, hogy három vajdasági községben - Nagybecskerekben, Zomborban és Zentán – milyen jellegű a lokális kisebbségi politika, később ugyanis ezekben a községekben kerül sor a projektum realizálására. A tanács ezért kiemelt kutatókat bízott meg a nagybecskereki Civil Társadalomfejlesztési Központból, élükön dr. Vladimir Ilić professzor áll. A kutatás eredményei ezzel nyilvánosságra kerülnek, hogy minden érdekelt alany hozzájuk férhessen és a lokális közösségek is közvitát szervezzenek róluk. Megjegyezzük, hogy a megkérdezettek egyes állásfoglalásai és véleményei nem feltétlenül tükrözik a projektumban részt vevő intézmények és szervezetek álláspontját is.

Tomislav Žigmanov
a Nyílt Társadalomért Alap
programkoordinátora

¹ A Nyílt Társadalomért Alap program-kezdésményezése, mely az újvidéki Regionalizációs Központtal való együttműködésben valósul meg

HELYI POLITIKÁK A MULTIETNIKUS HELYI (LOKÁLIS) KÖZÖSSÉGEKBEN ZENTA KÖZSÉG PÉLDÁJÁN

A legtömörebben ábrázolva, a Civil Társadalom-fejlesztési Központ (CRCD) által készített jelen tanulmány kutatási kerete magában foglalja az etnikai viszonyok állapotának és igazgatási perspektíváinak kutatását Zombor, Zenta és Nagybecskerek községekben. Ezen a kisebbségi kérdés közéletben való jelenlétének, a nemzeti közösségek tagjai kívánt és valós helyzetének, továbbá egyéni és kollektív jogaik érvényesítésének a kutatása értendő. Tekintettel a Nyitott Társadalom Alapítvány és a Regionalizációs Központ együttműködésével realizált projektum céljaira a hangsúly az etnikai viszonyok menedzsmenete valós és kívánt politikáinak kutatására helyeződött.¹

Az adatgyűjtés módja és az adatok forrásai tekintetében a kutatás tartalmazza a nagybecskereki, zentai és zombori² községek közigazgatási szerveinek, önkormányzatainak, községi vállalatainak és különböző szervezeteinek mérvadó személyiségeivel folytatott beszélgetéseket, valamint a projektum témájához kapcsolódó azon megkeresett hivatalos adatokat, amelyekkel a közigazgatási szervek és az önkormányzatok rendelkeznek, 2005. májusa és júniusa folyamán a hírközlési eszközök folyamatos figyelemmel való kísérését, az előző hónapok helyi és kisebbségi nyomtatott és elektronikus média számadatokkal és felvételekkel kapcsolatos archívumának felhasználását, valamint a projektum megvalósításában jelentős egyéb médiumoktól (pl. az Újvidéki TV szerb nyelvű műsora, a B92 és a Dnevnik napilap stb.) kapott adatokat, ezenkívül a kisebbségi közösségek nemzeti tanácsai képviselőitől, a politikai pártoktól kapott közléseket (a Vajdaságban és helyi szinten), a helyi újságíróktól, az újvidéki és belgrádi közigazgatási szervek dolgozóitól és az egyes nem kormányzati szervezetek képviselőitől, valamint a jelen kutatással felölelt nemzeti kisebbségek anyaországi nagykövetségeinek képviselőitől kapott adatokat.

Zenta és Zombor községekben szabványosított kérdőívek segítségével is elvégeztük a helyi etnikai elit és szubelit képviselőinek véleménykutatását, tekintetbe véve a mérvadó nemzeti közösségekhez tartozóknak az SPSS³-csomagon belüli (kvázi) statisztikai vizsgálathoz elegendő számban történő bekapcsolásának szükségességét.

¹ Léteznek-e ilyen politikák, mely intézményes mechanizmusokra támaszkodnak, melyek a reális alternatívák, az érdekelt szereplők mely alternatívákat javasolják, az ezen multietnikus közösségek politikája terén a minden egyes változás és minden teljes alternatíva beültetésével keletkezett károk és előnyök, az alapakadályok meglátása a multietnikus közösség politikai irányításában eszközölt parciális és teljesebb változások terén, egyes célcsoportoknak a különböző edukációs projektumok elfogadására való hajlandósága stb.

² A projektum megvalósításával felölelt községek kiválasztása a Nyitott Társadalom Alapítványnak A helyi politika a multietnikus helyi közösségekben - a multietnikus közösség irányításának helyzete és perspektívái alapidokumentumában van indokolva.

³Talán 200 *step-by-step* elven kikérdezett személy; érthető, hogy ezen példa nem teszi lehetővé az értékelést, azonban az informátoroktól kapott értesülések erős korrektívájaként és pótolhatatlan kiegészítőjeként szolgál.

A közlések alapvető, rendkívül aktív forrását az adatekzelőkkel, illetve a helyi és etnikai elittel – akiket illetően megalapozott az a feltételezés, hogy birtokolják a témával kapcsolatos legjelentősebb értesüléseket - folytatott kötetlen beszélgetések képezték. Ezen beszélgetések - számuk valamivel meghaladta a 80-at - mindenekelőtt kifejezetten aktív jellegük miatt feleltek meg, mivel éppen a szükséges anyag létrejöttét tették lehetővé. A beszélgetések több alkalommal zajlottak, ugyanazokkal a megkérdezettekkel, és legtöbbször több órán át tartottak. A napi terepmunka végén a gyorsírói jegyzeteket megküldték a kutatás vezetőjének, aki este bevitte a módosításokat a másnap folytatandó beszélgetésekhez szánt kérdések jegyzékébe. Ily módon állandó szekvenciális analízis készült, ami megnehezíti az adatok formálisan értelmezett összehasonlítását, de lehetővé teszi a tartalmi nyilvántartást. A kutatás a beszélgetések típusa miatt - tekintettel a konkrét adatbegyűjtési módok kombinációjára és az adatforrásokra, valamint az interjút készítő és a közvélemény-kutatók, illetve segítők hosszú terepi tartózkodására – tudományos szempontból inkább hasonlított etnográfiai vagy antropológiai, mintsem szociológiai vagy polit(ik)ológiai kutatásra. Ez elkerülhetetlen volt, lévén hogy a kutatás alapcélja a multietnikus közösségi menedzsmenttel kapcsolatos mérvadó szempontok minél nagyobb számban történő begyűjtése volt; olyan jelenségről van szó, amely a projektum alapvető programdokumentumában megfelelően van definiálva és tárgykörök szerint csoportosítva, de amelyhez megfelelő empirikus indikátorokat kellett találni, ami a munkának talán a legkreatívabb részét képezte. Előnyt mindig a minőséges formában adott adatok élveztek, azok, amelyek kevésbé alkalmasak a kutatás tárgyával kapcsolatos előre feltett, jól kidolgozott rivális hipotézisek tesztelésére (ugyanis ilyenek nem léteznek sem itt, sem máshol), sokkal inkább a meglévő feltételezések modifikálására és az új ismeretek általánosítására. Magát a tárgyat illetően – nagyon tömören fogalmazva – a kutatás célja az előre megfogalmazott probléma valóságban való feltárása a három község területén, és a teljes metodológiai hozzáállás ennek volt alárendelve.

Kedvező feltételek mellett a kutatás 2005 májusában és júniusában folyt. A pénzügyek nem jelentettek gondot, ami ritkaság, a Civil Társadalom-fejlesztési Központ pedig rendelkezett elegendő számú szakképzett káderrel ezen rendkívül összetett kutatás lefolytatásához, ami több mint ritkaság Szerbiában. A káderek egy részét Belgrádban, másik részét Zentán és Zomborban mozgósították, de legtöbbször a CRCD nagybecskereki munkatársa volt, akik ezen kutatás előtt már bizonyítottak több más olyan kutatásban, amelyben a kötetlen beszélgetés képezte a közlések alapforrását.⁴ A beszélgetések egy része magyar nyelven zajlott, így a transzkripciókat a jelen jelentés nyelvére fordították (a ford. megj.: A jelentés szerb nyelven készült).

A kutatás elméleti előkövetelmény nélkül lett lefolytatva, nem mellőzve az elméleti tudás alkalmazását, a jelen kutatást a Regionalizációs Központtal együtt megvalósító Nyitott Társadalom Alapítvány programkezdeményezésében megfogalmazott célokkal és módon. Szükséges volt felölelni az alapvető probléma intézményes és reális oldalát is, amin

⁴Hogy ne menjünk vissza a múltba, csak az idén még két hasonló módszertani és tematikai kutatás folyt az etnikai viszonyok feltérképezésével és a Vajdaság vagy egyes részeinek területén az etnikai feszültségek túltengésével kapcsolatban, amelyekben a káder a legmegfelelőbb módon bizonyított, ugyanakkor állandóan (ön)képezte magát.

az empirikus leírásnak az intézményes és funkcionális elemzéssel való kombinálása értendő. A problematikát definiáló törvényes keretet a jelen bevezető nyomban követő külön fejezet tartalmazza. Erre - mivel a jogi normatíva részben mérőeszközként is szolgál a leírások pontosítása értelmében (illetve a valóságnak a legális szabványoktól való eltérése, a gyakorlati projektumcélok realizálása érdekében) – gyakran hivatkozik az elkövetkező szövegrészekben is. A hangsúly - gyakran a tömörség számlájára – a pontosságra és a részletes leírásra helyeződött. Az argumentálás alapeljárása az állítások telített (szaturált) empirikus nyilvántartással való alátámasztása. Az előterjesztett tényekre vonatkozóan sok állítást a beszélgetőtársak⁵ nyújtottak; azokon a helyeken, ahol azok nem voltak összhangban a tényállással, erre külön utaltunk. A szöveg szerkezete részben magával a kutatás tárgyával, részben pedig a jövőbeni, tervezett projektumaktivitásokkal lett meghatározva, amin a szóban forgó három községben folytatandó külön tárgyalások megtartása értendő. Lényegében a jelen jelentés ezen tárgyalás javaslatát képezi.⁶

INTÉZMÉNYES RENDEZETLENSÉG ÉS AZ ÁTALAKULÁS PROBLÉMÁI

Ezen elemzés tárgyát a helyi közösségekbeli kisebbségi jogok érvényesítésének kutatásaként is meghatározhatjuk, a meghatározott intézményes megoldások és gyakorlatok meglétének, illetve hiányának kutatása által konkretizálva. A helyi szinten tervezett vagy lefolytatott konkrét politikák meglétéről, illetve hiányáról van szó, de mindenekelőtt a helyi kisebbségi politika⁷ jelenlétéről, hatásáról, tervezéséről vagy hiányáról. Itt egy sor különböző jellegű és státusú kérdéstről van szó, amely bevonja a normatív-jogi nézőpontot, az intézményes elrendezést, a helyi szintű irányítás problémáit, a hatásköri felosztás kutatását és a probléma megoldásának valós helyzetét stb., azonban nem alapszik ezeken. Nyilvánvaló, hogy itt legális káosz van, ami nem az egyedüli a multietnikus közösségek igényeinek kielégítése és jogainak alkalmazása szabályozását illető problémák aspektusában. A hatáskörök felosztása sokban homályos és sokszor nem tudni mit oldanak meg, illetve mit kell megoldaniuk az önkormányzati szerveknek, körzeteknek, közigazgatási intézményeknek vagy kisebbségi önkormányzatoknak. Fontos, és semmiképpen sem ritkán előfordul

⁵ A nyelvi és egyéb hibákat nem javítottuk a megkérdezettek közvetlen idézésekor.

⁶ A jelentés négy füzet formájában kerül benyújtásra, amelyekből az első három mindegyik kutatott környezetre vonatkozik, míg a negyedik az általános kutatási leleteket, összehasonlításokat tartalmazza, valamelyest általánosabb megközelítésben és absztraktabb elemzés szintjén. Másrészt, az egyes községekhez kötődő konkrét kutatási eredményeket lehetetlen az egyértelmű elméleti, kutatási és intézményes szövegek környezetén kívül értelmezni. Ezért ez a bevezető fejezet, majd az ezt követő – Intézményes rendezetlenség és az átalakulás problémái, valamint ez után A projektum témájában mérvadó formális-jogi keret elemzése – jogforrások - azonosak mind a négy füzetben. Az egyéb tartalmi részek az előbb elmondottakra való tekintettel teljesen különböznek.

⁷ A Nyitott Társadalom Alapítványnak a Regionalizációs Központtal együttműködve realizált említett programkezdeményezésében a „lokális kisebbségi politika” szintagma a kisebbségi közösségekhez tartozók kulturális identitásának védelmére és a kisebbségek közérdekű döntések meghozatalában való hatékony részvételének fejlesztésére vonatkozó rendszerbeli kezességek, illetve egyéb társadalmi (közgazdasági, információs, művelődési, oktatási, szokásjogi, közvéleménybeli) feltételek létrehozására és fejlesztésére irányuló specifikus programok, intézményes mechanizmusok, közhatalmi, politikai, civil szervezeti konkrét tevékenységek felismerhető korpuszát jelöli.

problémák – mint például a helyi közösségben valamely nyelven tanuló diákok számának csökkenése és az ezekre a jelenségekre való optimális reagálás – mind olyan kérdések, amelyeket illetően sem a szolgáltatást igénybe vevők, sem pedig az illetékesek nem biztosak abban, hogy kinek kell azokat megoldani. A legális káoszt intézményi rendezetlenség és számos gyakorlati probléma kíséri. Az analitikus terv szintjén a jelen kutatásban alkalmazott alapvető eljárás a funkcionális elemzés, valamint a jogi megoldások elemzése, illetve ezen gyakorlati elemzés intézményes elemzése.

A különböző adatforrások valamelyest különféle és kölcsönösen komplementáris értesülésekkel szolgálnak. Ez nem csak az intézményesen létrejött adatokra vagy médiatartalmakra érvényes, hanem az aktív módon létrejött különféle nyilvántartásokra is. Érthető, hogy különbségek vannak a helyi nemzeti elithez tartozók és a nemzeti közösségek „egyszerű” tagjainak gondolkodásmódjában. Az elit azon tagjai, akikkel *in-depth* interjúk készültek, olyan pozíciókat töltenek be, amelyekről tárgyilagosabb és átfogóbb képet alkothatnak.

Nem kell csodálkozni, hogy az *opinion leaders-ek* (véleményformálók) gyakran kritikusabban viszonyulnak a saját nemzeti közösségükhöz tartozók szükségletei kielégítésének módja iránt, mint ahogyan a szokványos módon kérdezettek esetében. Ezt mutatja a két leggyakrabban használt nyelven történő tájékoztatás kérdése Zentán, ahol ez a probléma tényleges jelentőséggel bír, és a közösség „egyszerű” tagjai kevésbé észlelik, mint a helyi elit tagjai. Nagybecskerekben az egyes interjúkból származó értesülések keresztezése világosan feltárja az erőforrásokkal való rendelkezés átláthatatlan módjait és a csoportok közötti és azokon belüli versengés különböző neveit, ami egy inkább szabványosított kutatásnál kisiklik.

Hiba lenne azonban egy ilyen, a (multi)etnikus közösségek problémáinak szentelt kutatásban az etnikai tényezőt teljesen autonóm módon szemlélni, ami természetesen nem jelenti azt, hogy tagadjuk minden specifikus okozati súlyát és a multietnikus közegben élők életére gyakorolt jelentős hatását. Az etnikai viszonyok, a nemzeti közösséghez tartozók szükségleteinek kielégítése és a multietnikus közösségek irányításának politikája mégis egy olyan környezetben zajlik, amelyet szegénység és demográfiai csökkenés, úgynevezett „fehér pestis” jellemez, amely mindhárom községben jelen van. Zomborban az elmúlt tíz év alatt az elsős diákok száma évente ötszázzal csökkent. Zenta – amióta az SZHSZ Királysághoz csatolták - demográfiailag erodál, az utóbbi évtizedekben pedig egyre kifejezettebben. Nagybecskerek községben – habár területén az ötezer menekült mind maradt – a lakosság száma az utolsó két népszámlálás között körülbelül ötezerrel csökkent. Mindez hatást gyakorol a nemzetek közötti viszonyokra és a multietnikus közösségek irányításának stratégiájára. Ez a kontextusuk, és pedig fontos kontextus, amit nem kell összekeverni a kérdezettek szokványos konformista kijelentéseivel, akik a nemzeti közösségi tagok szükségletei kielégítésével kapcsolatos problémákat gyakran a szegénységgel mint kifogással magyarázzák. A szegénység kétségkívül létezik, és különböző módon fejti ki hatását.

Ebben a kérdésben világosan el kell különíteni a kollektív jogok kielégítésének valós állapotát a beszélőtársak véleményétől. Ezt azonban az adatgyűjtés és az adatok elemzése síkján szükséges elvégezni, míg, ahogy már említettük, a kutatási eredmények bemutatásakor az objektív helyzet a beszélőtársak nyilatkozatai által tárható fel, miközben, ahol az szükséges - nem

felesleges ismételn - figyelmet kell fordítani a tartalmak esetleges egyoldalúságára vagy a perspektívák elferdítésére. Bármikor, amikor érdekekről van szó, különösen akkor, amikor az erőforrások beszűkültek, az értékelés valamelyest elferdült. Ennek értelmében elegendő összehasonlítani a kérdezettek becsléseit és a munkanélküliekről vagy a vezetői káder nemzetiségi összetételéről szóló „kemény” adatokat. Az eredmények ebben az értelemben nem egyértelműek. Ez rendkívül szembetűnő a foglalkoztatás és a vezetői beosztás betöltése lehetőségének viszonylatában, tekintettel a pályázó jelöltek nemzetiségére, részletesebben Zenta példáján statuálva.

A kutatás egyik alapvető eredménye intézménybeli káoszra utal, ellentétben a multietnikus közösségek problémakezelésének az ezen projektumot kezdeményező okiratban jelen levő rendezett megközelítésével. A káosz jelen van az emberek tudatában is, így, ahogyan már előrejeleztük, a multietnikus közösségek irányításába közvetlenül bekapcsolt beszélőtársak többsége nincs tisztában a hatáskörökkel („senki sem tudja, kinek mit kell tennie”, „a pénzelés kérdését egymásra hárítják”). A hatáskörökben fennálló konfúziót a beszélőtársak világosan látják. Ismételn kell, hogy ez a konfúzió (nem csak) az intézményes megoldások síkján jelentkezik. Elmondtuk, hogy emiatt a kutatási projektum keretében egy külön elemzési részt kellett kidolgozni, amelyben áttekintettük azt a törvényes keretet, amely kisebb-nagyobb mértékben jogilag szabályozza az alapvető probléma néhány aspektusát. Ily módon, és ezt újból hangsúlyozni kell, olyan meghatározott ismérvek kerültek felszínre, amelyek lehetővé teszik a valóság normától való eltérésének mérését, amivel az egész kutatás bizonyos értelemben „objektíválódott”.

A jogi káoszt a politikai síkon jelen levő is kíséri: az alapvető téma kutatása során napvilágra kerülnek az etnikai, politikai vagy valamely harmadik tranzíciós vesztes és nyertes által különbözőképpen tolmácsolt és alkalmazott, egymás között szabályozatlan és befejezetlen szabályokkal telített, épülőfélben levő politikai rendszer problémái. A községi pártbeli felosztottság gyakran elferdíti a nemzeti közösségek jogainak kielégítéséről alkotott képet. A formális és nem formális közötti összhang hiánya túlméretezett és kifejezetten eredménytelen. A beszélőtársak gyakran panaszkodnak a községi hatalomban részt vevő pártokra, a megkérdezettek többsége pedig nem vár semmit a politikai pártoktól a számunkra érdekel bíró területet illetően. A beszélőtársak szemszögéből ők mindenekelőtt a helyi erőforrások felosztását szolgáló gépezetek. Ez különösen azért érdekes, mert a pártoknak túlméretezett jelentőséget tudnak be a döntéshozatal minden szintjén, de semmibe veszik azon lehetőségüket, hogy valami hasznosat tegyenek a nemzeti közösségekhez tartozók kollektív szükségletei kielégítése terén. A beszélőtársak között nagyon hiányos kép alakult ki a nem kormányzati szervezetekről. A kisebbségi közösségek nemzeti tanácsairól különböző vélemények léteznek, azokban a közegekben, ahol szerbek vannak többségben, gyakran hallható, hogy ezek „bizonyos pártok szócsövei, majdhogynem szükségtelenek.” Zentán a válaszadók úgyszintén követelik, hogy a Magyar Nemzeti Tanács „ne legyen eszköz a VMSZ kezében”, azonban jobban felfogják a nemzeti tanácsok jelentőségét („Hasznosak és szükségesek. Ki kell használniuk valamennyi törvény adta lehetőséget a nemzeti kisebbségek nyelvén folyó (az egyetemig tartó) oktatás javítására és bővítésére.”).

A megfigyelt helyi közösségek síkján az etnikai és pártbeli perspektíva (ez utóbbi magában foglalja a községi erőforrások felosztására hatással bíró különböző nem formális csoportokat is) nagyfokú összefonódása tapasztalható. A

késlekedő átalakulásban (tekintettel az utóbbi tíz évre, amikor az átalakulás gátolva volt) levő többpártrendszer problémái különböző módokon vannak jelen. Szembetűnő a monopolista kommunista szervezet korábbi intézményes szerepének hiánya, amelyet a létrejött politikai rendszernek nem sikerült teljesen betölteni. Az, amit valamikor a kommunista hatalom felsőbb szerveinek utasításai és a nemzetiségi kulcspolitika világosan definiáltak, ma laza, nem túlzottan kötelező érvényű megállapodások és nagyrészt szabályozatlan etnikai- és pártkompetíciók területe. A helyi politikai élet szereplőire többnyire a bármely eszmében való hit hiánya jellemző; szokatlan lenne, ha ez máskepp volna, tekintettel a kilencvenes évek tapasztalataira, amik a politikai eszméket kegyetlen és fordított karikatúrájukban mutatták be. A nemzeti közösségek politikai elitjéhez tartozó beszélőtársak perspektívája az, hogy igenis fontos a „községi”. Ők a problémákkal a nemzeti közösségeik síkján szembesülnek, azonban, ha gyakorlatiasan gondolkodnak, községi kontextusban gondolkodnak, ami érthető is, hiszen az erőforrások felosztása – amire hatással bírnak, és aminek ők a főszereplői – éppen itt történik. A kutatás kimutatta – ki tudja már hányadszor –, hogy nem létezik nemzeti szolidaritás a vizsgált nemzeti közösségekhez tartozók egyike között sem.

Amikor a „községi perspektívára” mutatunk rá, az első, amire gondolunk az, hogy korlátozza a látókört a parciális megoldások kutatása értelmében, amelyek valamely harmadik személy kárára lesznek, például azon honfitársakéra, akik azokon a vidékeken vannak, ahol az ő etnikai csoportjuk van kisebbségben. Ez nem alaptalan. Habár a „községi perspektíva” hatékony is lehet, ugyanis rámutat a határozathozatali mechanizmus tényezőjére, amely közeli, és amelyre elvben hatni lehet (pl. konkrét javaslatok, hogy a képviselő-testület épületében „az értesítéseket tűzzék ki magyar nyelven is”). Ez különösen fontos olyan közegekben, ahol a község talán reálisan többet tehet, mint máshol, tekintettel a vitális problémák struktúrájára és természetére, mint Zenta esetében is, ahol a kulcskérdés a nyelvi probléma, annak hivatalos és köznyelvi használata.

Egy ellentmondásos módon a „községi hozzáállás” a beszélőtársak tudatában Szerbia központosításából, de a többpártrendszerből is, és valószínűleg a községi szinten működő nem formális csoportok ténykedéséből ered. Ilyen nem formális csoportok léteznek a helyi és a nemzeti közösségeken belül is. Nagybecskerekén különösen feltűnő, hogy azon nemzeti közösségek tagjai panaszkodnak, akik teljesen ki lettek zárva mindkét helyi „elitből”, úgy a lokális nemzetiből mint a községeből⁸; ez kisebb mértékben érvényes a többi kutatott községre is, valamennyivel inkább Zentára, ahol is az elégedetlenség központjai a Szerb Demokrata Párt és a Magyar Polgári Szövetség helyi ágazatai, kevésbé Zomborra. Mindhárom községben az elégedetlenség generátorairól van szó, és ezek egy bizonyos értelemben működőképeseek, mert másoktól élesebben kritizálják a fennálló helyzetet, a kritika pedig a konvulzió által létrejövő rendszernek nagyon is szükséges. Természetesen, ez a valós helyzet kritikájára vonatkozik, amennyiben az hallgatólagosan nem támogatja az albán pékségek felszámolását⁹, ugyanis akkor több mint nem funkcionális. Általánosítva azonban, kutatási szempontból inkább érdekesek a pillanatnyi helyi elit azon riválisai, akik kisebbségi közösségekből valók, mint a többségi közösségekből jövők.

⁸ Nem kell külön emlékeztetni, hogy ezek az elitek részben fedik egymást, részben pedig autonómok.

⁹ A megjegyzés, talán mondani sem kell, nem vonatkozik a most említett politikai szervezetekre, sem pedig azok képviselőire.

A nemzeti viszonyok a kutatott községekben egészében véve rosszak és stabilak, békések. A beszélgetésekben jelen van a szokásos színlelt alkalmazkodás az első válaszadók során. Általános hajlam mutatkozik az incidensek számának és súlyának minimalizálására, a szó szoros értelmében. Ez magától értetődő, senki sem akar olajat önteni a tűzre. És ez jó. A nemzetek közötti viszonyok kérdése általában véve elég érzékeny, még kutatási szempontból is. A vajdasági polgárok többsége aránylag békésen él, inkább a bizonytalansággal terhelve, hogy hogyan fogja magát feltalálni a mind gyorsabb társadalmi-gazdasági változások körülményei között, majd a túlélési kérdések foglalkoztatják, és csak ezt követően a nemzetek közötti viszonyok helyzete, illetve az egyes kollektív szükségletek kielégítése és az emberi és kisebbségi jogok tiszteletben tartása. Általában a Vajdaság és külön-külön a három megfigyelt helyi közösség felvázolt képe nem lehet egydimenziós, miközben talán kevésbé szövevényes, mint ahogyan az első látásra tűnik. Szem előtt kell tartani a társadalmi problémák átfonódását, miközben mindegyikük erősíti a többi hatását, és csökkenti a konstruktív megoldások lehetőségét. Például, amikor többnemzetiségű községekben cég eladására kerül sor magánvásárlónak a foglalkoztatottak egy részének elbocsátásával, elkerülhetetlenül felmerül a tőke etnikai eredetének, az elbocsátottak, a munkában maradók és az újonnan foglalkoztatottak nemzetiségi szerkezetének a kérdése. Az erőforrások csökkentett állapotában sor kerül az etnikai versengés fokozódására. Ha hinni lehet annak, amit ezekben a helyzetekben a tudomány állít, az etnikai versengésnek nem kell kockázatosnak lennie, amennyiben azt nem kíséri a különböző csoportokhoz tartozó szereplők egyenlőtlenségeinek tudata.

Mindenesetre, az erről a témáról való beszélgetés folyamán a válaszadók – mind a helyi elit, mind pedig a nemzeti közösségek „egyszerű” tagjai – nagy része, főként Zomborban és Nagybecskerekén¹⁰ a nemzetek közötti viszonyokat jónak ítéli. Valamennyivel rosszabb az értékelés Zentán, itt azonban figyelembe kell venni a kérdezettek összetételét. Nem szabad elfelejteni, hogy Zombor vezetett az etnikai incidensek számát illetően, azok euforikus kitörésekor 2004 márciusában¹¹.

¹⁰ Nagybecskerekén nem végeztük az „egyszerű polgárok” külön szabványosított kérdőíves kikérdezését. Ez minden habozás nélküli szándékos döntés volt. A Civil Társadalom-fejlesztési Központ folyamatosan végez (részben a helyi önkormányzat szükségletére, részben anyagilag támogatva általa, részben saját forrásból) a helyi közösség és azon község etnikai viszonyainak problémáival kapcsolatos kutatásokat, amelyben a székhely található, és hatalmas ilyen jellegű régebbi és teljesen új anyaggal rendelkezik. Másrészt, az intézményes forrásokból szerzett anyag, a nyomtatványok és a beszélgetőtársakkal folytatott beszélgetések teljesen megvilágították a problémát; még egy közvélemény-kutatás lebonyolítása „a rend kedvéért” Nagybecskerekén nem bírta volna el a tényleges módszertani problémák és kutatási igények értékelésével való szembesülést. Jobbnak találtuk az erőforrásokat mindhárom községben az előre meg nem szerkesztett interjúk számának növelésére fókuszálni. A téma az értesülési források felhasználásával mélységében és átfogóan ki lett kutatva. Az erőforrások által lehetővé tettél több mintán végzett kutatással kapott közvélemény-kutatási adatokat a megfelelő helyen közöljük.

¹¹ Korhecz Tamás, a Tartományi Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi Titkárság titkára nemrégiben, 2005 júniusában arról szólva, hogy a magyar populáció elleni sovíniszta támadások intenzitása csökkent a tavalyihoz viszonyítva, hangsúlyozta, hogy javulás tapasztalható a bűnüldöző szervek működésében a kisebbségi közösségek biztonsága védelmével illetően, és hogy egyes közegekben látványosan csökkentek a nemzetek közötti feszültségek. Korhecz ebben a kontextusban Zomborra hivatkozott. A tartományi titkár úgyszintén ebben a kontextusban szembeállította Zombort Temerinnel, ahol szavai szerint „még mindig történnek etnikai indíttatású incidensek.”

A későbbi beszélgetések folyamán a kérdések szukcesszív feltevésekor láthatóvá válik, hogy milyenek a valóságos nemzetek közötti viszonyok a megfigyelt környezetekben; a megrövidítettség érzete szinte az összes beszélgetőtársnál jelen van, függetlenül etnikai hovatartozásuktól, továbbá a nagy többség azon óhaja is, hogy “azok a többiek” változtassanak meg ezt vagy azt a viselkedésükben. Eközben szem előtt kell tartani, hogy az etnikai alapon való megrövidítettségi érzés nem szükségszerűen etnikai diszkriminációs indíttatású – az átalakulóban levő Szerbiában kevés az elégedett és nem frusztrált ember, és kutatások sora utal arra, hogy a feltételezett, és a beszélgetések során idézett frusztrációforrások gyakran nem egyeznek a ténylegesekkel. Ebben az értelemben az etnikai többség és a kisebbségi közösségek tagjai is legalább időnként panaszkodnak “azokra a többiekre” azon problémák miatt, amelyeket magának a társadalmi-gazdasági rendszer átalakulásának lehet betudni. Ezen problémák érintik a reális és mindennapi érdekeket, így, részben ezért, a tranzíciós kénok jó alapot képeznek a saját etnikai csoport veszélyeztetettségéről alkotott nem mindig megalapozott feltételezés kialakulásához.

A PROJEKTUM TÉMÁJÁVAL KAPCSOLATOS
ALAKI JOGI KERET ELEMZÉSE
- JOGFORRÁSOK-*

Szerbia és Montenegró Államközösségben Szerbia és Montenegró Államközösség alkotmányos alapokmánya (SZM 1/2003 sz. Hivatalos Lapja – a továbbiakban: Alkotmányos alapokmány), Az emberi- és kisebbségi jogokról és polgári szabadságjogokról szóló alapokmány (SZM 6/2003 sz. Hivatalos Lapja – a továbbiakban: Alapokmány), a tagállamok alkotmányai, Vajdaság Autonóm Tartomány Statútuma (VAT 17/91 sz. Hivatalos Lapja – a továbbiakban: VAT Statútuma), A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény (JSZK 11/2002 sz. Hivatalos Lapja – a továbbiakban: Kisebbségi törvény), a tagállamok törvényei, a tartományi és a helyi önkormányzati szervek határozatai képezik a nemzeti kisebbségek helyzetét rendező alapvető jogszabályokat.

Szerbia és Montenegró Államközösséget mindazok a nemzetközi megállapodások is kötelezik, melyek egykor a JSZK-t és a JSZSZK-t kötelezték. Ezt a megoldást tartalmazza az Alkotmányos alapokmány 16. szakasza, melynek értelmében a becikkelyezett nemzetközi megállapodások és a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályai elsőbbséget élveznek Szerbia és Montenegró valamint a tagállamok jogával szemben. Az Alkotmányos alapokmány 10. szakasza kimondja, hogy a Szerbia és Montenegró területén érvényes nemzetközi megállapodások emberi- és kisebbségi jogokról és polgári szabadságjogokról szóló rendelkezéseit közvetlenül alkalmazzák, az Alapokmány 7. szakasza szerint is a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályaival, valamint az államközösségben érvényben levő nemzetközi szerződésekkel szavatolt emberi- és kisebbségi jogokat az Alapokmány is szavatolja és ezeket közvetlenül alkalmazzák. Az Alapokmány 10. szakaszának rendelkezése kimondja, az Alapokmány által szavatolt emberi- és kisebbségi jogokat oly módon kell értelmezni, amely elősegíti a nyitott és szabad demokratikus társadalom értékeit, a nemzetközileg szavatolt emberi- és kisebbségi jogokkal, és a megvalósításuk ellenőrzésével megbízott nemzetközi testületek gyakorlatával összhangban.

Az Alkotmányos alapokmány 9. szakasza értelmében saját területükön az emberi jogokat a tagállamok védelmezik és szabályozzák: saját területükön a tagállamok szabályozzák, biztosítják és védelmezik az emberi- és kisebbségi jogokat és a polgári szabadságjogokat. Hasonló megfogalmazású az Alapokmány 2. szakaszának rendelkezése: Az alapokmánnyal szavatolt emberi- és kisebbségi jogokat alkotmányaikkal, törvényeikkel és politikájukkal közvetlenül a tagállamok szabályozzák, biztosítják és védelmezik. Az Alkotmányos alapokmány 9. szakaszának rendelkezése szerint Szerbia és Montenegró kíséri az emberi- és kisebbségi jogok és polgári szabadságjogok érvényesítését és védelmet biztosít abban az esetben, ha ezt a védelmet nem biztosítják a tagállamok.

* a jogszabályok idézésénél a meglevő magyar fordításokat alkalmaztam. Helyenkénti magyartalanságukért felelősséget nem tudok vállalni. A szöveget csak abban az esetben korrigáltam, amikor tárgyi tévedést fedeztem fel benne /a fordító megjegyzése/

A NEMZETI KISEBBSÉGEKHEZ TARTOZÓ SZEMÉLYEK JOGAI

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak alapját és keretét az Alapokmány 47. szakasza határozza meg: A nemzeti kisebbséghez tartozó személyek jogainak védelme az emberi- és kisebbségi jogok nemzetközi jogi védelmével összhangban valósul meg.

A nemzeti kisebbségekhez tartozókat egyéni- és kollektív jogok illetik meg, melyeket egyénileg vagy másokkal közösségben valósítanak meg, a törvénnyel és a nemzetközi mércékkel összhangban.

Kollektív jogaik alapján a nemzeti kisebbségekhez tartozók közvetlenül vagy választott képviselőik által részt vesznek a döntéshozatali folyamatokban vagy döntenek a kultúrájukkal, oktatásukkal, tájékoztatásukkal és hivatalos nyelv- és íráshasználatukkal kapcsolatos egyes kérdésekben, a törvénnyel összhangban. Önkormányzati joguk érvényesítése céljából a nemzeti kisebbségekhez tartozók a kultúra, az oktatás, a tájékoztatás és a hivatalos nyelvhasználat terén nemzeti tanácsokat választhatnak, a törvénnyel összhangban.

Meghatározás

A Kisebbségi törvény 2. szakasza előírja, hogy e törvény értelmében nemzeti kisebbség a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság állampolgárainak minden csoportja, amely számát tekintve reprezentatív és, noha a Jugoszláv szövetségi Köztársaság területén kisebbséget képez, a lakosság olyan csoportjához tartozik, amely tartós és szoros kapcsolatban van a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság területével, és olyan ismérvekkel rendelkezik, mint amilyen a nyelv, kultúra, nemzeti vagy etnikai hovatartozás, származás vagy vallás, melyek szerint különbözik a többségi népességtől, és amely csoport tagjait az a törődés jellemzi, hogy együtt megőrizték közös azonosságtudatukat, beleértve kultúrájukat, hagyományukat, nyelvüket vagy vallásukat.

Az Alapokmány 47. szakasza értelmében a „nemzeti kisebbség” terminus mellett egyenrangúan alkalmazhatók más kifejezések is, melyeket a tagállamok alkotmányukkal és törvényeikkel meghatároznak (könnyen észrevehető, hogy az elnevezés-használat nem egységes: mind Szerbia alkotmányában, mind a JSZSZK előírásaiban a *nemzetiségek* kifejezés szerepel). Ezért a Kisebbségi törvény 2. szakaszának 2. bekezdése megállapítja, hogy e törvény értelmében nemzeti kisebbség az állampolgárok minden csoportja, amelyet népnek, nemzeti vagy etnikai közösségnek, nemzeti vagy etnikai csoportnak, nemzetiségnek vagy népességnek neveznek vagy határoznak meg, és amelyek eleget tesznek az említett feltételeknek. Az ilyen szélesen megfogalmazott meghatározás lehetőséget ad az érdekelt közösségeknek, hogy nemzeti kisebbségi státust biztosítsanak maguknak, létszámuktól függetlenül.

A nemzeti hovatartozás kinyilvánításának szabadságjoga

A nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény (JSZK –6/98 sz. Hivatalos Lapja-Nemzetközi egyezmények – a továbbiakban: Keretegyezmény) 3. szakasza szerint minden, nemzeti kisebbséghez tartozó személynek joga van szabadon megválasztani, hogy

kisebbségiként kezeljék-e vagy sem és ebből a választásból vagy e választásával összefüggő jogainak gyakorlásából semmiféle hátránya ne származzék.

Az Alapokmány 48. szakasza szerint szavatolt a nemzeti hovatartozás kinyilvánításának szabadságjoga, ugyanakkor senki sem köteles nemzeti hovatartozásáról nyilatkozni.

A kisebbségi törvény 5. szakasza értelmében, a JSZK Alkotmányában meghirdetett nemzeti hovatartozás megválasztásának és kinyilvánításának szabadságával összhangban, senki sem szenvedhet kárt a nemzeti hovatartozásának megválasztása és kinyilvánítása miatt, vagy ha tartózkodik ettől. Tilos a nemzeti kisebbséghez tartozók minden olyan jegyzékbe vétele, amely akarattuk ellenére a nemzeti hovatartozás kinyilatkoztatására kötelezi őket.

Ilyen értelemben irányozza elő a Személyi adatok védelméről szóló törvény (JSZK 24/98 és 26/98 sz. Hivatalos lapja) 18. szakasza, hogy, többek között, nemzeti hovatartozásra vonatkozó személyi adatok csak a polgárok írásban megadott jóváhagyása alapján gyűjthetők, kezelhetők és bocsáthatók mások rendelkezésére.

Ennek a jognak a büntetőjogi védelmét a Szerb Köztársaság Büntető törvénye biztosítja.

A hátrányos megkülönböztetés tilalma

A keretegyezmény 4. szakaszával a felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személy számára biztosítják a törvény előtti egyenlőséget és a törvény általi egyenlő védelem jogát. Ebben a vonatkozásban minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozáson alapuló hátrányos megkülönböztetés tilos. A felek kötelezik magukat, hogy – amennyiben szükséges –, megfelelő intézkedéseket fogadnak el a gazdasági-, társadalmi-, politikai- és kulturális élet minden területén a nemzeti kisebbségekhez tartozók és a többséghez tartozók közötti teljes és hatékony egyenlőség előmozdítása érdekében. E tekintetben kellő figyelmet fordítanak a nemzeti kisebbségekhez tartozók sajátos körülményeire, és ezeket az intézkedéseket nem tekintik megkülönböztetésnek.

Az Alapokmány a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogait megállapító III részében a 49. szakasz előírja, hogy szavatolt a nemzeti kisebbségekhez tartozók törvény előtti egyenlősége és a törvény általi egyenlő védelem. Tilos minden, nemzeti kisebbségi hovatartozáson alapuló megkülönböztetés.

Azonban nem tekinthetők megkülönböztetésnek a nemzeti kisebbséghez tartozók jogérvényesítésére irányuló jogszabályok, intézkedések és tevékenységek, amikor ezek a személyek egyenlőtlen helyzetben vannak, és így válhat lehetővé jogaik egyenlő feltételek melletti, teljes mértékű érvényesítése (pozitív megkülönböztetés).

A Kisebbségi törvény 3. szakasza úgyszintén tartalmaz egy olyan rendelkezést, mely tiltja a nemzeti kisebbségekhez tartozókkal szemben a nemzeti, etnikai, faji és nyelvi alapon történő hátrányos megkülönböztetés minden formáját. A szövetségi, köztársasági, az autonóm tartományi, városi és községi szervek nem hozhatnak olyan jogszabályt és nem foganatosíthatnak olyan intézkedést, amely az említett tilalommal ellentétes.

A Szerb Köztársaság Alkotmánya (SZK 1/90 sz. Hivatalos Közlönye – a továbbiakban SZK Alkotmánya) a 13. szakaszban előírja, hogy a polgárok jogaikban és kötelezettségeikben egyenlők, és egyenlő védelmet élveznek az állami és más szervek előtt, fajuktól, nemüktől, születésüktől, nyelvüktől, nemzeti hovatartozásuktól, vallásuktól, politikai és más meggyőződésüktől, képzettségüktől, szociális származásuktól, vagyoni helyzetüktől vagy más személyi tulajdonságuktól függetlenül.

Hasonlóan rendelkezik VAT Statútuma is a 4. szakaszban: a Vajdaság Autonóm Tartomány hatáskörébe tartozó teendők ellátását illetően a Vajdaság Autonóm Tartományban élő polgárok jogaik és kötelezettségeik szempontjából fajra, nemre, születésre, nyelvre, nemzeti hovatartozásra, vallásra, politikai vagy más meggyőződésre, képzettségre, szociális származásra, vagyoni helyzetre vagy más személyi tulajdonságukra való tekintet nélkül egyenlők.

A megkülönböztetést más külön törvény is tiltja. Így a Munkatörvény (SZK 24/2005 sz. Hivatalos Közlönye) 18. szakasza tiltja a munkát kereső vagy munkaviszonyban levő személyek közvetlen és közvetett, nemzeti alapon való megkülönböztetését is.

A foglalkoztatásról és munkanélküliek biztosításáról szóló törvény (SZK 71/2003 és 8472004 sz. Hivatalos Közlönye) 8. szakasza hasonló tilalmat tartalmaz, és elrendeli, hogy e törvény, egyéb előírások és a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat valamint Ügynökség aktusainak alkalmazásakor a munkát kereső személynek biztosított a munkavállalás egyenlő hozzáférhetősége, egyenlősége a foglalkoztatási eljárásban, függetlenül (többek között) a nemzeti hovatartozásától, etnikai származásától, nyelvétől, vallásától és származásától valamint minden más olyan körülménytől, amely hátrányos megkülönböztetés alapja lehetne, illetve nem egyenlő eljárást jelentene olyan egyének esetében, akik a munkahelyi teendők ellátásával nem kapcsolatos különbségekkel rendelkeznek.

Az oktatási és nevelési rendszer alapjairól szóló törvény (SZK 62/2003 és 58/2004 sz. Hivatalos Közlönye) 4. szakasza szintén előírja, hogy mindenkinek joga van oktatásra és nevelésre és a Szerb Köztársaság polgárai oktatásra és nevelésre való jogaik érvényesítésében egyenjogúak, nemzeti, vallási és nyelvi hovatartozásuktól függetlenül.

A hátrányos megkülönböztetéstől való büntetőjogi védelmet a SZK Büntetőjogi alaptörvényének (SZK 39/03 sz. Hivatalos Közlönye) és Büntető törvényének (SZK 26/77) megfelelő rendelkezései biztosítják. Például, a Büntetőjogi alaptörvény 154. szakasza szerint aki faj, bőrszín, nemzeti vagy etnikai származás alapján megsérti a nemzetközi közösség által elismert alapvető emberi jogokat és szabadságjogokat, hat hónaptól öt évig tartó szabadságvesztéssel büntetendő. Ilyen büntetéssel sújtható az az elkövető is, aki emberi egyenjogúságot szorgalmazó szervezetet vagy személyt üldöz, tevékenységük miatt. Aki az egyik fajnak a másik feletti fölényéről szóló elveket vagy faji gyűlöletet terjeszt, vagy faji megkülönböztetésre ösztönöz, hat hónaptól három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A SZK Büntető törvényének 60. szakasza három hónaptól öt évig terjedő börtönbüntetést ír elő ha valaki a nemzeti hovatartozáson, fajon, valláson, politikai vagy egyéb meggyőződésen, etnikai hovatartozáson, nem, nyelven, képzettségen vagy társadalmi helyzeten alapuló különbség szerint megvonja vagy korlátozza a polgárok alkotmánnyal, törvénnyel vagy más előírással, vagy általános jogi aktussal vagy becikkelyezett nemzetközi egyezményvel megállapított jogait, vagy ilyen különbség alapján a polgárokat kedvezményben vagy előnyben részesíti.

A nemzeti, etnikai és kulturális azonosság védelme

A keretegyezmény 5. szakaszának értelmében a szerződő felek kötelezettséget vállalnak, hogy megfelelő feltételeket teremtenek a nemzeti kisebbségekhez tartozók számára, hogy megőrizték és fejlesszék kultúrájukat, valamint megőrizték identitásuknak alapvető elemeit, nevezetesen a vallást, a nyelvet, a hagyományokat és a kulturális örökséget.

Ezt a védelmet az Alapokmány 52. szakaszának rendelkezése biztosítja. Eszerint a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak jogosultak nemzeti és etnikai, kulturális és vallási sajátosságaiknak kifejezésére, megőrzésére, ápolására, fejlesztésére és kinyilvánítására. Ebben az értelemben, az Alapokmány 53. szakasza szerint, a nemzeti kisebbségekhez tartozók

jogosultak arra, hogy közművelődési és művelődési szervezeteket és egyesületeket alapítsanak, melyeknek pénzelése önkéntes alapon történik. A nemzeti kisebbségekhez tartozók ilyen szervezeteinek és egyesületeinek elismert külön szerepük van a kisebbségekhez tartozók jogérvényesítésében.

A SZK Alkotmányának 49. szakasza előírja, hogy szavatolt a polgárok nemzeti hovatartozásának és kultúrájának szabad kinyilvánítása és a saját nyelv és írás használatának szabadságjoga.

A kisebbségi törvény már sokkal konkrétabb, és 12. szakaszában előírja, hogy a nemzeti és etnikai, vallási és nyelvi sajátosságok kifejezése, megőrzése, ápolása, fejlesztése, átadása és kinyilvánítása, mint a polgárok, a nemzeti kisebbségek és azokhoz tartozó személyek hagyományának a részei, és az ő elidegeníthetetlen egyéni és kollektív jogaik. E törvény is előírja, hogy a nemzeti és etnikai sajátosságok megőrzése és fejlesztése céljából a kisebbségekhez tartozók jogosultak arra, hogy a művelődési és művészeti élet valamennyi terén külön művelődési, művészeti és tudományos intézményeket, társulatokat és egyesületeket alapítsanak. Ezek az intézmények, társulatok és egyesületek munkájukban önállóak, az állam pedig lehetőségeihez mérten vesz részt a társulatok és egyesületek pénzelésében. A törvény értelmében az említett intézmények, társulatok és egyesületek serkentésére és támogatására külön alapítványok is létesíthetők. Az állam által alapított múzeumok, levéltárak és műemlékvédő intézmények biztosítják a területükön levő nemzeti kisebbségek kulturális és történelmi örökségének a bemutatását és védelmét. A nemzeti tanácsok képviselői részt vesznek a közösségük kulturális és történelmi örökségének bemutatási módját meghatározó döntéshozatalban.

Az említett törvény 20. szakaszának értelmében a nemzeti kisebbségek társadalmi, gazdasági, kulturális és általános fejlődésének támogatására Szövetségi alap létesül. Az alap a költségvetési eszközökkel részt vesz a nemzeti kisebbségek helyzetének és kulturális alkotótevékenységének fejlesztését szolgáló aktivitások és projektumok pénzelésében. A szövetségi kormány kötelezettséget vállal, hogy jogszabályaival részletesen meghatározza az alap összetételét és tevékenységét.

Az erőszakos asszimiláció tilalma

A keretegyezmény 5. szakaszának 2. bekezdésével összhangban, az integrációt szabályozó általános politikájuk keretében hozott intézkedéseik sérelme nélkül, a felek tartózkodnak minden olyan politikától vagy gyakorlattól, amely a nemzeti kisebbséghez tartozók akarata elleni asszimilációjára irányul, és védelmezik ezen személyeket minden olyan akciótól, ami a beolvasztásukra irányul.

Az Alapokmány 50. szakasza tiltja a nemzeti kisebbséghez tartozók erőszakos asszimilációját, és mind a tagállamok, mind Szerbia és Montenegró államközössége köteles megővni a nemzeti kisebbségekhez tartozókat minden ilyen beolvasztásra irányuló cselekménytől.

A kisebbségi törvény 5. szakaszában előírja, hogy tilos a nemzeti kisebbségekhez tartozók erőszakos beolvasztására irányuló minden cselekmény és intézkedés, a 22. szakasz szerint pedig tilosak az olyan intézkedések, amelyek megváltoztatják a lakosság nemzeti összetételét, és amelyek megnehezítik a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogainak gyakorlását és érvényesítését.

Faji, nemzeti és vallási gyűlölet kiváltásának tilalma

A keretegyezmény 6. szakaszának 2. bekezdése kötelezi a feleket, hogy megfelelő intézkedéseket hozzanak olyan személyek védelmében, akik hátrányosan megkülönböztető, ellenséges vagy erőszakos fenyegetések és cselekedetek áldozatai lehetnek, etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási identitásuk miatt.

Az Alapokmány 51. szakasza előírja, hogy tilos és büntetendő a nemzeti, faji, vallási vagy egyéb egyenlőtlenség kiváltása és ösztönzése, valamint a nemzeti, faji, vallási és más gyűlölet és türelmetlenség kiváltása és szítása.

A SZK Alkotmánya nem tartalmaz olyan általános rendelkezést, amely kimondaná a mindennemű faji, nemzeti és vallási gyűlölet szításának alkotmányellenességét és büntetendőségét.

A büntetőjogi alaptörvény 134. szakasza előírja, hogy az a személy aki nemzeti, faji vagy vallási gyűlöletet, viszálykodást vált ki vagy szít, a JSZK-ban élő nemzetek és nemzetiségek között, egytől öt évig tartó börtönbüntetéssel sújtható. Amennyiben a bűncselekményt erőszak alkalmazásával, bántalmazással, a biztonság fenyegetésével, a nemzeti, etnikai vagy vallási jelképek kigúnyolásával, más tárgyainak megrongálásával, emlékmű-, emlékhely- vagy sírgyalázással követték el, az elkövető egytől nyolc évig tartó szabadságvesztéssel büntetendő. Aki ezt a bűncselekményt hivatalával vagy felhatalmazásával való visszaéléssel követi el, vagy ha az elkövetés miatt zavargások, erőszak alkalmazása vagy más súlyos következmények léptek fel a JSZK területén élő nemzetek és nemzetiségek együttélésére nézve, egytől nyolc, illetve egytől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Az említett törvény 154. szakasza értelmében, aki a fajon, bőrszínen, nemzeti vagy etnikai származáson alapuló különbségek miatt megsérti a nemzetközi közösség által elismert alapvető emberi jogokat és szabadságjogokat, hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ilyen büntetéssel sújtható az az elkövető is, aki szervezeteket vagy más egyéneket üldöz mert azok kiállnak az emberek egyenjogúsága mellett. Aki egyik fajnak a másik fajjal szembeni felsőbbbbségét hirdeti vagy faji gyűlöletet szít vagy faji megkülönböztetésre ösztönöz, szabadságvesztéssel büntetendő.

A nemzeti jelképek nyilvános használatára való jog

Az Alapokmány 52. szakasza kimondja, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogosultak saját jelképeiknek nyilvános használatára.

A kisebbségi törvény 16. szakasza részletesebben szabályozza ezt a jogot. A nemzeti kisebbségekhez tartozók jogosultak nemzeti jelképeket és jeleket választani és használni, azzal, hogy ezek a nemzeti jelképek és jelek nem lehetnek azonosak más államok jelképeivel és jeleivel. Állami ünnepek és a nemzeti kisebbségek ünnepe alkalmával a nemzeti kisebbségek jelképei és jelei hivatalosan kitűzhetők a helyi szervek és a közhatalmi jogosítványokkal rendelkező szervezetek épületére és helyiségeiben, azokon a területeken, ahol a nemzeti kisebbség nyelve hivatalos használatban van. A nemzeti kisebbségek jelképei és jelei hivatalos használata alkalmával kötelező kitűzni a JSZK, illetve a tagköztársaság jeleit és jelképeit.

A nemzeti kisebbségek jelképeit, jeleit és ünnepeit a nemzeti tanácsok javasolják. A nemzeti kisebbségek jelképeit, jeleit és ünnepeit a Szerbia Nemzeti Kisebbségi Tanácsa hagyja jóvá.

A nyelv- és íráshasználat szabadságjoga

A keretegyezmény 10. szakasza kötelezi a feleket, hogy minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozónak elismerjék kisebbségi nyelvének szabad és beavatkozás nélküli használatát, mind a magánéletben, mind nyilvánosan, szóban és írásban is. A nemzeti kisebbségekhez tartozók által hagyományosan vagy jelentős számban lakott területeken, amennyiben ezek a személyek követelik, vagy az ilyen követelés megfelel a tényleges szükségnek, a felek a lehető mértékben igyekeznek biztosítani a feltételeket, hogy lehetővé tegyék e személyek és a közigazgatási szervek közötti kisebbségi nyelvhasználatot. A felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy biztosítsák valamely nemzeti kisebbséghez tartozónak azt a jogot, hogy olyan nyelven, amelyet megért, a legrövidebb időn belül tájékoztassák letartóztatásának okairól és minden ellene felhozott vád jellegéről és indokairól, valamint, hogy ezen a nyelven védekezhessen, - ha szükséges – ingyenes tolmács segítségével.

Mivel mind az Alkotmányos alapokmány, mind Az emberi- és kisebbségi jogokról és polgári szabadságjogokról szóló alapokmány szavatolják a szerzett jogokat, ki kell hangsúlyozni a JSZK Alkotmányának 12. szakaszát is, amely így szól: A JSZK-nak azokon a területin, amelyeken nemzeti kisebbségek élnek, az ő nyelveik és írásaik is hivatalos használatban vannak, a törvénnyel összhangban.

A Szerb Köztársaság Alkotmányának 8. szakasza szerint a Szerb Köztársaságban a szerbhorvát nyelv és a cirill írásmód van hivatalos használatban, a latin betűs írásmód pedig a törvénnyel meghatározott módon van hivatalos használatban. A Szerb Köztársaság olyan területén, ahol nemzetiségek élnek, egyidejű hivatalos használatban vannak az ő nyelveik és írásaik is, a törvénnyel meghatározott módon.

A kisebbségi törvény 10. szakasza előírja, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozók szabadon használhatják a nyelvüket és írásmódjukat a magánéletben és nyilvánosan is. A törvény 11. szakasza szerint a helyi önkormányzati egység területén, ahol hagyományosan élnek nemzeti kisebbségekhez tartozók, a nyelvük és írásmódjuk egyenrangú hivatalos használatban lehet. A helyi önkormányzati egység köteles bevezetni a nemzeti kisebbség nyelvének és írásmódjának egyenrangú hivatalos használatát, ha a nemzeti kisebbséghez tartozók a legutóbbi népszámlálás adatai szerint elérik a területükön lévő összlakosság 15%-át. Abban a helyi önkormányzati egységben, ahol e törvény meghozatalának idején a nemzeti kisebbség nyelve hivatalos használatban van, e nyelv hivatalos használatban marad.

A nemzeti kisebbség nyelvének hivatalos használata magába foglalja a nemzeti kisebbségek nyelvének használatát a közigazgatási és bírósági eljárásban és a közigazgatási és bírósági eljárás lefolytatását a nemzeti kisebbség nyelvén, a kisebbségi nyelv használatát a közhatalmi jogosítvánnyal felruházott szerveknek a polgárokkal történő kommunikációja során, közokiratok kiadását és a hivatalos nyilvántartások és személyi adattárak vezetését a nemzeti kisebbségek nyelvén, valamint ezen okiratok teljes érvényű elfogadását e nyelveken, a szavazólapokon és választási anyagon való nyelvhasználatot és a képviselő-testületek munkájában történő nyelvhasználatot.

A helyi önkormányzati egység területén, ahol hagyományosan élnek nemzeti kisebbségekhez tartozók, a közhatalmi jogosítványokkal rendelkező szervek elnevezését, a helyi önkormányzat egységeinek, településeknek, tereknek és utcáknak neveit és egyéb földrajzi neveket az adott nemzeti kisebbség nyelvén, annak hagyománya és helyesírása szerint is ki kell írni. És végül, a szövetségi törvények és jogszabályok a nemzeti kisebbségek nyelvén is megjelennek, külön jogszabállyal összhangban - A szövetségi törvények, egyéb jogszabályok és általános jogi aktusok megjelöléséről szóló törvény (JSZK 53/92 sz. Hivatalos Lapja) 6. szakaszának 2. bekezdése szerint. A szövetségi kormány gondot visel arról, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogainak és szabadságjogainak érvényesítése

szempontjából fontos szövetségi törvények és egyéb szövetségi jogszabályok a nemzeti kisebbségek nyelvén is megjelenjenek, a szövetségi törvénnyel összhangban.

Az olyan nemzeti kisebbségekhez tartozók, akiknek a száma a legutóbbi népszámlálás szerint eléri a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság összlakosságának legalább 2%-át, jogosultak a szövetségi szervekhez saját nyelvükön folyamodni, és azon a nyelven választ is kapni. A Szövetségi Képviselőház azon képviselője, aki a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság összlakosságának a legutóbbi népszámlálás szerint legalább 2%-át kitevő nemzeti kisebbséghez tartozik, jogosult a képviselőházban saját nyelvén felszólalni.

A helyi önkormányzatról szóló törvény (SZK 9/2002, 33/2004 és 135/2004 sz. Hivatalos Közlönye) 18. szakasza előírja a község felelősségét, hogy szervei által, az Alkotmánnyal és törvénnyel összhangban, a község területén meghatározza azokat a nemzeti kisebbségi nyelveket és írásmódokat, amelyek hivatalos használatban vannak (eredeti hatáskör).

A hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvény (SZK 45/91, 53/93 és 48/94 sz. Hivatalos Közlönye) 8. szakaszában elrendeli, hogy a latin betűs írás is hivatalos használatban van azokban a községekben, ahol nagyobb számban élnek olyan nemzetiségiek, akiknek eredeti írása, nemzeti hagyományaikkal összhangban a latin betűs írás. Az említett bekezdéssel összhangban, a latin betűs írás hivatalos használatát a község statútumában határozzák meg.

A törvény 11. szakasza szerint, a községek amelyekben nemzetiségekhez tartozók élnek, statútumukkal határozzák meg, hogy területükön mikor vannak hivatalos használatban a nemzetiségi nyelvek is. Az autonóm tartomány szerveinek munkájában hivatalos használatban levő nemzetiségi nyelveket a tartomány statútuma állapítja meg.

Az autonóm tartomány egyes hatásköreinek meghatározásáról szóló törvény (SZK 6/2002 sz. Hivatalos Közlönye – a továbbiakban: Omnibusz) 18. szakaszában felhatalmazza az autonóm tartományt, hogy szervei révén, a hivatalos nyelvhasználatot szabályozó törvénnyel összhangban, az autonóm tartomány területén részletesen szabályozza a nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának hivatalos használatát és felügyeletet gyakoroljon a szóban forgó kérdéseket szabályozó jogszabályok alkalmazása felett (amit átruházott teendőként lát el).

Ezzel összhangban, meghozták A nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának Vajdaság Autonóm Tartomány területén való hivatalos használatával kapcsolatos egyes kérdések részletezéséről szóló határozatot (VAT 8/2003 sz. Hivatalos lapja). A határozat 2. szakasza szerint a nemzeti kisebbségi szóban és írásban anyanyelvén fordulhat a tartományi szervekhez, a helyi önkormányzati egységek szerveihez és szervezeteihez, az államigazgatási szervek szervezeti egységeihez, a Szerb Köztársaság egész területére vagy a helyi önkormányzati egység területére alakult közvállalatokhoz, intézményekhez és szolgálatokhoz, ha az adott szerv területén hivatalos használatban van a nyelve. A szervek a polároktól teljes érvényüként veszik át a területükön hivatalos használatban levő nemzeti kisebbségi nyelven összeállított beadványokat, okiratokat és egyéb dokumentumokat. Ha szükséges, a beadványokat, okiratokat és egyéb dokumentumokat a szerv költségére kell szerb nyelvre fordítani és a fordítást az ügyiratokhoz csatolni.

A nemzeti kisebbséginek joga van arra, hogy szóban vagy írásban azon a nyelven kapjon választ, amelyen a szervhez fordult. Ha a szervnek a főleg ügyfelekkel való munkára beosztott alkalmazottja nem ismeri eléggé a nemzeti kisebbségi nyelvét, a szerv saját költségére tolmácsot biztosít.

A tartományi szervek, a helyi önkormányzati egységek szervei és szervezetei, az államigazgatási szervek szervezeti egységei, a Szerb Köztársaság egész területére vagy a helyi önkormányzati egység területére alakult közvállalatok, intézmények és szolgálatok a belső szervezetükről és munkaköreik besorolásáról szóló aktusban munkalétesítési feltételként a

hivatalos használatban levő nemzeti kisebbségi nyelv tudását is előírják az ügyfelekkel való munkát vagy közigazgatási eljárás folytatását is megkövetelő munkakörökben dolgozók bizonyos létszámára.

Itt fel kell hívni a figyelmet a BT 61. szakaszára, mely szerint az a személy, aki a Jugoszlávia nemzeti és nemzetiségi nyelvének és írásának egyenrangú használatáról szóló jogszabályokkal ellentétben valakit abban megakadályoz vagy megnehezít, hogy jogainak megvalósítása során az általa beszélt nyelvet használja, egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Jog a családi- és utónév saját nyelven való használatára

A keretegyezmény 11. szakaszában kötelezi a feleket, hogy elismerjék minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó jogát családi- (patronimikon) és utónevének kisebbségi nyelven való használatára, ugyancsak ennek a hivatalos elismeréséhez való jogot, a belső jogrendszerükben szabályozottaknak megfelelően.

Az Alapokmány 52. szakasza szerint a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogosultak családi- és utónevüknek a saját nyelvükön való használatára.

A kisebbségi törvény 9. szakasza már sokkal pontosabban határozza meg, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogosultak személynevük és gyermekeik nevének szabad megválasztására és használatára, valamint arra, hogy ezeket a személyneveket minden közokiratba, hivatalos nyilvántartásba és személyi adattárba nemzeti kisebbséghez tartozó személyek nyelvének és helyesírásának szabályai szerint bejegyezzék, de ez a jog nem zárja ki a személynév párhuzamos bejegyzését a szerb nyelv és írásmód szabályai szerint.

A hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvény 18. szakasza előírja a kétnyelvű űrlapokat, de Az anyakönyvek vezetéséről és az anyakönyvi űrlapokról szóló utasítás (SZK 48/90 és 22/91 sz. Hivatalos Közlönye) nem írja elő a közokiratok és nyilvántartások kétnyelvű űrlapjainak használatát azokon a területeken, amelyeken a nemzetiségek nyelvei is hivatalos használatban vannak.

A nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának VAT területén való hivatalos használatával kapcsolatos egyes kérdések részletezéséről szóló határozat 3. szakasza szerint, ha a törzsnylvántartásokba a nemzeti kisebbségi személyneve eredeti alakban került be, a személynevet a nemzeti kisebbséginek kiadott közokiratokban (személyi iratok, anyakönyvi kivonat stb.) is ugyanolyan alakban kell feltüntetni, függetlenül attól, hogy milyen nyelven és milyen írással készült a közokirat nyomtatványa. Ez nem zárja ki azt, hogy a személynév az eredeti alak mellett szerb nyelven és írással is szerepeljen.

Az említett határozat 4. szakaszának 1. bekezdése szerint, azokon a területeken, amelyeken nemzeti kisebbségi nyelv is hivatalos használatban van, az illetékes szervek által előírt nyilvántartásokat a nemzeti kisebbség nyelvén is vezetni kell.

Jogi szempontból, Vajdaságban a többnyelvű nyomtatványokkal kapcsolatos problémákat Az anyakönyvi kivonatok többnyelvű űrlapmintáiról és a bejegyzések módjáról szóló határozat (VAT 1/2001 sz. Hivatalos Lapja) meghozatalával küszöbölték ki. A határozat 6. szakasza értelmében, az anyakönyvi kivonatokba és bizonylatokba a nemzeti kisebbségi polgár személynevének bejegyzését a nemzeti kisebbség nyelvén és írása szerint kell elvégezni, azzal, hogy a nemzeti kisebbségi polgár személynevét ezután zárójelben szerb nyelven is, e nyelv helyesírási szabályai szerint kell bejegyezni.

A személyazonossági igazolványról szóló törvény (SZSZK 15/74 sz. Hivatalos Közlönye) 20. szakasza előírja, hogy az igazolvány űrlapját szerbhorvát nyelven nyomtatják, de kinyomtatják más nemzetek és nemzetiségek nyelvén is, melyek egyenrangú hivatalos használatát az alkotmány szavatolja. Az adatokat az űrlapokba a nemzetek és

nemzetiségek nyelvén jegyezik be, a törvénnyel összhangban. A szóban forgó törvény 21. szakasza felhatalmazza a köztársasági belügyi titkárt, hogy a tartományi belügyi titkárral egyetértésben részletesebb jogszabályokat hozzon a személyazonossági igazolvány úrlapjáról.

A nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának Vajdaság Autonóm Tartomány területén való hivatalos használatával kapcsolatos egyes kérdések részletezéséről szóló határozat 4. szakaszának 2. bekezdése szerint, ha a tanítás nemzeti kisebbségi nyelven folyt, a képesítést igazoló bizonyítványt, továbbá a polgárok törvényben és egyéb jogszabályban szavatolt jogainak érvényesítéséhez szükséges, nyilvántartásokon alapuló közokiratokat és egyéb okiratokat a nemzeti kisebbségi kérésére az ő nyelvén is ki kell adni.

Azokon a területeken, amelyeken nemzeti kisebbségi nyelv is hivatalos használatban van, a közokiratoknak és a nyilvántartásoknak az úrlapját kétnyelvűen – szerbül és a hivatalos használatban levő nemzeti kisebbségi nyelven kell elkészíteni. A közokiratot kiadó szerv alkalmazottja köteles felhívni a nemzeti kisebbségi figyelmét arra a jogára, hogy kérhet kétnyelvű, azaz szerb nyelven és az ő nyelvén nyomtatott úrlapon készült közokiratot.

Jog arra, hogy a jelentős számú kisebbségi népességű környezetekben a hagyományos helyi elnevezések, az utcák és települések nevei, valamint a földrajzi nevek a kisebbségi nyelven is ki legyenek írva

A keretegyezmény 10. szakasza arra kötelezi a feleket, hogy minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozónak elismerjék azon jogát, hogy saját kisebbségi nyelvén jelzéseket, feliratokat és egyéb magánjellegű információkat nyilvánosan és láthatóan közzétehessen. Olyan területeken, amelyek hagyományosan jelentős számú nemzeti kisebbséghez tartozók által lakottak, a felek törekedni fognak arra, hogy jogrendszerük keretében, szükség szerint beleértve a más államokkal kötött megállapodásokat is és figyelembe véve a sajátos körülményeket, a közösség számára szánt hagyományos helyi elnevezéseket, utcanevet és egyéb földrajzi neveket a kisebbség nyelvén is kiírják, ha az effajta megjelölésekre megfelelő igény mutatkozik.

Az alapokmány 52. szakasza előírja a kisebbségekhez tartozók azon jogát, hogy a jelentős számú kisebbségi népességű környezetekben a hagyományos helyi elnevezések, az utcák és települések nevei, valamint a földrajzi nevek a kisebbségi nyelven is ki legyenek írva.

A kisebbségi törvény 11. szakaszának 5. bekezdése kimondja, hogy a helyi önkormányzati egység területén, ahol hagyományosan élnek nemzeti kisebbséghez tartozók, a közhatalmi jogosítvánnyal rendelkező szervek elnevezését, a helyi önkormányzat egységeinek, településeknek, tereknek és utcáknak neveit és egyéb földrajzi neveket az adott nemzeti kisebbség nyelvén, annak hagyománya és helyesírása szerint is ki kell írni.

A hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvény 19. szakaszában elrendeli, hogy azokon a területeken, ahol a nemzetiségi nyelvek is hivatalos használatban vannak, a helység- és egyéb földrajzi neveket, utcák, terek, szervek és szervezetek nevét, a közúti jelzőtáblákat, a nyilvánosság értesítését és figyelmeztetését szolgáló, valamint egyéb közfeliratokat a nemzetiség nyelvén is ki kell írni. A törvény 7. szakaszának 3. bekezdése szerint, a közfeliratokban szereplő földrajzi és tulajdonneveket nem lehet más elnevezéssel, illetve névvel helyettesíteni, a nemzetiség nyelvén pedig az illető nyelv helyesírása szerint kell feltüntetni. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a szerb nyelvű közfeliratokon szereplő hivatalos földrajzi és tulajdonneveket nem szabad a hagyományos kisebbségi nyelvű elnevezésekkel és nevekkel helyettesíteni, csupán a kisebbségi nyelvek helyesírása alkalmazható. Az ilyen megoldás semmiképpen sincs összhangban sem a Keretegyezmény rendelkezésével, sem a Kisebbségi törvény 5. szakaszával.

A nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának Vajdaság Autonóm Tartomány területén való hivatalos használatával kapcsolatos egyes kérdések részletezéséről szóló határozat 6. szakaszának 1. bekezdése előírja, hogy azokon a területeken, amelyeken nemzeti kisebbségi nyelv is hivatalos használatban van, a helységneveket és egyéb földrajzi neveket, az utcák, terek nevét, szervek nevét, közúti jeleket, a nyilvánosságnak szánt értesítéseket és figyelmeztetéseket, továbbá más nyilvános fölratokat az illető nemzeti kisebbségi nyelven, e nyelv helyesírása és hagyományai szerint is ki kell írni, a határozat 7. szakasza szerint pedig a városok, községek és települések nemzeti kisebbségi nyelvű hagyományos nevét az adott nemzeti kisebbség nemzeti tanácsa állapítja meg, és juttatja el közzététel végett a határozat hatályba lépését követő három hónapon belül.

A vajdasági magyar helységnevek meghatározásáról szóló határozatban (VAT 12/2003 sz. Hivatalos Lapja) megállapították azoknak a helyi önkormányzatok területén levő lakott településeknek a hagyományos magyar elnevezéseit, amelyekben a magyar nyelv is hivatalos használatban van. A városok, községek és lakott települések hagyományos szlovák elnevezésének megállapításáról szóló határozat VAT 13/2003 sz. Hivatalos Lapjában jelent meg.

A házzámok megállapításáról, az épületek számmal való megjelöléséről és a lakott települések, utcák és terek elnevezésének megjelöléséről szóló rendeletben (SZK 110/2003 és 137/2004 sz. Hivatalos Közlönye) az áll, hogy a lakott települések, utcák és terek neveit a hivatalos nyelv- és íráshasználatot szabályozó törvénnyel, valamint a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelmét szabályozó törvénynek a hivatalos nyelv- és íráshasználatra vonatkozó rendeleteivel összhangban írják ki.

A hivatalos nyelv- és íráshasználati törvény 20. szakasza szerint a vállalatok, intézmények és más jogi személyek cégtábláját szerb nyelven és azon nemzetiségi nyelven kell kiírni, amelyik az alany székhelye szerinti községben hivatalos használatban van. A cégnév azon nemzetiségi nyelven is kiírható, amely hivatalos használatban van a céggazdálkodás területén. A jogi személy a cégtáblát vagy annak árujegyként használt bizonyos részét, függetlenül a szöveg nyelvi eredetétől, nem köteles szerb nyelven, illetve a nemzetiség nyelvén kiírni. Ez a rendelkezés az üzletekre és a tevékenység egyéb formáira is vonatkozik.

Végül, A nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának Vajdaság Autonóm Tartomány területén való hivatalos használatával kapcsolatos egyes kérdések részletezéséről szóló határozat 5. szakasza szerint azokon a területeken, amelyeken nemzeti kisebbségi nyelv is hivatalos használatban van, azok a szervek, amelyek a villanygazdaság, földgázszolgáltatás, közművesítés, postaforgalom terén nyújtanak és fizettetnek meg szolgáltatásokat, szolgáltatásaik és árujuk fogyasztói részére többnyelvű számlanyomtatványokat, különféle elismervényeket és szolgáltatásaikkal kapcsolatos értesítéseket biztosítanak - szerb nyelven és a hivatalos használatban levő kisebbségi nyelven (nyelveken).

Jog arra, hogy a saját nyelvükön részesüljenek oktatásban az állami intézményekben és jog oktatási magánintézmények alapítására minden szinten

A keretegyezmény 12. szakasza arra kötelezi a feleket, hogy biztosítsák az oktatás minden szintjéhez való egyenlő hozzáférhetőséget a nemzeti kisebbségekhez tartozók számára.

Az alapokmány 43. szakasza értelmében mindenkinek joga van az oktatáshoz, az általános iskolai oktatás kötelező, és az ingyenes elemi oktatást a tagállamok kötelesek biztosítani. Az alapokmány 52. szakasza ezt a jogot a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak is

biztosítja, akik ezzel jogosultak, hogy a saját nyelvükön részesüljenek oktatásban az állami intézményekben.

A kisebbségi törvény 13. szakasza előírja a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogát a saját nyelvükön való oktatásra és nevelésre az iskoláskor előtti, elemi és középfokú oktatási és nevelési intézményekben. Ha e törvény meghozatalának idején a közoktatási rendszer keretében nem folyik oktatás a nemzeti kisebbség nyelvén, az állam köteles megteremteni a nemzeti kisebbség nyelvén folyó oktatás megszervezésének feltételeit, ám addig is köteles biztosítani a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára a kétnyelvű oktatást vagy a nemzeti kisebbség nyelvének tanulását a nemzeti történelem és kultúra elemeivel.

E jogok érvényesítéséhez előírható meghatározott minimális tanulói létszám, amely kisebb is lehet a tanulók törvény által meghatározott minimális számánál az egyes tanítási és oktatási formák biztosításához. A nemzeti kisebbség nyelvén folyó oktatás nem zárja ki a szerb nyelv kötelező tanulását. Az ilyen oktatási szükségletekre a tantervprogram a nemzeti tartalmakra vonatkozó részében jelentős mértékben tartalmazni fogja a nemzeti kisebbség történelmére, művészetére és kultúrájára vonatkozó témákat. A nemzeti kisebbség sajátosságait kifejező tantárgyak tanterveinek kidolgozásában, amelyeket a nemzeti kisebbség nyelvén, kétnyelvűen és a nemzeti kisebbség nyelvének és nemzeti kultúra elemeivel oktatnak, kötelezően részt vesznek a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsai.

A szóban forgó törvény 14. szakaszában előirányozták, hogy a nemzeti kisebbségek nyelvén folyó oktatás szükségleteire a főiskolai és egyetemi oktatás keretében tanszékeket és karokat fognak biztosítani, amelyeken a nemzeti kisebbségek nyelvén vagy kétnyelvűen fogják képezni az óvodai nevelőket, tanítókat valamint a nemzeti kisebbségek nyelvtanárait. Az ilyen főiskolai és egyetemi oktatáson kívül, az egyetemi kar megszervezi a nemzeti kisebbségi nyelvű lektorátust, ahol a nemzeti kisebbséghez tartozó egyetemi hallgatók a nemzeti kisebbség nyelvén is elsajátíthatják a szakkifejezéseket. Az állam segíteni fogja a tanárok szakképzését és szakterminológiai továbbképzését a kisebbségi nyelven folyó oktatás szükségleteire. Az állam serkenteni fogja a nemzetközi együttműködést annak érdekében, hogy a nemzeti kisebbséghez tartozóknak lehetővé tegye, hogy külföldön anyanyelvükön tanuljanak, és az így szerzett oklevelet, a törvénnyel összhangban, elismeri.

Mindenképpen meg kell említeni a Kisebbségi törvény 15. szakaszát is, mely szerint, a törvénnyel összhangban, a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogosultak oktatási magánintézményeket, iskolákat vagy egyetemeket alapítani és fenntartani, ahol az oktatást a nemzeti kisebbség nyelvén vagy kétnyelvűen szervezik meg, azzal, hogy a nemzeti kisebbség nyelvén folyó oktatás pénzelésében, a törvénnyel összhangban, hazai és külföldi szervezetek, alapítványok és magánszemélyek is részt vehetnek. A pénz- és egyéb adományokra az állam bizonyos könnyítéseket nyújt vagy mentesítést ad a közterhek alól. Mindez összhangban van a Keretegyezmény 13. szakaszával.

A Szerb Köztársaság Alkotmánya, a 32. szakaszában kimondja, hogy az iskoláztatás mindenki számára egyenlő feltételek mellett elérhető, és hogy a más nemzetekhez és nemzetiségekhez tartozóknak joguk van az anyanyelvű oktatásra, a törvénnyel összhangban.

VAT Statútumának 13. szakasza kimondja, hogy Vajdaság Autonóm Tartomány gondoskodik a más nemzetekhez és nemzetiségekhez tartozóknak a saját nyelvükön folyó oktatásához szükséges feltételek megteremtéséről, a törvénnyel összhangban.

Az általános iskoláról szóló törvény (SZK 50/92 sz. Hivatalos Közlönye) az 5. szakaszban előirányozza, hogy a nemzetiségekhez tartozók számára a tanterv és program anyanyelven is megvalósul vagy kétnyelvű, ha az első osztályba legalább 15 tanuló jelentkezik, de ha 15 tanulónál kevesebb is iratkozik be az első osztályba, az iskola mégis megvalósíthatja a tantervet és a programot a nemzetiségek nyelvén, illetve kétnyelvűen, az oktatási miniszter jóváhagyásával. A tanterv és program kétnyelvű megvalósításának módját az oktatási miniszter határozza meg. Amikor a tanterv és program a nemzetiségek nyelvén is

megvalósul, a tanuló a szerb nyelv tantervét és programját is megvalósítja. Ha a tanterv és program szerb nyelven valósul meg, a nemzetiségi tanulóknak biztosítják az anyanyelv és a nemzeti kultúra elemei tantervének és programjának elsajátítását. Hasonló megoldást tartalmaz a Középiskoláról szóló törvény (SZK 50/92 sz. Hivatalos Közlönye) 5. szakasza is.

Itt utalni kell Az oktatási és nevelési rendszer alapjairól szóló törvény (SZK 62/2003 és 58/04 sz. Hivatalos Közlönye) 31. szakaszára, mellyel első ízben nyílik alkalom arra, hogy a köztársaság, autonóm tartomány, helyi önkormányzati egység mellett általános iskolát más jogi vagy természeti személy is alapíthat.

A főiskoláról szóló törvény (SZK 50/92 sz. Hivatalos Közlönye) 4. szakasza előírja, hogy a főiskolai oktatás szerb nyelven folyik, de az oktatás a nemzetiség, illetve nemzeti kisebbség nyelvén, valamint valamelyik világnyelven is folyhat, amiről az alapító dönt. Ha az alapító nem a Szerb Köztársaság, a nemzetiségi, nemzeti kisebbségi vagy valamelyik világnyelven folyó oktatásról szóló határozatot a Szerb Köztársaság Kormánya hagyja jóvá. Hasonló megoldást tartalmaz Az egyetemről szóló törvény is (SZK 21/2002 sz. Hivatalos Közlönye).

A kulturális, társadalmi és gazdasági életben és a közügyekben hatékony
képviselőre való jog

A keretszerződés 15. szakasza alapján a szerződő felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozók számára megteremtik azokat a feltételeket, amelyek a kulturális, a társadalmi és a gazdasági életben, valamint a közügyekben – különösképpen az őket érintőben – való részvételhez szükségesek.

Az Alapokmány 52. szakasza, a közvetlen képviseleti elvből kiindulva és a tagállamok törvényeivel összhangban, a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak megadja a jogot bizonyos számú képviselői helyre a tagállamok és Szerbia és Montenegró Képviselőházában, valamint megfelelő képviselőkre a közszolgálatokban, az állami hatalom és a helyi önkormányzatok szerveiben.

A kisebbségi törvény 21. szakasza előírja, hogy a közszolgálatokban, beleértve a rendőrséget is, foglalkoztatáskor figyelembe veszik a lakosság nemzeti összetételét, a megfelelő részvételi arányt és a szerv vagy szolgálat területén beszélt nyelv ismeretét.

Ezen a helyen utalni kell a Népképviselők megválasztásáról szóló törvény (SZK 35/2000, 72/2003 és 18/2004 sz. Hivatalos Közlönye) 81. szakaszára. Eszerint, a SZK népképviselőházi helyeinek elosztásában csak azok a választási listák vesznek részt, amelyek megszerezték a választási egységben szavazó választók össz-szavazatának legalább 5%-át. A nemzeti kisebbségek politikai pártjai és a nemzeti kisebbségek politikai pártjainak koalíciói részt vesznek a mandátumok elosztásában akkor is, ha a szavazó választók össz-szavazatának kevesebb, mint 5%-át szerezték meg. A nemzeti kisebbségek politikai pártjai mindazon pártok, amelyeknek fő célja a nemzeti kisebbség érdekeinek ismertetése és képviselése, valamint a nemzeti kisebbség jogainak védelme és előmozdítása, a nemzetközi jogi mércékkel összhangban. Arról a kérdéstről, hogy a választási listát átadó nemzeti kisebbségi párt, illetve nemzeti kisebbségi pártok koalíciója-e, a Köztársasági Választási Bizottság dönt a választási lista kihirdetésekor, mégpedig a választási lista átadójának javaslatára, mely javaslatot a választási lista átadásakor kell betérjeszteni. Ezek a megoldások az elkövetkező választáson nyernek érvényt, mert a Népképviselők megválasztásáról szóló törvénynek effajta módosítását a képviselőház a 2003-ban megejtett választások után fogadta el.

A kisebbségi törvény rendeletei is haladást jelentenek azoknak a feltételeknek a megteremtésében, amelyek a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak a kulturális, társadalmi és

gazdasági életben valamint a főként rájuk vonatkozó közügyekben való hatékony képviseléséhez szükségesek.

A törvény 19. szakasza lehetővé teszi, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozók önkormányzati jogok érvényesítése céljából a nyelv- és íráshasználat, oktatás, tájékoztatás és kultúra területén nemzeti tanácsokat válasszanak. A tanácsnak, a nemzeti kisebbséghez tartozók összlétszámától függően, legkevesebb 15, legtöbb 35 tagja van, akiket négy évre választanak. Az alkotmánnyal és a törvénnyel összhangban a tanács meghozza statútumát és költségvetését, pénzelése pedig a költségvetésből és adományokból történik. A tanács a nemzeti kisebbséget képviseli a nemzeti kisebbségi nyelv hivatalos használata, az oktatás, a nemzeti kisebbségi nyelven történő tájékoztatás és a kultúra területén, részt vesz a döntéshozatalban vagy dönt egyes kérdésekről ezen a területen és e területeken intézményeket alapít. Az állam, a területi autonómia és a helyi önkormányzati egységek szervei, amikor a hivatalos nyelvhasználatra, oktatásra, a nemzeti kisebbség nyelvén történő tájékoztatásra és kultúrára vonatkozó kérdésekről döntenek, kikérik a tanácsok véleményét. A tanács az állam, a területi autonómia és a helyi önkormányzati egységek szerveihez fordulhat a nemzeti kisebbség jogait és helyzetét érintő valamennyi kérdésben. A tanácsokat az önkéntesség, választhatóság, az arányosság és a demokrácia elve alapján alakítják meg. A nemzeti tanácsok megválasztásának szabályait külön törvény fogja rendezni.

A kisebbségi törvény 24. szakasza szerint, a nemzeti tanácsok megválasztásáról szóló törvény meghozataláig a nemzeti tanácsokat a nemzeti kisebbségek elektori közgyűlései fogják megválasztani. A nemzeti kisebbség elektorai lehetnek azok a szövetségi és köztársasági képviselők és az autonóm tartományok képviselőházainak képviselői, akiket e tisztségekre a nemzeti kisebbséghez való tartozásuk folytán választottak, vagy akik a kisebbséghez tartozó személynek vallják magukat és beszélnek a kisebbség nyelvét. Elektorok lehetnek azok a tanácsnokok is, akik a nemzeti kisebbséghez tartoznak és akiket olyan helyi önkormányzati egységben választottak meg, ahol a kisebbségi nyelv is hivatalos használatban van. Elektor lehet minden polgár, aki magát nemzeti kisebbséghez tartozónak vallja, és akinek a jelölését legkevesebb 100 nemzeti kisebbséghez tartozó, választójoggal rendelkező személy támogat, vagy akit egy nemzeti kisebbség nemzeti szervezete vagy egyesülete jelöl. A nemzeti kisebbségek elektori közgyűlésének hatáskörére és munkájára vonatkozó többi kérdést a nemzeti tanácsokat választó elektori közgyűlés munkájáról szóló szabályzat rendezi (JSZK 41/2002 sz. Hivatalos Lapja).

A Kisebbségi törvény 18. szakasza előírja, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozók nemzeti, etnikai, vallási, nyelvi és kulturális sajátosságainak megőrzése, fejlesztése és védelme céljából, valamint jogainak érvényesítésére a JSZK-kormány létrehozta a Szövetségi Nemzeti Kisebbségi Tanácsot. A tanács összetételét és hatáskörét a szövetségi kormány határozza meg, és hogy a tanács tagjai a nemzeti kisebbségek tanácsainak képviselői lesznek.

A Szerbia Nemzeti Kisebbségi Tanácsának megalakításáról szóló rendelettel (SZK 104/2004 sz. Hivatalos Közlönye), a Szerb Köztársaságban a nemzeti kisebbségekhez tartozók nemzeti, etnikai, vallási, nyelvi és kulturális sajátosságainak megőrzése, fejlesztése és védelme céljából megalakult a Szerbia Nemzeti Kisebbségi Tanácsa.

A tanács jóváhagyja a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsai által javasolt nemzeti jelképeket, a nemzeti kisebbség jeleit és ünnepeit, megvitatta a nemzeti kisebbségek jogérvényesítése szempontjából jelentős törvény- és jogszabály-tervezeteket és véleményét eljuttatja a kormányhoz, kíséri és megvitatta a nemzeti kisebbségek jogérvényesítését és a Szerb Köztársaságban uralkodó nemzetek közötti viszonyokat, intézkedéseket javasol a nemzeti kisebbségekhez tartozók teljes és hatékony egyenrangúságának előmozdítása érdekében, megvitatta a hasonló célú intézkedéseket, melyeket más szervek és testületek javasolnak, kíséri a nemzeti tanácsok együttműködését a Szerb Köztársaság, az autonóm

tartomány, a községek, a városok és Belgrád város illetékes szerveivel, együttműködik Szerbia és Montenegró Államközösségnek és a másik tagállam illetékes szerveivel és testületeivel, megvitatja a nemzeti tanácsok munkafeltételeit, megvitatja a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogérvényesítésére vonatkozó nemzetközi kötelezettségek teljesítését a Szerb Köztársaságban valamint a nemzeti tanácsok nemzetközi együttműködését, és más, törvénnyel előírt teendőket lát el.

A tanács tagjai a kormányelnök, az államigazgatási és helyi önkormányzati miniszter, a művelődési miniszter, a tanügyi- és sportminiszter, a vallásügyi miniszter, az igazságügy- és a belügyminiszter – mint a kormány képviselői, és A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény alapján megalakult nemzeti tanácsok elnökei. A kormányelnök egyben a tanács elnöke is. Amikor a tanács munkája során döntéseket hoz, a határozatot el kell fogadnia az össz kormányképviselő többségének és a nemzeti tanácsok elnökei többségének egyaránt.

A helyi önkormányzatokról szóló törvény (SZK 9/2002, 33/2004 és 135/2004 sz. Hivatalos Közlönye) 63. szakasza előírja, hogy a vegyes lakosságösszetételű községekben megalakulnak a nemzetek közötti viszonyok tanácsai, melyekbe bekerül minden nemzeti és etnikai közösség képviselője. A törvény értelmében vegyes lakosságösszetételű községnek számít az a község, amelyben egy nemzeti közösség az összlakosságnak legalább 5%-át képezi, vagy amelyben minden közösség összesen legalább 10%-át teszi ki a lakosságnak, a Szerb Köztársaságban tartott legutóbbi népszámlálás adatai szerint. A nemzetek közötti viszonyok tanácsában azok a közösségek képviseltethetik magukat, amelyek a község összlakosságában eléri legalább az 1%-ot.

A tanács megvitatja a nemzeti egyenjogúság megvalósításával, védelmezésével és előmozdításával kapcsolatos kérdéseket, a törvénnyel és a statútummal összhangban. Állásfoglalásáról és javaslatairól értesíti a községi képviselő-testületet, amely erről az első soron következő ülésén, de legkésőbb 30 napon belül nyilatkozni köteles. A községi képviselő-testületnek minden határozati javaslatról, amely a nemzeti és etnikai közösségek jogait érinti, előzőleg ki kell kérnie a tanács véleményét. A törvény szerint, a nemzetek közötti viszonyok tanácsának joga van eljárást indítani az Alkotmánybíróság előtt a községi képviselő-testület határozata és más általános aktusa alkotmányosságának és törvényességének megvitatása céljából, ha úgy értékeli, hogy azzal közvetlenül sértik a nemzetek közötti viszonyok tanácsában képviselt nemzeti és etnikai közösségek jogait. Továbbá, azonos feltételek mellett joga van az Alkotmánybíróság előtt megindítani az eljárást annak megállapítása céljából, hogy a községi képviselő-testület határozata és más általános aktusa összhangban van-e a község statútumával.

A nemzetek közötti viszonyok tanácsának hatáskörét, összetételét és munkáját a községi képviselő-testület határozattal szabályozza, a statútummal összhangban.

Az említett megoldásoknak megfelelően, Nagybecskerek község Képviselő-testülete meghozta a Nemzetek közötti viszonyok tanácsáról szóló határozatot (Nagybecskerek község 3/2005 sz. Hivatalos Lapja). A tanácsban képviselőik lehetnek azoknak a nemzeti és etnikai közösségeknek, amelyek a község összlakosságának több mint 1%-át teszik ki. A tanács tagjait a nemzeti és etnikai közösségek nemzeti tanácsai nevezik ki, akik minden kisebbségi és etnikai közösségből egy-egy tagot javasolnak. Azoknak a nemzeti és etnikai közösségeknek a képviselőit, melyeknek nincsenek nemzeti tanácsaik, a községi Képviselő-testület Káderügyi, Közigazgatási és Munkaviszonyi Bizottsága nevezi ki. A tanács tagjait öt éves megbízásra nevezik ki. A tanács elnökét és helyettesét a tanács tagjai választják meg, azzal, hogy az öt évre szóló mandátum alatt időbelileg egyaránt mindannyian sorra kerüljenek az elnöki, illetve a helyettesi poszton. A tanács munkájában önálló, ülésein a nemzeti egyenjogúság megvalósítására, védelmezésére és előmozdítására vonatkozó kérdéseket vitatja meg, a törvénnyel és a község statútumával összhangban.

Zombor község Képviselő-testülete a Statútum (Zombor község 7/2002 sz. Hivatalos Lapja) 4. szakaszában megállapította, hogy Zombor vegyes lakosságösztételű község, ezért megalakul a Nemzetek Közötti Viszonyok Tanácsa, a nemzeti egyenrangúság megvalósítása, megóvása és előmozdítása céljából, a törvénnyel és a statútummal összhangban.

A Nemzetek Közötti Viszonyok Tanácsának megalakulásáról szóló határozat (Zombor község 19/2004 sz. Hivatalos Lapja) 21. szakasza előírja, hogy a nemzetek közötti viszonyok tanácsa megvitatja azokat a kérdéseket, határozatok és egyéb aktusok javaslatát, amelyek a község nemzeti kisebbségeihez és etnikai közösségeihez tartozó polgárai viszonyainak alakulására, valamint ezeknek az oktatásra, a kultúrára, a tájékoztatásra és egyebekre való jogaik megvalósítására vonatkoznak. A tanács előzőleg véleményez minden olyan képviselő-testületi határozati javaslatot, amely a nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek jogaival kapcsolatos. A tanácsnak elnöke és két tagja van, akiket a tanácsnokok soraiból választanak. A tanácsnak az olyan nemzeti közösségek képviselői is tagjai, amelyek a község összlakosságának több mint 1%-át képezik. A határozat szerint, a tanácsnak négy ilyen tagja van.

Vallási jogok

A keretegyezmény 7. szakasza előírja, hogy a felek biztosítják, minden valamely nemzeti kisebbséghez tartozónak a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, a véleménynyilvánítás szabadságához, a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadságához való jogának tiszteletben tartását. A felek úgyszintén kötelezettséget vállalnak arra, hogy elismerik minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozónak vallása vagy hite kifejezésére, valamint vallási intézmények, szervezetek és egyesületek alapítására való jogát (8. szakasz).

Az alapokmány a 26. szakaszban szavatolja, hogy mindenkinek joga van a gondolat-, lelkiismeret és vallás szabadságához, amely magába foglalja azt a szabadságot is, hogy megmaradjon meggyőződése vagy vallása mellett, illetve, hogy azokat szabad választása szerint megváltoztassa. Vallási és más meggyőződéséről senki sem köteles nyilatkozni. Mindenkinek joga van, hogy a magán- és közéletben, egyedül vagy másokkal együtt vallásgyakorlás, vallási szertartások, templomlátogatás, hitoktatás révén kinyilvánítsa vallását vagy meggyőződését.

Az alapokmány a 6. szakasz 9. bekezdésében előírja, hogy a gondolati, lelkiismereti és vallási szabadságjogok abszolút értékűek, és még hadiállapot esetén sem korlátozhatók. Mégis, a 26. szakasz 4. bekezdése szerint a hitvallás vagy meggyőződés szabadságát törvénnyel korlátozni lehet, ha ez a közbiztonság, közegészség, közérkölcse vagy más személyek jogainak védelme érdekében szükséges. A szülők, a törvényes gyámok jogosultak, hogy meggyőződésükkel összhangban gyermekeik számára vallási és erkölcsi oktatást biztosítsanak.

Az alapokmány 27. szakasza kimondja, hogy a vallási felekezetek egyenjogúak, és az államtól külön állnak, hogy szabadon rendezik saját belső szervezésüket, a vallási ügyek ellátását és a vallási szertartások végzését, és jogosultak vallási iskolák és jótékonyági szervezetek alapítására, a törvénnyel összhangban.

A Szerb Köztársaság Alkotmánya a 41. szakaszban szavatolja a vallásszabadságot, vallásgyakorlást és vallási szertartások végzését. A vallási felekezetek az államtól külön állnak, szabadon látják el vallási teendőiket és végzik vallási szertartásaikat, vallási iskolákat és jótékonyági szervezeteket alapíthatnak. Az állam anyagi támogatásban részesítheti a vallási közösségeket.

Az állami és más ünnepekről szóló törvény (SZK 43/2001 sz. Hivatalos Közlönye) a 4. szakaszában elismeri a foglalkoztatottak azon jogát, hogy a vallási ünnepnapokon ne dolgozzanak: a pravoszláv vallásúak a családi védőszent ünnepnapján, a katolikusok és más keresztény vallásúak karácsony napján és a húsvéti ünnepek alatt, a naptáraik szerinti nagypéntektől kezdve húsvét másnapjával bezárólag, az iszlám közösség tagjai a Ramazán böjt és a Kurbán böjt első napján, a zsidó hitvallás tagjai pedig a Jóm hakkipurim első napján.

Az általános- és középiskolákban a hittan és a választott tantárgy oktatásának megszervezéséről és megvalósításáról szóló rendelet (SZK 46/2001 sz. Hivatalos Közlönye) szabályozza a hagyományos egyházak és felekezetek hittana, mint választott tantárgy, oktatásának megszervezését és megvalósítását.

A teljes és pártatlan tájékoztatásra való jog

A keretegyezmény 9. szakasza kötelezi a feleket annak elismerésére, hogy minden, nemzeti kisebbséghez tartozónak a véleménynyilvánítási szabadsága magába foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, az eszmék megismerésének és közlésének szabadságát a kisebbség nyelvén, a hatóság beavatkozása nélkül és tekintet nélkül az országhatárookra. Jogrendszerük keretein belül a felek biztosítani fogják, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozókat ne érje hátrányos megkülönböztetés a tömegtájékoztatási eszközökhöz való hozzáférésben, és intézkedéseket foganatosítanak annak érdekében, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozók számára megkönnyítsék a médiumokhoz való hozzáférhetőséget, ezzel is előmozdítva a toleranciát és lehetőséget teremtve a kulturális sokszínűségnek.

Az alapokmány 29. szakasza elsősorban megállapítja, hogy mindenkinek joga van a vélemény- és szólásszabadsághoz. Ez a jog magában foglalja az értesítések és eszmék szóval, írással, képpel vagy bármilyen más módon való igénylésének, fogadásának és terjesztésének szabadságát. A szólásszabadságot törvénnyel lehet korlátozni, ha erre más személyek jogainak és tekintélyének védelméhez, a bíróság tekintélyének és elfogulatlanságának, a nemzetbiztonság, a közegészség és közérkölcös vagy a közbiztonság megőrzésének érdekében szükség van. Az alapokmány 52. szakasza a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak elismeri a jogát a saját nyelvükön való teljes és pártatlan tájékoztatásra, beleértve az információk és eszmék kifejezésének, fogadásának, továbbításának és cseréjének jogát, valamint azt is, hogy saját nyelvű tájékoztatási eszközöket alapítsanak.

A kisebbségi törvény 17. szakasza szerint a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogosultak saját nyelvükön a teljes körű és pártatlan tájékoztatásra, beleértve az információk és eszmék kifejezését, fogadását, továbbadását és cseréjét, a sajtó és más tömegtájékoztatási eszközök útján. Az állam a közszolgálati rádió és televízió műsoraiban biztosítja a tájékoztatási, kulturális és oktatási tartalmakat a nemzeti kisebbség nyelvén, de alapíthat külön rádió- és televízió-állomásokat a nemzeti kisebbség nyelvén sugárzott műsorokra. A nemzeti kisebbségekhez tartozók jogosultak saját médiumokat alapítani és fenntartani.

A tömegtájékoztatásról szóló törvény (SZK 43/2003 sz. Hivatalos Közlönye) a nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek anyanyelvű tájékoztatására és a nemzeti kultúra és azonosság ápolására való jog érvényesítése céljából a köztársaság, az autonóm tartomány, illetve a helyi önkormányzat biztosítja a nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek nyelvén tájékoztató médiumok működési költségeihez szükséges anyagiak egy részét vagy a munkájukhoz szükséges más feltételeket.

Jog a társulásra

A keretegyezmény 7. szakasza szerint, a felek biztosítják minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozónak a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, a véleménynyilvánítás szabadságához, a gondolat- a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz való jogának tiszteletben tartását. A keretegyezmény 17. szakaszának 2. bekezdésében előírja, hogy a felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy nem akadályozzák a nemzeti kisebbségekhez tartozókat azon joguk gyakorlásában, hogy részt vegyenek nemzeti- és nemzetközi nem kormányzati szervezetek mind nemzeti, mind nemzetközi vonatkozású tevékenységében.

Az alapokmány 53. szakaszában elismeri, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogosultak önkéntes pénzelésű közművelődési és kulturális szervezetek és egyesületek alapítására, és ezeknek a szervezeteknek elismert külön szerepük van a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogainak érvényesítésében.

A kisebbségi törvény 6. szakasza értelmében a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak joguk van, hogy a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságon belül és határain kívül szabadon létesítsenek és fenntartsanak békés célú kapcsolatokat olyan személyekkel, akik legálisan tartózkodnak más államokban, különösen azokkal, akikkel közös az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási azonosságuk vagy közös a kulturális örökségük, és az állam kedvezményeket nyújthat a felsorolt jogok érvényesítése céljából. A törvény 12. szakaszának 2. bekezdése előírja, hogy a nemzeti és etnikai sajátosságok megőrzése és fejlődése céljából a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogosultak arra, hogy a művelődési és művészeti élet valamennyi területén külön művelődési, művészeti és tudományos intézményeket, társulatokat és egyesületeket alapítsanak, amelyek munkájukban önállóak. Az állam, lehetőségeihez mérten, részt vesz e társulatok és egyesületek pénzelésében, de lehetőség van arra is, hogy külön alapítványok alakuljanak az ilyen intézmények, társulatok és egyesületek ösztönzésére és támogatására.

Jog a más országokban élő nemzettársakkal való együttműködésre

Az alapokmány 54. szakasza feljogosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozókat, hogy zavartalan kapcsolatokat tartsanak fenn és együttműködjenek a Szerbia és Montenegró államközösség területén kívül élő nemzettársaikkal.

A kisebbségi törvény 6. szakasza szintén elismeri, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak joguk van, hogy a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságon belül és határain kívül szabadon létesítsenek és fenntartsanak békés célú kapcsolatokat olyan személyekkel, akik legálisan tartózkodnak más államokban, különösen azokkal, akikkel közös etnikai, kulturális, nyelvi és vallási azonosságuk vagy közös a kulturális örökségük, és az állam kedvezményeket is nyújthat ezen jogok érvényesítése céljából.

A keretegyezmény 18. szakasza felszólja a feleket, hogy törekedjenek arra, hogy – amennyiben szükséges – két- és többoldalú egyezményeket kössenek más, kiváltképpen a szomszédos államokkal, annak érdekében, hogy biztosítsák az érintett nemzeti kisebbségekhez tartozók védelmét.

Szerbia és Montenegró Államközösség eddig két bilaterális egyezményt kötött olyan államokkal, melyeknek a kisebbségei a Vajdaságban élnek. Az első a Szerbia és Montenegró és a Magyar Köztársaság között létrejött egyezmény a Szerbia és Montenegróban élő magyar, illetve a Magyar Köztársaságban élő szerb nemzeti kisebbség jogainak védelméről. (SZM 14/2004 sz. Hivatalos Lapja-Nemzetközi Egyezmények). Emellett, Szerbia és Montenegró és

a Horvát Köztársaság között létrejött a Horvát Köztársaságban élő szerb és montenegrói, illetve a Szerbia és Montenegróban élő horvát kisebbség védelméről szóló megállapodás (SZM 3/2005 sz. Hivatalos Lapja–Nemzetközi Egyezmények).

A tolerancia szellemének fejlesztése

A keretegyezmény 6. szakasza arra kötelezi a feleket, hogy bátorítsák a tolerancia és a kultúrák közötti párbeszéd szándékát, valamint hatékony intézkedéseket hozzanak, hogy előmozdítsák minden, területükön élő személy közötti kölcsönös tiszteletet, megértést és együttműködést, kiváltképpen az oktatás, a kultúra és a tömegkommunikáció területén, tekintet nélkül e személyek etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási hovatartozására.

Az alapokmány 56. szakasza előírja, hogy az oktatás, a kultúra és a tájékoztatás területén Szerbia és Montenegró Államközösség és a tagállamok ösztönzik a tolerancia szellemét és a kultúrák közötti párbeszédet, és hatékony intézkedéseket foganatosítanak a területükön élő emberek egymás közötti tiszteletben tartásának, megértésének és együttműködésének fejlesztésére, tekintet nélkül azok etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási hovatartozására.

A kisebbségi törvény is a 13. szakaszában előírja, hogy a szerb nyelvű oktatási intézmények és iskolák tanterveinek és programjainak a nemzeti kisebbségek iránti türelem elősegítése érdekében tartalmaznia kell a nemzeti kisebbségek történelmével, kultúrájával és helyzetével kapcsolatos ismereteket, valamint azokat az egyéb ismereteket, amelyek elősegítik az egymás iránti türelmet és az együttélést. Azokon a területeken, ahol a kisebbség nyelve hivatalos használatban van, a szerb nyelvű oktatási intézmények és iskolák tanterveinek és programjainak tartalmaznia kell a nemzeti kisebbségi nyelv tanulásának lehetőségét.

A szerzett jogok szavatolása

Az alkotmányos alapokmány 9. szakasza előírja, hogy területeiken a tagállamok szabályozzák, biztosítják és védelmezik az emberi- és kisebbségi jogokat és a polgári szabadságjogokat, és az emberi- valamint a kollektív és egyéni kisebbségi jogok és polgári szabadságjogok elért szinte nem csökkenthető

Hasonló rendelkezést tartalmaz az Alapokmány is. Az 57. szakasz kimondja, hogy a az emberi és kisebbségi – egyéni és kollektív – jogok elért szintje nem csökkenthető. Ezzel az alapokmánnyal nem szűnnek meg és nem is változnak a nemzeti kisebbségekhez tartozók azon előírásokkal szerzett jogai, amelyeket ennek az alapokmánynak a hatályba lépése előtt alkalmaztak, valamint azok a nemzetközi szerződések alapján szerzett jogok sem, amelyekhez a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság csatlakozott.

Az emberi és kisebbségi jogok védelme és megsértése következményeinek elhárítása

Az alapokmány 9. szakasza szerint mindenkinek joga van hatékony bírósági védelemre abban az esetben, ha az alapokmányban szavatolt emberi vagy kisebbségi jogát megsértették vagy megvonták, és joga van az ilyen sérelem következményeinek a

megszüntetésére. Mindenki, aki úgy tekinti, hogy az alapokmányban szavatolt emberi vagy kisebbségi jogát az államközösség intézményének, illetve a tagállam állami szervének vagy közhatalmi jogosítványokkal felruházott közvállalatának egyedi aktusával vagy intézkedésével megsértették, illetve megvonták, joga van Szerbia és Montenegró Bíróságánál panaszt emelni, amennyiben a tagállamban más jogi védelem nincs biztosítva, az Alkotmányos alapokmánnyal összhangban. A nemzetközi szervek határozatait az államközösség, illetve a tagállamok hajtják végre és viselik a költségeket, attól függően, hogy az államközösség intézménye vagy a tagállam állami szerve, illetve közhatalmi jogosítvánnyal felruházott közvállalata sértett vagy vont meg valamely Szerbia és Montenegró területén érvényes nemzetközi szerződéssel szavatolt jogot.

A kisebbségi törvény 23. szakasza előírja, hogy jogaik védelmének érdekében a nemzeti kisebbségekhez tartozók és a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsai kártérítési keresetet nyújthatnak be a hatáskörében illetékes bíróságnál.

A szövetségi alkotmánybíróságról szóló törvény rendelkezéseivel összhangban, a Nemzeti és Etnikai Közösségek Minisztériuma és a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsai jogosultak a szövetségi alkotmánybíróságnál panaszt benyújtani abban az esetben, ha megítélésük szerint megsértették a nemzeti kisebbséghez tartozók alkotmányos jogát és szabadságjogát, vagy abban az esetben, ha hozzájuk fordul a nemzeti kisebbséghez tartozó személy, akinek véleménye szerint megsértették alkotmányos jogát és szabadságjogát.

Az emberi és kisebbségi jogok védelmével kapcsolatban az Alkotmányos alapokmány 46. szakasza előírja, hogy Szerbia és Montenegró Bírósága dönt a polgárok panaszairól, amikor Szerbia és Montenegró intézményei veszélyeztetik az Alkotmányos alapokmánnyal szavatolt jogaikat vagy szabadságjogaikat, amennyiben nincs előírva más jogvédelmi eljárás, továbbá dönt arról, hogy a tagállamok alkotmánya összhangban van-e az Alkotmányos alapokmánnyal, hogy Szerbia és Montenegró törvényei összhangban vannak-e az Alkotmányos alapokmánnyal, hogy a tagállamok törvénye összhangban van-e Szerbia és Montenegró törvényével, dönt Szerbia és Montenegró intézményei végérvényes közigazgatási aktusainak törvényességéről, valamint a bírósági gyakorlat egységesítése érdekében jogi álláspontokat és véleményeket fogalmaz meg.

Az alkotmányos alapokmány végrehajtásáról szóló törvény előírja, hogy Szerbia és Montenegró Bírósága átveszi a szövetségi alkotmánybíróság és a szövetségi bíróság be nem fejezett tárgyait és periratait, amelyek, az Alkotmányos alapokmány értelmében, az ő hatáskörébe tartoznak.

Az alkotmányos alapokmány 45. szakasza megállapítja az emberi és kisebbségi jogokkal megbízott miniszter meghatalmazását, aki figyelemmel kíséri az emberi és kisebbségi jogok érvényesítését, és a tagállamok illetékes szerveivel egyeztetni az emberi és kisebbségi jogok védelméről szóló nemzetközi egyezmények megvalósítását és tiszteletben tartását.

Ebben a szövegrészben kell felhívni a figyelmet az ombudsman intézményére is, elsősorban a tartományi szinten, majd Nagybecskerek és Zombor községben is.

A tartományi ombudsmanról szóló határozat (VAT 23/2002 és 5/2004) alapján megalakult a tartományi ombudsman intézménye, mint független és önálló szerv, amely minden egyénnek az Alkotmányos alapokmánnyal, az alkotmánnyal, az elfogadott és közzétett emberi jogi nemzetközi egyezményvel, a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályaival, a törvénnyel és a Vajdaság Autonóm Tartomány jogszabályaival szavatolt emberi jogainak és szabadságjogainak védelméről és előmozdításáról gondoskodik. Az ombudsman az emberi jogokat és szabadságjogokat különösen a tartományi és községi közigazgatási szervek, szervezetek és közhatalmi jogosítvánnyal felruházott, tartományi alapítású közszolgálatok által elkövetett sértésétől védelmezi. A tartományi ombudsmanról

szóló határozat 6. szakasza szerint, a tartományi ombudsmannak öt helyettese van, melyek közül az egyiket a nemzeti kisebbségek jogvédelmével bízzák meg.

Nagybecskerekben, a község területén illetékes ombudsman 2005. áprilisában kezdte meg munkáját. Az ombudsmanról szóló határozat (Nagybecskerek 10/2003 sz. Hivatalos Lapja) 4. szakasza szerint az ombudsmannak két helyettese van. A helyettesek egyikének valamely nemzeti kisebbséghez tartozónak kell lennie.

A zombori ombudsman az idei év januárjában kezdte meg munkáját.

Következtetések

A nemzeti kisebbségek jogainak védelmére és előmozdítására vonatkozó jogszabályok áttekintésében előrehaladást lehet észlelni, és azt a törekvést, hogy azok megközelítsék az általánosan elfogadott megoldásokat, de ugyanakkor a hatályban levő jogszabályok összehangolatlansága is szembetűnő.

Az összehangolatlanság az Alkotmányos alapokmány és az Alkotmányos alapokmány végrehajtásáról szóló törvény szabályos és következetes alkalmazásával semlegesíthető. Az alkotmányos alapokmány végrehajtásáról szóló törvény 20. szakasza szerint, azokat a kérdésköröket szabályozó szövetségi törvények és más szövetségi jogszabályok, amelyek az Alkotmányos alapokmány szerint Szerbia és Montenegró Államközösség illetékességébe tartoznak, Szerbia és Montenegró Államközösség jogszabályaiként alkalmazandók, kivéve azokban a részekben, amelyek az Alkotmányos alapokmány rendelkezéseivel ellentétben állnak. Az alapokmány 2. szakaszának 2. bekezdése szerint az Alapokmánnyal szavatolt emberi- és kisebbségi jogokat közvetlenül alkalmazzák, Szerbia és Montenegró Államközösség Alkotmányos alapokmányával összhangban. Az alkotmányos alapokmány 10. szakasza szerint a Szerbia és Montenegró területén hatályos nemzetközi megállapodások emberi- és kisebbségi jogokra valamint polgári szabadságjogokra vonatkozó rendelkezéseit közvetlenül alkalmazzák. Az Alapokmány 7. szakasza alapján az Alapokmány szavatolja a nemzetközi jog általánosan elfogadott elveivel valamint az államközösségben érvényes nemzetközi szerződésekkel szavatolt emberi és kisebbségi jogokat, és ezek közvetlenül alkalmazandók. Amennyiben következetesen betartják őket, az említett rendelkezések megfelelő alapul szolgálhatnak a nemzeti kisebbségek védelmét szabályozó jogi normák összehangolatlanságából fakadó következmények kiküszöbölésére.

Habár vitathatatlan az előrehaladás a kisebbségi jogvédelmi törvényszabályozás terén, a tények egész sora akadályozza meg a normák alkalmazását. Néha egyszerűen arról van szó, hogy nem tartják be a törvényeket, és ez elterjedt jelenség, mint pl. amikor nem lehet többnyelvű anyakönyvi kivonatot vagy személyazonossági igazolványt kapni vagy használni. Esetenként nem tudni, kik a jogosultak és mely szervek kötelesek lehetővé tenni jogaik megvalósítását. Néha a törvényben megjelölt szervek vagy azért nem léteznek, mert többé nincsenek (mint a tartományi belügyi titkár), vagy azért nem léteznek, mert megalakításukhoz nincs meg a kellő politikai akarat (mint a Szövetségi Tanács, amely a kisebbségi törvény meghozatalát követő három év alatt sem alakult meg, habár a törvényhozó saját magának egy éves határidőt jelölt ki), vagy gyengék, későn alakultak és a tagállamok jogrendszerén kívül rekedtek (mint Szerbia és Montenegró Bírósága). Az államközösség bizonytalan jövője különösen kihat az előírások alkalmazhatóságára, mivel azoknak legerősebb jogalapja éppen az államközösség Alkotmányos alapokmányában és az Alkotmányos alapokmány végrehajtásáról szóló törvényben rejlik. Ha az államközösség valóban működne, nehezen lenne elhíhető, hogy az önkormányzati szervek úgy döntsenek, mint ahogy azt 2005. tavaszán

a šidi községi képviselő-testület tete, és a törvényes rendelkezések egész sora ellenére, könnyűszerrel megszüntette a szlovák és ruszin nyelv további hivatalos használatát (a šidi községi képviselő-testület felfüggesztette az említett határozatát a tartományi helyi önkormányzati valamint a tartományi jogszabályügyi, közigazgatási és nemzeti kisebbségi titkarság közbelépése után).

Nemcsak, hogy nem alkalmazzák a törvényeket, hanem maguk a törvények is gyakran ellentmondásos megoldásokat tartalmaznak, amire már volt utalás. Így, a Helyi önkormányzatokról szóló törvény nem engedélyezi a nemzeti jelképek használatát, hanem csak az állami és helyi önkormányzati szimbólumokét, ami egyenes ellentétben van az Alapokmány 52. és a Kisebbségi törvény 16. szakaszával.

Egyes esetekben a törvényes megoldások alkalmazására bírósági határozat révén kerül sor (ilyen a magyar nemzeti kisebbség arra vonatkozó esete, hogy Srbobránt hagyományos néven magyarul Szenttamásnak nevezzék, amit az újvidéki kerületi bíróság erősített meg, 2005. augusztus derekán hozott döntésében).²

Már volt szó a Hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvény és a Keretegyezmény valamint a Kisebbségi törvény 5. szakasza közötti ellentétről (mivel az első szerint a földrajzi és tulajdonneveket nem lehet más elnevezéssel, illetve névvel helyettesíteni, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy a szerb nyelven kiírt följelölésekben szereplő hivatalos földrajzi és tulajdonnevek nem helyettesíthetők a hagyományos kisebbségi nyelvű elnevezésekkel és nevekkel, csupán a kisebbségi nyelvek helyesírási szabályainak alkalmazása engedélyezett).

A jogrendszer hiányossága és a benne uralkodó diszharmónia esetenként megköveteli a végrehajtó hatalom «bíráskodását». Amikor 2005-ben a nagybecskereki községben megalakult a nemzetek közötti viszonyok tanácsa, egy hely az jugoszláv etnicitásúakat illette meg, tekintettel a községi összletességi részarányukra. Mivel az ehhez a kisebbséghez tartozók nem alakították meg saját nemzeti közösségük szerveit, a község kikérte a Szövetségi Emberi- és Kisebbségjogi Minisztérium arra vonatkozó véleményét, miként kell megválasztani a községi tanács jugoszláv képviselőjét. Belgrádból több hetes várakozás után sem érkezett válasz. Ezzel a községben számbelileg a harmadik legnépesebb közösség – a továbbiakig – nincs képviselve a tanácsban.

Amikor az olyan jogszabályok alkalmazásának következményeiről van szó, melyek végrehajtása az elektori rendszer alapján megválasztott nemzeti tanácsok hatáskörébe tartozik, nemcsak az etnikumokon belüli feszültség figyelhető meg, hanem erre a problémára a Multikulturális Központ és a Polgári Kezdeményezések újvidéki, illetve belgrádi, 2005. első felében megtartott szakmai tanácskozásain is rámutattak. Viszont a másik megoldás, mely szerint a nemzeti kisebbségekhez tartozók közvetlenül választanak meg nemzeti tanácsaikat, már több éve a végrehajtó hatalom - a JSZK szövetségi kormánya, majd az államközösség minisztertanácsa - ellenzésével szembesül, amely arra figyelmeztet, hogy a külön nemzetiségi választói jegyzékek a kisebbségek elkülönüléséhez vezethetnek. Meg kell említeni, hogy a Kisebbségi törvény egyik, az 5. szakaszban levő rendelkezése tiltja a nemzeti kisebbségekhez tartozók minden olyan jegyzékbe vételét, amely akaratuk ellenére a nemzeti hovatartozás kinyilatkoztatására kötelezi őket. Emlékeztetni kell a már említett Személyi adatok védelméről szóló törvény 18. szakaszára is, mely előírja, hogy a nemzeti hovatartozásra

² Az ilyen jelenségek, a vitás kimenetelük mellett is sokban emlékeztetnek egyes, néhány évvel ezelőtti csehországi esetre, amikor a cseh Legfelsőbb bíróság hatályon kívül helyezte az állami végrehajtó hatalom határozatait, és engedélyezte Plzeň és Ústí nad Labem városoknak, hogy minden nemzetközi mércével és az emberiség elveivel ellentétben, elvégezzék a roma lakosság területi és fizikai elkülönítését. A nemzetközi szervezettek nyomására, Csehországban a problémát úgy „oldották meg”, hogy az említett városokban új lakónegyedeket építettek a romák számára. Szenttamás esetében az újvidéki kerületi bíróság a tartományi közigazgatási szervek határozatának (és más hazai és nemzetközi szabály – az Alkotmányos alapokmány, a Kisebbségi törvény, Keretegyezmény előírásai) alkalmazása mellett döntött, mivel a szenttamási község nem engedélyezte e városka hagyományos magyar elnevezésének használatát.

vonatkozó személyi adatokat csakis a polgár írásos jóváhagyásával lehet begyűjteni, feldolgozni és mások rendelkezésére bocsátani.

Esetenként a bíróságok magatartása sem következetes. Szerbia Alkotmánybírósága 2005. tavaszának végén meghagyta Nagybecskerek község Képviselő-testületének, hogy tiszteletben tartva a Szerb Köztársaság Alkotmányának 8. szakaszát szüntesse meg a két hivatalos írásmód egyikének, latin betűsnek a hivatalos használatát (ez nem vonatkozik a kisebbségekre). A (67 tanácsnokból álló) képviselő-testület egy ellenszavazattal és néhány tartózkodó jelenlétében végrehajtotta az Alkotmánybíróság határozatát. Másrészt, általános jelenség, hogy a Szerb Köztársaságban, a hatályos Alkotmányának értelmében hivatalosan használt nyelv elnevezése is a közigazgatási és önkormányzati szervek kénye-kedve szerint változik.

Annak a törvényhozási kísérletnek, amely a nemzeti kisebbségekhez tartozók számottevőbb jelenlétét hivatott biztosítani a politikai életben, csupán a két „legnagyobb kisebbségre” nézve van értelme. Ugyanis a népképviselők megválasztásáról szóló törvény módosításával lehetővé vált, hogy a nemzeti kisebbségek politikai pártjai és pártkoalíciói is részt vegyenek a Szerb Köztársaság Népképviselőháza mandátumainak elosztásában még akkor is, ha a szavazott választók szavazatainak kevesebb, mint 5-öt szereztek meg. A kisebb közösségekre nézve ez jelentéktelen, mert még az ilyen esetben is az új választási küszöb eléréséhez 17-18 000 választó szükséges. Emellett, ez is egyike azoknak a megoldásoknak, amelyek a nemzeti kisebbségen belül egy politikai párt, azaz egy hatalmi központ fölérendeltségét és politikai monopolhelyzetét támogatják.

A bejelentett törvényes megoldások közül is egyesek veszélyeztethetik a kisebbségi közösségek bizonyos jogainak érvényesítését, amennyiben olyan megfogalmazásban kerülnek elfogadásra, amilyenben a közvita során a nyilvánosság elé tárták őket. Ez a megállapítás vonatkozik a tartományi ombudsman meghatalmazásai egész sorának átvételére a jövőbeli azonos köztársasági szerv részéről, a médiumok feletti alapítói jogokat rendező jogszabályok várható módosítására, a köztársasági műsorszórási tanács vajdasági tagjának meghatalmazásaira, valamint a nyilvánosságra hozott bizonyos vallási jogok törvénnyel való szabályozására is.

Az elmondottak mellett, szem előtt kell tartani, hogy a kisebbségvédelemre vonatkozó jogi káosz csupán egy része a társadalom intézményes rendezetlenségének, amely gyökeres átalakulási folyamatban van, miközben a közelmúlt is rányomja bélyegét. A társadalomban a jogrend kétségen kívül bizonyos mértékű szervezeti és működési önállóságot élvez, de semmivel sem bizonytalanabb, hogy a társadalom szerves részét is képezi, amely általánosabb problémákat is tükröz, és a fejlődés korlátjait úgyszintén, még ha azok ideiglenes jellegűek is.

ZENTA KÖZSÉG NÉHÁNY JELLEGZETESSÉGE

Zenta községben (amelyet Zenta város és 4 falu képez) több mint 25 000 lakos él. A nemzetiségi összetétel a következő: magyarok 80,5%, szerbek 10,7%, cigányok 2,4%, jugoszlávok 1,5%. Vannak még bunyevácok, oláhok, albánok, muszlimok, macedónok.¹³ A zentai község négy falvában hatalmas magyar etnikai többség van jelen. Felsőhegy és Kevi falvak gyakorlatilag egynemzetiségűek, míg Tornyoson és Bogarason nem éppen jelentéktelen cigány kisebbség van jelen.

A község területe 293 km². Zenta közigazgatási tekintetben a nagykikindai székhelyű Észak-Bánáti Körzet összetevő része. Földrajzilag és egyéb jellegénél fogva mindenekelőtt a Tisza menti és az észak-bácskai községekkel való összekapcsolódásra utalva. Zenta községnek az Észak-Bánáti Körzethez csatolását (Magyarkanizsa és Ada községekhez hasonlóan) a miloševići kormány azon szándéka idézte elő, hogy a Vajdaság északi részén levő magyar etnikai korpuszt közigazgatásilag felossza.¹⁴ A Városok Állandó Értekezletének adatai szerint Zenta olyan közúti és vasúti összeköttetésekkel rendelkezik, amelyek a világ mind a négy tájával összekötik. A városnak van autóbusz- és vasúti pályaudvara. A tapasztalat arra utal, hogy a járatok száma sajnos alacsony.

¹³ Az adatok a 2002. évi népszámlálási adatok szerintiek. A cigány etnikumok száma annyira pontos, amennyire a többi községben is. Tornyos településhez kapcsolódó mutatók szerint ez a szám nagyban alábecsült.

¹⁴ A zentai magyarok fellázdak városuknak a Tiszán túlra történő effajta adminisztratív áttelepítése ellen, nem csak politikai tüntetések tényével, hanem a (nagykikindai regisztrációs) gépkocsikra ragasztott feliratokkal is, amelyekben még manapság is néha a következő szöveg áll: „Nem vagyok bánáti”. Ez a Nagyikinda mint körzetszékhely iránti averzió nincs sem gazdasági, sem pedig nemzeti okokkal indokolva: már a zentaiak közötti rövid tartózkodás is mutatja, hogy egyesek hajlamosak a bánáti magyarokat is elfajultaknak, elvidékiesedetteknek és kevésbé művelteknek tekinteni, mint saját polgártársaikat.

A közúti-vasúti híd Zentánál köti össze Észak-Bácskát és -Bánátot. A folyami közlekedés úgyszintén fejlett – az egyetlen nemzetközi folyami kikötőt a Tiszán éppen a zentai Potisje vállalat képviseli.

Az imént idézett forrás szerint a gazdaság túlnyomó részét az elsődleges mezőgazdasági termelés és a vele összefüggő feldolgozóipar képezi. A község területén több mint 50 vállalat és több száz magánvállalkozó működik, fejlett a kereskedelmi hálózat, és több bank is aktív. Zenta hagyományosan a Tisza menti térség gazdasági, kereskedelmi, pénzügyi, egészségügyi (400 ágyas körzeti kórházzal rendelkezik), művelődési és közigazgatási központja.

Az infrastruktúrával kapcsolatos, a Községi Képviselő-testület segítőkész embereitől kapott adatok szerint, az aszfaltutak kiépítettsége 53%-os (a 85 km-ből 45 km van aszfaltozva a községben), csatornával a háztartások 45% van „fedve”, vízvezetékkel pedig 98%-uk.

A 2005. évi községi költségvetés (kikerekítve) 242 millió dinárt tesz ki. 2005 júniusában Zenta községben a foglalkoztatottankénti átlagkereset 26 274 dinárt tesz ki, a gazdaságban 25 643, a gazdaságon kívül pedig 27 818 dinárt.¹⁵

A zentai KKT mandátumai (29) a következőképpen oszlanak meg: VMSZ 11, DP 3, VSZL 2 (ez a három párt képezi a hatalmi koalíciót), Magyar Polgári Szövetség 5, G17+ 3, REF 2, „nyugdíjasok” 2, SZRP 1.

A munkanélküliek nemzetiségi összetétele „kézi számolással” lett megállapítva a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat fiókjában. A 2005. 05. 31-i állapot a következő: 2.942 munkanélküli. Közülük 2 373 magyar, 357 szerb és montenegrói, 187 cigány, 10 muszlim, 5 macedón, 2 horvát, 2 albán, külföldi állampolgár: 1 szlovén, 1 román, 1 ukrán és 3 magyar. Szem előtt kell tartani, hogy a télen körülbelül 4200 munkanélküli volt nyilvántartva.

Az összes községi közvállalat igazgatója magyar etnikumú.¹⁶ Ami az állami szektorhoz tartozó cégigazgatók nemzetiségét illeti, az Elektrovojvodina és a Naftagas igazgatói szerb etnikumúak. A néhány legnagyobb helyi tőkés közül ketten szerbek, két cég szerb-magyar vegyes tulajdonban van, a legnagyobb magáncégek tulajdonosai közül egy amerikai, egy olasz és egy magyar.

A Községi Képviselő-testület 29 tanácsnoka közül 2 szerb és 27 magyar. A községi tanácsnak 7 tagja van, akik közül ketten ezt a helyet tisztségüknél fogva töltik be. A fennmaradt 5 tag közül nincs egy sem, aki etnikailag nem magyar lenne. A tisztség szerinti tagok közül a község polgármestere magyar, helyettese pedig nem nyilatkozott nemzetiségéről.

A községi bíróság 7 bírója közül 2 szerb, 4 magyar és egy jugoszláv. A rendőrséget illetően, mint ahogyan az általános, gyakorlatilag lehetetlen pontos adatokhoz jutni. A községi becslés szerint a rendőrök nemzetiségi összetétele Zenta községben fordítottan arányos a legszámottevőbb etnikai csoport tagjaival.

A községben a közeljövőben tervezik a nemzetek közötti viszonyokkal foglalkozó tanács megalakítását.

¹⁵A Szerb Köztársasági átlagkereset a Köztársasági Statisztikai Intézet adatai szerint ugyanabban az időben 25 503 dinárt tett ki. Minden feltüntetett szám a bruttó keresetek értékét mutatja.

¹⁶Hogy ne kerüljön sor félreértésre, csak két községi közvállalat létezik.

Legegyszerűbben szólva, Zenta városa szép, sajnos túlzottan is nyugodt. A népességcsökkenés több évtizede tart, és rendkívül kifejezett. A város központjában a vajdasági városokhoz hasonlóan, a szecesszió idejéből származó homlokzatok vannak túlsúlyban. A városháza nagyon impozáns, és rendkívül szép látványt nyújt a zentai rakpart vadgesztenyesorral övezett sétánya. A városban öt katolikus és egy görögkeleti templom van, és a papság közötti viszony rendkívül jó. A város hosszú ideig, egészen a kilencvenes évek elejei háborúig egyike volt a szerb avantgárd és alternatív kultúrák központjának.¹⁷

Zenta egy békés és emberséges környezet. Az újabb időkben ebben a községben is volt etnikai incidens, némelyikükről csak hosszabb beszélgetés, a szokásos konformista korlátok áttörése után értesülünk.¹⁸ „A köztársasági zászlót leszedték a Tűzoltó Otthonról, elvitték és meggyújtották, miközben a rendőrség megállapította, hogy a szabálysértők Zentán kívül élő magyar nemzetiségűek”. Vagy a nemzetek közötti viszonyokról magyar nemzetiségű beszélgetőtárostól:

„Jók, nincsenek nagyobb problémák, esetleg néhány kisebb összetűzés akad. Bizonyára hallottak a zászló körüli eseményről. Előfordul, hogy a fiatalok összetűzésbe kerülnek, de nem olyan mértékben, hogy rendőri beavatkozásra legyen szükség”. Vagy: „Néhány hónappal ezelőtt előfordult olyan felirat, mint: ‘Magyarok, menjetek Magyarországra’, ezután nem fordult elő több ilyen felirat.”

Másrészt az egyik magyar nemzetiségű beszélgetőtárs üdvözli a nemzeti identitás megőrzését, de azt mondja, hogy ez gettósítja a nemzeti kisebbségeket és nem kívánt következményekhez vezethet: „Ha valamilyen összejövettel szervezünk, a városban készültség előtti állapot uralkodik, a magyar fiatalság gyülekezését elpolitizálják, és így elveszíti valódi értelmét.”

„Egyre többen lesznek olyanok, akik csak azért jönnek, hogy ihassanak, és szülői felügyelet nélkül legyenek. Nagyon kevés olyan rendezvény van, amely összeköt, integrál.”

Zentán erősen érződik a VMSZ politikai párt hatása, különösen a helyi önkormányzat illetékességét felölelő területeken. A polgárok a beszélgetések során észrevételezik a nemzeti és a politikai pillanat összefonódását, ez utóbbit fontosabbnak véelve a döntéshozatal sok területén.

Másrészt, a nemzeti politikai pártok helyi ágazatai viszonylag ritkán vannak a politikai felosztások hordozóiként megjelölve. Sőt gyakoribbak a nemzetiségeken belüli bírálatok, mint azok, amelyek a más nemzetiségű közéleti személyiségek felé irányulnak, ami részben a nemzeti közösségekhez tartozók közötti gyér kapcsolatoknak tudható be („párhuzamos együttélés”), részben pedig a nemzeteken belüli politikai versengés vesztesei elégedetlenségének. Ez nem jelenti azt, hogy nem áll fenn a magyar és szerb etnikumok, továbbá politikai szervezeteik egymás közötti nacionalizmussal való vádolása; egészében vége, a nemzetiségeken belüli súrlódások arra utalnak, hogy nem áll fenn a nemzeti veszélyeztetettség érzése. Ahol ez az érzés jelen van, nincs helye a nemzetiségeken belüli súrlódásoknak és forrongásoknak. A köztársasági hatalmat

¹⁷ Egyes helyi szokások kifejezetten moderneknek tűnnek, bár már régóta jelen vannak. Elegendő megemlíteni, hogy Zentán elterjedt szokás, hogy magánházaknál pénzbeli térítés ellenében több család számára főznek.

¹⁸ A jelen és a következő paragrafus nyilvántartása az etnikai viszonyoknak a Balkan Trust for Democracy által támogatott, az Észak-Vajdaságban a túlsúlyba kerülő etnikai feszültségeknek szentelt projektum beültetése folyamán 2005 tavaszán készült feltérképezéséből származik.

időnként passzivitása és állítólagos káros ténykedése miatt vádolják („A nemzetek közötti feszültségek okát nem a mostani fiatalokban kell keresnünk, ugyanis a feszültségek létrejötte nem függ tőlük, a probléma a felsőbb állami szervezetben keresendő. Zentán a radikalizmus nem kifejezett, a Radikális Párt az egy tanácsnokával nem hinti a nemzetek közötti gyűlöletet. Legalábbis nyilvánosan ezt nem teszi”). Ez nem jelenti azt, hogy nincsenek gondolatok a nemzeti veszélyeztetettség tézisének nyomán (pl. a magyarokról: „Ha meg akarjuk tartani a magyarokat Vajdaságban, akkor először is bővítenünk kell a kisebbségi jogokat. Véleményem szerint az egyedüli kiutat az autonómiában kell keresni, legyen az területi vagy perszonális, amit a jelenlegi helyzetben a legnagyobb valószínűség szerint csak nemzetközi nyomás segítségével tudunk kiharcolni. Ha pedig ez nem valósul meg, akkor mindennek a vége a magyarok teljes asszimilációja lesz.”) Egyes szerb etnikumok hasonló gondolataira a későbbiekben térünk ki.

A magyar nemzetiségű ellenzéki beállítottságú politikusok fő versenytársuknak (Zentán) a sikeresebb VMSZ-t hozzák fel és számlájára van a legtöbb kifogásuk; az ő állapotfelmérésük és a saját közösségük perspektívája szintén nem túl vidám: „A vajdasági magyarok jelenlegi helyzete nem rózsás. Másodrangú polgárokként élünk. A gazdasági helyzetünk szintén rossz, mert tekintet nélkül arra, hogy Zentán a magyarok vannak többségben (82%), a vezető, jobb, jobban fizetett munkahelyeket mégsem a mi nemzettársaink töltik be. A szerb nemzetiséghez tartozók többségben vannak az intézményekben és a köztársasági hatáskörű vállalatokban (adóhivatal, rendőrség, posta). Hasonló a helyzet a jobban álló cégekben is”. Továbbá: „A magyarokat kizárták a magánosításból, időközben olyan vállalatok mentek tönkre, mint az ételgyár és a dohánygyár, és különösen a mezőgazdaság került a tönk szélére, amiből az itteni magyarok többsége él. Nem túlzok, amennyiben azt állítom, hogy a munkanélküliek száma Zentán már elérte a 60%-t (a munkaképes lakosságénak)”. Kevésbé fontos, hogy a szemléltetett idézetek pontosak-e, fontosabb az, hogy azok – függetlenül valóságuktól – a zentai helyi elit egyes tagjai tudatának részét képezik és, hogy ekként társadalmi tényezőként hatnak. A valós állításhoz, hogy a köztársasági hatáskörű vállalatokban a vezető helyeket a szerb etnikumúak töltik be, hozzáfűzhető az a nem kevésbé igaz állítás, hogy a községi illetőségű intézményekben és vállalatokban a megfelelő etnikai monopóliummal a magyar etnikumúak rendelkeznek. A magánosítás kérdésének a nemzeti egyenjogúság kérdésével való összekötése rendkívül érzékeny. Az előbbieken szó volt a vezető zentai tőkések nemzetiségi összetételéről. A munkaképes munkanélküli lakosság részvételéről szóló állítás nem pontos; ez szembesíthető a Nemzeti Foglalkoztatási Hivatal előzőekben említett adataival, illetve a Községi Képviselő-testület elé terjesztett állásponttal, mely szerint „a gazdasági helyzet nem fényes, de ez nem csak erre a környezetre jellemző. A magánosítás folyamatában sokan el lettek bocsátva. Egyéb megbízhatóbb állítások szerint jelenleg 4200 munkanélküli van.” Látható, hogy ebben a jóval „ridegebb” kimutatásban is a munkanélküliek száma túlméretezett, illetve pontosabban, idegen szóval élve „outdated”. Azok az emberek, akiknek betekintésük van a Szociális Védelmi Központ szolgáltatásai igénybevevőinek problémáiba, egyeznek azzal, hogy „súlyos a gazdasági helyzet, a magánosítás és a munkások elbocsátása miatt. A helyi önkormányzatnak függetlenül kell magát a központtól, Belgrádtól – a jövedelemnek ott kell maradnia, ahol megvalósul, természetesen egy részének az általános szükségleteket kell fedeznie.” Arra a kérdésre, hogy „a közzállalatok igazgatóinál milyen a (nemzetiségi) képviseltség”, a községben kapott válasz így hangzott: „Itt a

magyarok többségben vannak, véleményem szerint mind magyar”.¹⁹ A helyi szerbek is panaszkodnak az erőforrások etnikai kritérium szerinti egyenlőtlen felosztására. A konkrét környezet kisebbségben levő közösségeként gyakrabban döntenek a polgári, mint a nemzeti opció mellett (ami általában a – még ha számbelileg is – gyengébb csoportok tagjainak az ismérve): „Kollégáim kitöltötték a kérdőívet. Nagyon elégedettek voltak, mert valamiben kikérték a véleményüket. Zenta az egyedüli község a Tisza mentén, amelyben a polgári opció nem ment át, illetve nem volt sikeres. Ez az itteni helyzetet tükrözi. Nem hiába hívják Zentát Kis Pestnek. Itt abban versengenek, ki lesz a nagyobb magyar.” Arra a kérdésre pedig, hogy „hol vannak a (helyi) hatalmi központok” a szerb nemzetiségű kérdező így válaszolt: „Ez a strukturált politikai hatalom játéka. Ezt az Interpol sem tudná megoldani. Hagyjuk ezt.”

A közösségek nagy mértékben kettéválasztottak és autonóm módon élnek egymáshoz viszonyítva, oly mértékben, amennyire ez lehetséges egy modern, integrált társadalomban, mégpedig annak a Szerbiában egyik legműveltebb lokális közösségében. Jellemző, hogy az egyik kérdező arra vonatkozóan, hogy milyen mértékben vannak kielégítve az ezen a területen élő etnikai csoportok alapvető szükségletei („mondjuk a művelődési élet, az oktatás, a nyelv- és írás közhasználat...””) ezt válaszolta: „Tudok, amit tudok a magyar etnikai közösségről. A szerbek ismerik a magukét”. Miután megkértük a kérdezőt, hogy indokolják meg a községek közötti viszonyok helyzetéről adott értékelésüket, az alábbi okokat sorolták fel: „a mindennapi élet során érzem (pl. az anyanyelv-használati akadályok)”, „nincsenek nagyobb nézeteltérések és fizikai leszámolások”, „nem voltak súlyos következményekkel járó rendszeres - gyakori nemzetiségi kirohanások”, „külső befolyások...magunk mindent jobban meg tudnánk oldani”, „példa: az előadónak szabott feltételek, hogy olyan tagozatokon dolgozzon – adjon elő, amelyen nem tud anyanyelvén szólni, habár vannak osztályok, amelyekben anyanyelvén tudna előadni”, „a VMSZ etnocentrikus politikája miatt”, „mert az államban a hivatalos nyelvet kell használni”, „sok a nézeteltérés” stb.

Az etnikai kompetíciók alapterülete – nem csak a szegénység és a gazdasági krízis feltételei között – a foglalkoztatási lehetőség (illetve a munkahely megtartása) és a vezető helyek betöltése. A gazdasági krízis csak erősíti az etnikai versenyt, a frusztráció terjedése miatt elferdítik ezen erőforrások felosztásának arányait és potenciálisan termékeny talaját képezik az etnikai antagonizmus fejlődésének. Az egyenlőtlenség, amennyiben fennáll (a reális, vagy a többé-kevésbé pontatlan képzet a konkrét csoportokhoz tartozók tudatában) különösen abban az esetben válik kockázatosá, amennyiben az igazságtalanságról alkotott tudat kíséri. A vajdasági románokat jellemző kulturális munkamegosztás (különösen a túlsúlyban képviselt alacsonyabb földművelő társadalmi rétegekben) nem veszélyes, nem csak az ezen csoporthoz tartozók kisszámúsága és gyors számbeli csökkenése miatt, hanem az elterjedt elferdített tudat hiánya miatt is arról, hogy a vajdasági románok legtöbbször a társadalom legszűkebb rétegéhez való kötöttség (erre a nemzeti közösségre vonatkozóan) külső okok idézték elő. Zentán láthattuk, de még világosabban látni fogjuk, a helyzet más: a magyar etnikumúak községi favorizálását a vezetői helyek felosztásában a szerb etnikumúak állami favorizálása kíséri a köztársaság által ellenőrzött cégek vezetői helyeit illetően. Ezt, úgy tűnik

¹⁹ Emlékeztetnünk kell, hogy a községben két közcivilizáció működik.

pártalapi, nem pedig etnikai okok idézték elő, azonban a nemzetiségileg vegyes környezetben az említett két momentum szorosan összefonódik a lakosság jelentős hányadának tudatában, az utóbbi elhomályosíthatja az előbbit.

Mit mondjunk a munkanélküliek és a község lakossága nemzetiségi összetételének viszonyáról? A munkanélküliek közel 81%-a magyar és 12%-a szerb és montenegrói.²⁰ Talán emlékeztetnünk kell, hogy a községben 80,5% magyar, 10,7% szerb stb. él. Látható, hogy a foglalkoztatás terén nincs nemzetiségi diszkrimináció. A polgároknak azonban megvan a saját véleményük. Arra a kérdésre „Az Ön községében van-e különbség az egyes nemzeti közösségekhez tartozók között a foglalkoztatási lehetőségek tekintetében, és miben áll ez a különbség”, a polgárok az alábbi tipikus válaszokat adták: „megvan a protekció”, „van különbség a foglalkoztatásnál is, majd később a munkavégzés folyamán is. Bizonyos esetekben különbség van nők és férfiak között is”, „a szerb nemzetiségűek könnyebben helyezkednek el”, „az alacsonyabb iskolai végzettségűeknél - a középiskolával bezáróan - nem tudok különbségtételről”, „létezik, lásd a foglalkoztatottak statisztikáját a közszolgálatokban, az állami - közigazgatási hivatalokban”, „igen, a szerbek diszkriminálási kísérlete”, „nincs különbség”, „igen, a helyi közvállalatokban előnybe helyezik a magyar nemzeti közösséghez tartozókat”, „bizonyosan több munkanélküli van a nemzeti kisebbségekhez tartozók körében, mivel a szakképesítésük is alacsonyabb”, „a cigányoknál az alacsony képzettség és a hagyományos alkalmazkodási képtelenség”, „igen, a pályázati feltételek személyre szabottak”, „létezik, nincs összhangban a 82% - 18% arányával” stb.

Arra a kérdésre „Van-e különbség a vezető helyek betöltése tekintetében és miben nyilvánul meg ez a különbség”, a következő jellemző válaszok érkeztek: „létezik – protekció”, „létezik különbség, de ezt diktálja a szükséglet”, „a pártovatartozás tekintetében igen, a nemzetiség tekintetében semmilyen”, „a vezető helyeken legtöbb a szerb nemzetiségű”, „a magyar nemzetiségű polgárok közül százalékban kifejezve sokkal kevesebb van vezető beosztásban a lakosság százalékarányához viszonyítva”, „a többségi nemzet bizalmatlansága a vezető beosztású nemzeti kisebbségekhez tartozók iránt”, „Van! Még mindig a „kommunista kör szerint megy”, „a magyar nemzetiségű személyek (VMSZ-tagok) előnyt élveznek”, „igen, a helyi közvállalatokban a magyar közösséghez tartozókat részesítik előnyben”, „igen, a pályázati feltételek személyre szabottak”, „létezik, nincs arányban a lakosság nemzetiségi összetételével” stb.

Ezek az eredmények az erőforrások községi felosztására ható összetett egymás közötti pártbeli és etnikai tényezőknek csak részleges, a polgárok tudatában való felismerésről szólnak. Szokatlan lenne, ha ez másképp lenne: függetlenül a miloševići évek örökségétől, nehéz elkülöníteni a politikai rendszer kiépítéséhez kapcsolódó tényezőket az intrinszikus nemzetitől. Főleg a szegénység, a növekvő munkanélküliség és a szociális rétegződés feltételei között. A kérdezettek felfogásában a munkahelyek és a vezetői beosztások megszerzését és megtartását illetően megnyilvánuló kettéosztottságot a fiatalok világos etnikai kettéosztottsága kíséri. Amikor 2005 tavaszán Zentán elvégezték az etnikai feszültségeknek Észak-Vajdaságban való felülkerekedéséről szóló projektum keretében a feltérképezést, arra a kérdésre, hogy a különböző

²⁰ Csakis a Községi Képviselő-testület illetékesei kivételes segítőkészségének köszönhető az ezekhez az adatokhoz való, „kézi számlálással” történő hozzáférés.

nemzetiségű fiatalok barátkoznak-e egymással, ilyen jellegű válaszokat kaptunk „hát, nem éppen. Két egymás melletti diszkó-klubunk van, és a magyar fiatalok az egyikbe, míg a szerb fiatalok a másikba járnak”. Arra az alkérdésre pedig, hogy miért van ez így, az a válasz érkezett, hogy „egyes dolgok szombaton történnek, amikor többen szórakozunk. Hallottam az ide járó magyar fiataloktól, hogy arról beszélnek nekem, hogy őket a szerbek zaklatják. Hozzájuk mennek, és arra kényszerítik őket, hogy magyarul beszéljenek - miért akarja a szerb hallani, hogy valaki magyarul beszél? Ekkor más szerbek jönnek, és azt mondják: ‘Engedjétek, hagyjátok őket!’, és ekkor a magyarok elmennek. Félnék, hogy megverik őket. Éppen Ön előtt volt itt egy fiú panaszkodni. Nem jelentik a rendőrségnek, félnék”. Vagy ahogyan a szóban forgó projektum realizálása során egy másik beszélgetőtárs mondta: „A fiatalok gyéren kommunikálnak – észrevehető, hogy elkülönülve járnak ki. A kettéválás - a gettósítás - folyamatban van”. Egy harmadik beszélgetőtárs ezt mondta: „Nagyon röviden – létezik a fiatalok párhuzamos élete, a fiatalok körében fennáll a kétoldalú animozitás. Nem áll fenn az a helyzet, hogy különböző nemzetiségű fiú és lány együtt járjanak”. Vagy ahogyan azt egy magyar nemzetiségű beszélgetőtárs mondja: „A fiataloknál a kommunikáció jóval gyengébb és „ez nem az””. Egy másik beszélgetőtárs észrevételezte: „Vannak olyan környékek, ahol csak szerbek vannak, és ezekbe a vendéglőkbe és kávézókba csak a szerbek járnak”, „Ott, ahol magyar zene szól, a magyarok oda mennek”.

Mint ahogyan Magyarokanizsán,²¹Zentán is azon elképzelés honosodott meg, hogy az újjgazdagok legtöbbször szerb etnikumúak: „a magyarok a magánosításban nem vettek annyira részt”, „később majd kiderül, hol tartunk a tulajdonosi viszonyokban”²². Az etnikai csoportok közötti gazdasági versengés az erőforrások csökkenésének helyzetében bizonyos mértékben kockázatos. Újból ismételni kell, jó, ha ezt a helyzetet nem kíséri az esélyegyenlőtlenségről alkotott kép.

Zenta igyekszik megőrizni békés életét: ezt mind a községi, mind az egyéb politikai, sőt közeleti tényezőkre, valamint a polgárokra is vonatkozik. Látható a törekvés, hogy az Újvidékről, Belgrádból és harmadik oldalról érkező segítséget is elfogadják. A Stevan Sremac szülőházának rendezésére (a lakók kiköltöztetését is beleértve) a tartomány 6,5 millió dinárt, a község egymillió kétszáz ezret különített el, a köztársaság pedig ígéretet tett, hogy valamennyi pénzt folyósít 2005 novemberéig, amikor sor kerül az író születése 150. évfordulójának megünneplésére. (A községben joggal mondták emelt fővel: „A Stevan Sremac Alapítvány megalapítása és a szülőháznak könyvtárrá való átalakítása bizonyíték arra, hogy számot viselünk a híres emberekről, mi erre büszkék vagyunk”.) A multietnikus közösségek irányítását illető problémákat részletesebben fogjuk vizsgálni a kisebbségi jogok érvényesítésével kapcsolatban egyes területek bemutatása és elemzése által.

²¹ 2005 tavaszán, az etnikai viszonyoknak a Balkan Trust for Democracy részére készült projektum keretében való feltérképezése összetételében, majd ugyanezen év nyarán az etnikai viszonyoknak a USA nagykövetsége demokráciával foglalkozó bizottsága által támogatott feltérképezésének keretében szintén vizsgálva lett.

²² Emlékeztetnünk kell, hogy a néhány legnagyobb helyi tőkés közül kettő szerb, két cég szerb-magyar vegyes tulajdonban van, a legnagyobb magáncégek tulajdonosai közül pedig egy amerikai, egy olasz, egy pedig magyar.

OKTATÁS

Úgy tűnik, hogy Zentán az intézményes kapacitások növekedése valamelyest fokozta a feszültséget a két legszámottevőbb nemzeti közösség tagjai között. Például, a művelődéssel ellentétben, az oktatási szférában jóval több olyan problematikus pont mutatkozik, melyek körül nem egyeznek a többségi (magyar) és kisebbségi (szerb) közösségek. Zenta a Tisza menti térségben jelentős oktatási központ a magyarok számára. „Az oktatásban Zenta végre elfoglalta az őt megillető helyet”. Négy középiskola van, egy tehetséggondozó gimnázium, a budapesti Kertészeti Főiskola konzultációs központja, menedzserképző főiskola (a kruševaci iskola kihelyezett tagozata). A Közgazdasági Középiskola keretében hét szerb és tizenegy magyar tagozat van. Ez egy regionális iskola, ahová Magyarokanizsáról, Topolyáról is járnak diákok. A nemrégiben megnyílt magyar tannyelvű tehetséggondozó gimnázium megnyitását a magyar közösség azon szükséglet kifejeződésének látja, hogy valahogyan megkísérelje pótolni a nagyszámú, képzett, magyar nemzetiségű lakos elmúlt évekbeli Vajdaságból való távozását.

Az egyik vitatott kérdés a szerb nyelv kötelező elsajátítása (a nemzeti kisebbségek jogairól szóló 2002. évi, valamint az általános és középiskolákról szóló 1992. évi törvények alapján) az anyanyelven, magyarul tanuló diákok részéről. Mind a magyar, mind a szerb közösségben probléma mutatkozik az ilyen jellegű oktatás nem megfelelő realizálási módját tekintve. Felsorolhatunk néhány nyilatkozatot: «A magyarok gyéren tanulnak szerbül. Képzelmük, a Kereskedelmi Iskolában a magyarokat úgy tanítják szerb nyelvre, hogy nehéz irodalommal és terminológiával gyötrik őket, ahelyett, hogy megtanítanák őket azokra az alapvető szavakra, amelyeket kereskedőként szerb nyelven kellene használniuk». «Olyan abszurd helyzet áll fenn, hogy az általános iskolákban a szerb nyelvet magyarok adják elő. A középiskolákban más a helyzet. Itt szerbek az előadók. Itt azonban ők tanúsítanak intoleranciát azon tanulók irányában, akiknek nem volt alkalmuk elsajátítani a szerb nyelvet». «Szülőként azt veszem észre, hogy az a legnagyobb probléma, hogy a szerbet környezetnyelvként tanítják. Ez mondjuk Újvidéken rendben van, de itt a lakosság 80%-a magyar. Ezen túlmenően, a fiataloknak lehetőségük nyílik arra, hogy a kábeltévén kizárólag magyar nyelven kísérjék a TV-műsort. Én sem az iskolában tanultam meg szerbül, hanem a «Politikin Zabavanik-ot» olvasva. A fiatalság rá van utalva a magyar sajtóra is, mert lehetőség nyílik az újságok Magyarországról való beszerzésére. Talán az a megoldás, hogy a szerbet idegen nyelvként tanítsák, mégpedig intenzíven, de úgy vélem, hogy ily módon sem fogjuk elérni a célt, mert még senki sem sajátította el az angolt iskolában tanulva».

A szerb nyelv kötelező tárgyként való tanításának kérdését mindkét közösségben politikai problémaként, a politikai harc eszközeként is tolmácsolják: «Míg a szerb gyerekek nem tanulják a magyart, a magyar gyerekek számára kötelező az államnyelv tanulása». «A gyerekek nem szívesen tanulják az iskolában a szerb nyelvet. Hiszem, hogy ez az otthoni nevelés eredménye». «A magyar pártokhoz való csatlakozással elutasítás teremtődött Szerbia mint állam iránt. Egészségtelen viszonyulás jelentkezik a szerb nyelv tanulása iránt. Időként ez az elutasítás túlméretezett, de nem mindenkinél. Vannak úgynevezett «normális» szülők, akik tisztában vannak a szerb nyelv ismeretének szükségességével ebben a környezetben.» «Nagy engedékenységgel tapasztalható a szerb nyelv nem tanulása tekintetében, ami hosszú távú problémákat idézett elő. Talán százezer magyar

fiatal haladt át ezen a rendszeren, és erre ellenreakció jelentkezett a szerb közösségnél.»

A környezetnyelv tanulását (Zenta példáján a magyar nyelvét) a 2002. évi szövetségi törvény úgy szabályozza, hogy lehetőséget ad a választható tárgy tekintetében.²³ Hogyan néz ki ez a gyakorlatban? „Nem tudom, mennyire motiváltak, de megvan a lehetőségük. Tanulják a magyart mint választható tárgyat, ami nem megy az osztályzatok átlagába. Egyes családokban hagyomány a magyar nyelv tanulása, a családokban ez él.”

Számos olyan nyilatkozattal találkozunk, a választhatósági jellegre való tekintettel, hogy a magyar nyelv tanulása nincs jelen nagyobb mértékben, ami elégedetlenséget vált ki a magyar közösségekben. «A szerb gyerekeknek még nincs meg az a lehetőségük, de a megoldás felé haladunk». «Az oktatás terén az a legnagyobb probléma, hogy beszüntették a társadalmi környezet nyelvének oktatását, azaz a szerb tanulók nem tanulják a magyar nyelvet. Nem igazán ismerjük egymás történelmét és kultúráját. Meg kellett volna őrizni az előző gyakorlatot, azaz, hogy a szerb gyerekek tanulják a magyar nyelvet is. Az egyik lehetséges megoldás, ha már nincs jobb, hogy az előadásokat tanfolyamok formájában szervezzék meg.»

Vagy: «A fő probléma az oktatásban rejlik. Míg a szerb gyerekek nem tanulják a magyar nyelvet, addig a magyar gyerekek számára kötelező az államnyelv tanulása. A kultúrák kölcsönös ismerete egyoldalú, ami a két nép közötti szakadék növekedéséhez vezet.»

A valamivel idősebb zentai szerbek, akik a szocializmus idején tanultak, a jelenlegi oktatási helyzetet saját szemszögükből ábrázolják: «Az oktatási kérdésben a szerbeket egyáltalán nem kérdezik. A magyar nyelvet kötelező tudni. Az én korosztályom, mondjuk, a magyar nyelvet a társadalmi környezet nyelveként tanulta. Képtelenség, hogy a magyarok a szerb nyelvet a társadalmi környezet nyelveként tanulják. Magyarul már az óvodától kezdve lehet tanulni, és nekem ez nem jelent problémát, mert azzal csak gazdagabbá válsz, ha tudsz még egy nyelvet.»

A magyar közösségekben gyakran mutatnak rá, hogy nem elegendő csak szervezett anyanyelvi oktatással rendelkezni, hanem az egyes tantárgyak programját, mindenekelőtt a történelmet és az irodalomét a magyar nemzeti kultúrához kell igazítani. «A másik legfontosabb dolog lenne a pedagógusok magyar nyelvű szakmai továbbképzése. Ezen továbbképzésen nem csak az oktatás magyar nyelven történő előadása értendő, hanem az is, hogy magyar szellemiséggel legyen áthatva». «De ez ne történjen úgy, ahogyan most oktatják a történelmet. Ugyanis a jelenlegi történelemtankönyvekben például leírják, hogy a magyarok két ízben lerombolták Belgrádot, de ugyanakkor sehol sem írnak arról, hányszor védték meg a magyarok Nándorfehérvárt». «Az oktatás egyik legnagyobb hibája, hogy nem ad szabad kezdet az iskoláknak, mert nyilvánvaló, hogy Belgrádban nem ugyanazt kell előadni, mint Zentán. Nálunk a gyerekeknek többet kellene tudni Mátyás királyról, mint Kraljević Markórol.²⁴

²³ A kisebbségekről szóló törvény 13. szakaszának rendelkezései előírják, hogy a szerb tannyelvi oktatási intézmények és iskolák munkatervébe és programjába a nemzeti kisebbségek iránti tolerancia serkentése céljából be kell építeni a tananyagot, amely ismereteket tartalmaz a nemzeti kisebbségek történelméről, kultúrájáról és helyzetéről, valamint egyéb tartalmakat, amelyek serkentik a kölcsönös toleranciát és az együttélést. Azokon a területeken, ahol a nemzeti kisebbségek nyelve hivatalos használatban van, a szerb tannyelvi oktatási intézmények és iskolák tantervének tartalmaznia kell a nemzeti kisebbség nyelve tanulásának lehetőségét is.

Természetesen, mindenekfelett, kölcsönösen meg kell ismernünk egymás kultúráját és történelmét». «A legtöbb magyar nyelvű tankönyvfordítás közvetlen másolata a szerbnek és nem felel meg a magyar ember kulturális lényének».

A magyar nemzeti közösségen belüli elégedetlenség egyik komoly oka (ahogyan állítják) a szerb állam mostoha viszonyulása a saját oktatási rendszeréhez.²⁵ «Zentán nincs probléma a magyar nyelv oktatásával, mivel itt nagyobb koncentrációban élünk, de azt is meg kell itt mondanunk, hogy az intézményeink nem részesülnek arányos támogatásban. Mert ha például a zentai Gimnázium évente két millió dinárt kap az államtól, ugyanakkor pedig egy iskoláskor előtti intézménynek Szerémségben húszmillió dinár jár, akkor nem beszélhetünk semmiféle egyenrangúságról. Ezeket az adatokat az illetékesek leginkább elhallgatják előlünk».

Másrészt azonban hangsúlyozzák, hogy az anyaország, azaz Magyarország egyféle szimbolikus támogatást nyújt a diaszpórában anyanyelvükön tanuló diákoknak éves szinten 90 eurós összegben, amit a magyar közösségben a jószándék kifejezéseként tolmácsolnak, és annak jeleként, hogy az anyaország nem felejtette el őket teljesen.

A kisebbségi közösség oktatásában fennálló helyzettel való elégedetlenség eredményeként, és az asszimilációtól és a nemzeti identitás elvesztésétől való félelemben a vajdasági magyar közösség egyes politikai képviselői az oktatási rendszer szegregációjának eszméjét hirdetik.²⁶ Ezzel az állásponttal találkozunk Zentán is, mind az uralkodó politikai struktúra, mind az ellenzék részéről is.

«A magyarok részéről fennáll az a kezdeményezés, hogy az iskolákban kizárólag magyar és kizárólag szerb tagozatok alakuljanak. Ha az iskolákban a tagozatokat felosztják, a gyerekek elveszítik ezt az egyedüli alkalmat is, hogy szerb nyelvet halljanak. Az óvodában mondjuk, nincs több vegyes tagozat. A magyarok fennmaradásának érdekében a Vajdaságban létre kell hozni az óvodától az egyetemig terjedő (magyar nyelvű) oktatási rendszert. Fő feladat lenne kijelölni az oktatási és szellemi központokat és a magyarok befogadását a diaszpórából. Mindenkinek meg kell adni a lehetőséget, hogy befejezze a négyéves középiskolát, ami feltétele a főiskolai és egyetemi képesítés megszerzésének».

«Nem véletlenül keressük a saját magyar iskoláinkat a szó valódi értelmében. Hogy ez nincs, a saját butaságunknak köszönhetjük. Ennek a jelentősége mindenekelőtt az lenne a számunkra, hogy a magyar iskola magyar környezetben lenne. Nem véletlen, hogy ez az ötlet nem tetszik mindenkinek, mert ebben az esetben át kellene alakítani a jelenlegi iskolaközpontot, ami a VMSZ irányítása alatt áll».

²⁴ Kilenc iskolaszéktagot kell megválasztani, ebből hármat a szülői tanács nevez ki, a zentai Községi Képviselő-testület három tagot választ, három tag pedig az iskola foglalkoztatottjai köréből kerül ki. Más dolog az, hogy mekkora a hatásköre ezeknek az iskolaszékeknek a központosított államban, ahol a tartományi közigazgatási szervek a teendők többségét megbízottakként végzik.

²⁵ Érdekes, hogy Zentán a magyar kormány ezen támogatása nem váltja ki (legalább) a szerb közösség némely tagjának ellenérzését, mint az 2005 tavaszán más észak-bácskai környezetekben (például Kishegyesen, a Balkan Trust for Democracy által támogatott Overcoming of the ethnical tensions on the north of Vojvodina projektum realizálása során) észlelhető volt.

²⁶ Ezt legkifejezettebben annak idején Bunyik Zoltán jelenlegi tartományi oktatási és művelődési titkár fejtette ki.

Vannak jelek, hogy már megkezdődött az általános iskolai oktatáson belüli kettéválási folyamat. „Megkezdődött az általános iskola dezintegrációja, amely után önálló iskolák jönnek létre. Ez kivételes jelentőségű a falusi környezeteket illetően, amelyekben ez hozzá fog járulni a művelődési élet fellendítéséhez. Zentán pedig olyan iskolák jönnek létre, amelyek közelebb fognak állni a nemzethez, ami erősíti az anyanyelvet, a kultúrát és a nemzeti tudatot”.

Az anyanyelvi oktatásnak és az ebben a folyamatban felmerülő problémáknak a magyar nemzeti közösség minden tagja különleges jelentőséget tulajdonít. Az oktatást az asszimilációs út jelentős akadályának és a fennmaradás és a nemzeti identitás megőrzése hatékony fegyverének tekintik.

„A magyarok fennmaradásában a főszerepet a pedagógusoknak és az egyházaknak kellene vállalniuk”. „Ha tudjuk, hogy 1941-ben Bácskában 49% magyar nemzetiségű polgár élt, és most a vajdasági magyarok közül mindössze 10% tanul saját anyanyelvén, akkor könnyen el tudjuk képzelni, hogy egy emberöltő elteltével mi már nem leszünk”.²⁷ „Az oktatás általi asszimiláció még ebben a közegben is jelen van. Minden szerb oktatási nyelvű osztályban van egy vagy két tanuló, akinek mindkét szülője magyar nemzetiségű. A vegyes házasságok esetében majdnem százszázalékos szabály, hogy ezek a gyerekek szerb iskolákba járnak. Az is aggasztó, hogy a magyar fiatalság kismértékben képviselt a főiskolákon és egyetemi karokon (50%). A tanulóink részben rá vannak kényszerülve, hogy szerb nyelven tanuljanak, mindenekelőtt azért, mert nyilvánvaló, hogy az állam nem kedvez a kisebbségeknek. Az anyanyelven történő tanulás problémája leghamarabb az ösztöndíjazás különböző formáival lenne megoldható. Ezt nem csak az anyaországunktól várjuk el, hanem az itteni államtól is, amelynek rendszeres adófizető polgárai vagyunk, és amelytől joggal várunk pozitív diszkriminációt. Ugyanis ez a mai viszonylatokban nem éppen mondható el”.

A magyar nemzeti korpusz deficitáris a magas képesítésű kádereket illetően, amit részben az elköltözés következményeként magyaráznak, amely legnagyobb mértékben a kilencvenes években kezdődött, és a mai napig tart. A jelen pillanatban nagyszámú fiatal magyar etnikum folytatja egyetemi tanulmányait Magyarországon. „A tanulók egy nagy rétege külföldön tanul. Ha ők visszatérnének, valamilyen gazdasági fellendülés következményében, akkor lassulna az elvidékiesedés, de nem remélhetjük ezen folyamat teljes megszűnését”.

Zentán a szerb nyelv magyar népszerűsége belüli nem elegendő mértékű ismeretét detektáltuk a magyarok karrierjének és szakmai előrehaladásának egyik akadályaként. „Mégis úgy vélem, hogy a szerb nyelv nem elegendő ismerete

²⁷A tartományi közigazgatási szerv adatai szerint, a magyar általános iskoláskorú gyermekek anyanyelven tanuló hányada több évre visszamenőleg 77% és 78% között mozog. A középiskolás korosztályok esetében ez a százalékarány évek során 67-68% közötti. A Dnevník napilap 2005. április 22-i írása szerint, Vajdaságban a tartomány által alapított közép- és főiskolákon, valamint az Újvidéki Egyetem karain a 2005/2006-os tanévben az első osztályokba való iratkozásra, illetve az alap- és magiszteri tanulmányok folytatására összesen 37 813 tanulót, gólyát és posztgraduális oktatásban részt vevőt terveznek. Vajdaságban a középiskolák száma ugyanannyi, mint tavaly – 127, azonban az idén megnőtt a vegyes iskolák száma, nyolc új munkaterületet és több új oktatási profilt vezettek be. A magyar nyelven tanuló középiskolások számára 1 090 helyet a hároméves és 1 470-et a négyéves iskolákban terveztek.

reális probléma, mert a férfiak valamikor, legalább a katonaságban, rá voltak kényszerülve, hogy megtanulják a szerb nyelvet. Jelenleg a katonai szolgálat nyolc hónapig tart, tehát már itt sincs olyan lehetőségük mint valamikor. Ezen felül törekvések vannak katonaság hivatásossá váló tételére, ahol a magyarok, éppen azért mert nem tudnak szerbül, nem fognak tudni hivatásos katonaként dolgozni”.

„Ami az oktatást illeti, időnként problémát jelent, hogy a magyar gyermekeknek az idegen nyelvet olyan oktató adja elő, aki vagy nem beszéli jól, vagy egyáltalán nem beszéli a magyar nyelvet. Az őshonos szerbek gyermekei egészen jól beszélnek a magyart, míg a magyar gyermekeknek küzdeniük kell a problémával, hogy nem tudnak elég jól szerbül, és ez a lemaradás a későbbiek folyamán kivetítődik a gazdasági esélyeikre. Például, amikor a Kristály Cukorgyár olasz kézre került, az új tulajdonos olyan igazgatót keresett, aki az angol mellett jól ismeri a szerb nyelvet is. A magyar szakemberek között Szabadkától Becséig nem tudtak ilyen jelöltet találni, így a gyár szerb nemzetiségű igazgatót kapott. Véleményem szerint az iskolákban téves módszerrel adják elő a szerb nyelvet. A gyermek helyett otthon a szülők írják meg a témákra a dolgozatokat, a gyermeket azt megtanulják fejből és így pozitív osztályzatot kapnak”.

A nemzetek közötti viszonyok rejtett feszültségei legkifejezöbben a fiatal populációban reflektálódnak. „A nemzetek közötti feszültség okait nem a mai fiatalokban kell keresni, mert a feszültség létrejött nem függ tőlük, a problémát a felsőbb állami szervekben kell keresni. Zentán a radikalizmus nem kifejezett, a Radikális Párt az egy tanácsnokával nem szít nemzeti gyűlöletet. Legalábbis nem nyilvánosan”.

Az iskolát a nemzetek közötti viszonyok fejlődésében a fiatalokra gyakorolt nevelő jellege miatt a pozitív, illetve negatív irányzatok kialakításának fontos szegmentumának tartják.

„Mégis, ugyanúgy mint ahogyan eddig, úgy vélem, a családból és az iskolából ered a legfontosabb oktatási hatás. Kisgyermekként nagyon korán megtanultam szerbül, ma ez nem így van. Az igazi zentaiak igyekeznek mindkét nyelven beszélni, nem úgy mint a menekültek - nem tudják megszokni ezt az életformát”.

Az iskolák Zentán nem fészkei a nemzetek közötti incidenseknek, legalábbis ezt állítják, és pozitív példákat hoznak fel a fiatalok közötti békés együttélésről. „A zentai gimnáziumban nincsenek nemzeti színezetű esetek. Az iskola záróünnepségén jó volt látni, hogy a tanulók egymás között ismerik és hallgatják a másik nemzetiségű kortársaik zenéjét. Tudomásom szerint, még a mögöttünk hagyott nehéz időkben sem csattant el nemzetiségi alapon egy komoly pofon sem”. „Folyamatban van a Lokátor ifjúsági szervezet alapítása, amely a fiatalokat nemzetiségükre való tekintet nélkül gyűjti össze. Sok fiatal szemináriumi továbbképzésen vett részt, hogy felkészüljön az ezen új szervezetben végzendő munkára”. „Az én iskolámban nagyon jól működik a Diákszövetség, rendezvényeket és különféle műsorokat szerveznek, kölcsönös találkozásokat szervezünk a szegedi Közgazdasági Iskolával”. A különböző nemzetiségű fiatalok között vannak incidensek, de főként a szórakozóhelyeken. „Mindenképpen, valamennyire más a helyzet a fiatalok szórakozóhelyein, ahol lehetségesek a kisebb incidensek. Vannak súrlódások. Ugyanakkor, az illetékes szervek nem alkalmazzák minden esetben a törvényt, azaz néha elnézőek. Sok esetben éppen ez rongálja a viszonyokat”.

A cigányok és az ő oktatásuk külön szegmentuma ezen témának. Tornyos falunak, ahol nagyszámú cigány lakosság él, a helyi önkormányzat pénzügyi segítséget kínált fel egy épület általános iskolai épületté való teljes átalakítására, azzal, hogy a szülők (cigányok) vegyenek részt magukban a munkálatokban, amit nem fogadott el a cigány közösség, így tehát semmit sem lehetett tenni e kérdés kapcsán. A helyi cigány lakosság oktatásának pillanatnyi helyzete több mint lehangoló. Csak egy kislány jár Zentán

középiskolába, és ő, több nyilatkozat szerint gyakorlatilag az egyetlen írástudó és művelt tagja ezen közösségnek.

„A helyzet rossz, ha a cigányokról beszélünk. Ezt állandóan mondjuk és ismételjük, de tényleg, valami konkrétabbat kell tenni, úgy tűnik nemcsak a cigánygyerekek, de szüleik edukálása terén is. Ez talán egy kicsit furcsán hangzik, de igaz. A cigánygyerekek rendszertelenül járnak az iskolába - 30 gyermekes tagozatunk van. Amikor az oktatás ideje alatt az ebédet osztjuk, akkor mindannyian jelen vannak”.

A standardizált kérdőív által kérdezettek, Zenta községi lakosok a már felsoroltakhoz hasonló válaszokat adnak. Egészeben véve az anyanyelven történő oktatás feltételeit illetően elégedettség tapasztalható. Ezt az alapvető elégedettséget érthető módon növekvő elvárások kísérik („a középiskolai oktatásig elfogadható, hiányzik a felsőoktatás”); „jelentős helyet foglal el a régióban és Vajdaság szintjén is”; „az iskoláztatás minden feltétele adott”; „kitűnő, egyedül csak a szaktankönyveket kellene fordítani”). A kérdezettek, azzal kapcsolatban, hogy véleményük szerint mit kellene az anyanyelvükön történő oktatás terén módosítani Zenta községben, egyebek mellett a következő válaszokat is adták (idézőjelek nélkül idézzük őket): bevezetném a környezetnyelv kötelező oktatását; nem kielégítő az anyanyelvű irodalom; jobb műsorok; mivel Zenta a magyar kultúra központja Vajdaságban, hiányzik néhány magyar nyelvű főiskola; több helyet kellene biztosítani a gimnáziumban és a négyéves szakközépiskolákban a magyar nemzetiségű gyermekek számára; alapítani kell egy ipari középiskolát (különböző foglalkozások elsajátítására), valamint főiskolát az új profilú gazdasági káder számára; nem a községben, hanem állami szinten – a munkaterv módosítása; nem megkísérelni a szerb nemzetiségű káder kirekesztését (mint az esetben) a szerb nyelvű oktatásból; nem szükséges a terv - csak legyen szakirodalom; minden oktatási profil képviseltsége mindkét nyelven; a szerb nyelv oktatását sürgősen módosítani kell a funkcionalitás követelményei szerint már az általános iskola első osztályától, hogy a gyerekek tényleg meg tudják tanulni; javaslatom az, hogy adjanak ki középiskolai tankönyveket a nemzeti kisebbség nyelvén; hogy időben jussunk hozzá a tankönyvekhez - azonban ez már nem a község hatásköre; a középfokú oktatásig kielégítő, azonban nincsenek anyanyelvű főiskoláink és egyetemeink stb.

A megkérdezettek, arra a kérdésre, hogy miben látják az alapakadályokat, amelyek miatt Zentán nincs jobb megoldás az anyanyelven történő oktatásra, többek között a következő válaszokat adták: nincs nagy akadály - nem hiányzik a jóindulat; káderügyi és anyagi gondok miatt; az állam a magyaroknak nem juttatja arányosan vissza az oktatási eszközöket és messze vagyunk a pozitív diszkriminációtól; a középiskolákban nincs biztosítva minden tantárgyhoz magyar nyelven beszélő tanár; községi szinten nincsenek akadályok; a helyi önkormányzat (azaz a VMSZ) politikája; nem elegendő számú az oktatási káder, tankönyvhiány; a tankönyvek fordítása (vagy kiadása); stb.

A kérdezettek, arra a kérdésre, hogyan lehetne ezeket az akadályokat elhárítani és ebben a községben javítani az anyanyelvi oktatást, egyebek között azt válaszolták: a szülők és az állam hatást gyakorolhatnának megfelelő törvényekkel; az államnak a pozitív diszkrimináció elvét kell alkalmaznia; a magyar nyelvet jól beszélő káder alkalmazásával; lehetővé tenni a tanügyi dolgozók anyanyelven folyó főiskolai és egyetemi oktatását; hogy az anyanyelvi órákon magyarországi tankönyveket használjunk; hogy a köztársaságtól több adományt kapjunk; stb.

Az anyanyelvi oktatás kérdését Zentán az anyanyelv hivatalos- és közhasználatának kérdése és problémája határozza meg. Itt kisebb a lehetősége a párhuzamos autonóm fejlődésnek, mint a nemzeti kultúra ápolásának esetében. Az ezen a téren felmerülő szükségletek nagyobbak, az erőforrások pedig (relatívan, de nem abszolút értelemben) szűkebbek, így körülöttük nagyobb a tolongás. A magyar kormány

adhat évi 90 eurót tanulónként, de a magyar alapítványok nem oldhatják meg az oktatás ezen nyelven történő problémáját azon mértékben, amelyben hozzájárulnak a nemzeti kultúra ápolásához.

A reális, lényeges regionális jelentőséget, amellyel Zenta a vajdasági magyarság egy részének oktatását illetően rendelkezik, különböző produktív módokon lehet kihasználni. Ugyanez érvényes a saját város jelentőségének túlértékelésére (a magyar kultúra állítólagos vajdasági központja; azonban nincs egy olyan nemzetiség sem, amelynek tagjai betekintéssel bírnak tagjainak problémáiba és érdemeibe a terület teljes terjedelmében, sem Vajdaságban, sem máshol). Másfelől, nem jó, hogy a szerbet „államnyelvként” élük meg. A fiatalok etnikai, illetve nyelvi vonalon való felosztottsága miatti párhuzamos élet (ami a Civil Társadalom-fejlesztési Központ által egy idén előterjesztett másik projektumban az utóbbi évek relatívan stabil jelenségeként lett megállapítva) nem jó; annál inkább dicséretes a község azon fáradozása, hogy lehetővé tegye a nemzetek közötti ifjúsági szervezet létrehozását. A már régebb óta tartó folyamatok, mint Szerbia etnizálása, ahhoz vezetnek, hogy a szerb nemzetiségűek egy része nem tartja szükségesnek a környezetnyelv tanulását. Ez olyan kérdés, amely megkülönböztetett figyelmet követel, de nagyon is kötődik az anyanyelven történő oktatáshoz. A cigányok esete teljesen különböző – itt a község által nyújtott segítő jobbra nincs jelentkezés. Zentának nagyon is szüksége van egy cigányegyesületre, részben azon okok miatt is, amelyek miatt nem lehet reálisan elvárni, hogy az belátható időn belül megalakul.

Egészében véve, az anyanyelvi oktatás problémája kérdésében véleményükért megkeresett polgárok szemében a helyi és tartományi szervek sikeresek. A helyi szerb és magyar ellenzék (Magyar Polgári Szövetség, SZDP) kritikája várható, érthető és szükséges. A zentaiak jól felismerik, hogy az anyanyelvi oktatáshoz kötődő alapprobléma Belgrádban összpontosult, és nem ott, ahol a következményei leginkább felszínre kerülnek. Problémát okoz a kisebbségi törvény befejezetlensége, mindenekelőtt a környezetnyelv tanulása lehetőségének pontatlan javaslata miatt. Az oktatás problémája feltárja a Zenta községi nemzeti közösségek tagjai jogainak érvényesítéséhez egyébként szükséges nyelvi problémát.

A belgrádi (nem csak oktatásügyi) hatalomhoz intézett, a diszkrimináltság érzetével - legalábbis néhány beszélgetőtárs esetében - kísért ellenvetések részben az illetékes közigazgatási szervek valós döntéseiből fakadnak, részben pedig a szerb társadalom etnizálódásának közvetlen következményei, részben pedig egy alapvetően nagyon bonyolult dilemmát fejeznek ki a nemzeti identitás megőrzése és az egyes nemzeti közösségek tagjai társadalmi mozgékonyosságának (ön)korlátozása között (illetve aközött, amit az etnikai viszonyok elméletében kulturális munkamegosztásnak nevezünk). Más szóval, még Zentán is, amely igenis egyike a magyar nyelvű oktatás és kultúra központjainak Vajdaságban, a magyar nyelven folyó oktatás kérdése összefonódik az említett alapidilemmával. Ha a nemzeti kisebbségek tanulói befejezik a középiskolai oktatást saját nyelvükön, deprivilegizáltakká válnak a társadalmi versenyben a felsőoktatási képzés megszerzésén át az óhajtott és presztízzsel rendelkező foglalkozások betöltéséig (kivéve ha nem emigrálnak olyan országba vagy országokba, amelyekben nem válnak ilyen értelemben deprivilegizáltakká, ami végsősorban nemkívánatos). Másrészt, a nem anyanyelvi oktatás az etnikai asszimiláció felé vezető biztos út. Szem előtt kell tartani a harmadik nézőpontot is, azaz a „kúszó apartheid” lehetséges következményeit (anyanyelvi oktatás az óvodától az egyetemig, külön iskolai épületekben a különböző nemzetiségű gyermekek és fiatalok esetében) egy olyan környezetben, ahol a különböző nemzetiségű fiatalok egyre kevesebbet kommunikálnak egymással. Mivel a probléma fejlődésének társadalmi és legális kontextusát

mindenekelőtt belgrádi tényezők határozzák meg, az óvatos és építő jellegű önkormányzati politika korrektívaként szolgálhat. Nem szabad elfelejteni egy másik kontextust sem, amelyet provizórikusan az „omnibusz törvény” teremtett, mely szerint a hatáskört e téren részben (törvényesen ismét befejezetlenül) átengedik Újvidéknek. Ez kétséget kizáróan előny, de egyúttal kísértés is; a problémákat intézményes keretekbe kell helyezni és szabályozni megoldásuk vagy produktív problémamentesítésük irányát. Kockázatos a pillanatnyi politikai hatalmi felosztásra támaszkodni, mivel a vajdasági szerb választókorpusz radikalizálódásával kísért többpártrendszeri viszonyokban nem biztos, hogy Bunyik és Korhecz urak a belátható jövőben is ellenőrzik a „tartományi tudatügyi minisztériumot”. Ezen felül, a közigazgatási szervek határozatainak következményei mindenekelőtt helyben, nem pedig a pártközpontokban érződnek, függetlenül attól, hogy mely politikai pártról van szó. Az a benyomás, hogy a zentai önkormányzat intézkedései, amelyekről szó lesz, amikor a nemzeti kultúra ápolására való jogok megvalósításáról beszélünk, és amelyek a nemzeti közösségek tagjainak békés együttélésére irányulnak, azt a reagálást képezik, amelyet az önkormányzati szervek tudnak és kell is hogy alkalmazzanak.

A multietnikus közösségek irányítása valóban nagyon összetett feladat, főleg ha tekintetbe vesszük a közelmúlt hagyatékát és az ország fejlődésbeli lemaradását. A szegénység kedvez a nemzetek közötti versengésnek, azonban a kidolgozott intézményes keret hiánya növeli annak kockázatát, hogy az etnikai versengés kicsúszson az ellenőrzés alól, mint a nyolcvanas évek végén a JSZSZK esetében. Másrészt viszont, pont a nemzeti közösségek tagjai különböző szükségleteinek (illetve kollektív jogainak) egymással való összefonódása nem csak hogy olyan helyzetet teremt, amelyben az egyik megoldatlan probléma (például a nyelvhasználattal kapcsolatos) károsan hat a másikra (például az anyanyelvi oktatással kapcsolatosra) és súlyosbítja azt, de lehetőséget nyújt arra, hogy az egyik területen az etnikai viszonyok irányításának optimalizált hatásai kedvezően tükröződjenek más területeken is.

TÁJÉKOZTATÁS

Zentán a tájékoztatás helyzete semmiképpen sem ideális, legalábbis ami a helyi lapokat illeti. Egy kábeltelevízió, különböző csatornák sokaságával, kevés helyi-tájékoztató műsorral és a Fox Rádió, egy szigorúan kereskedelmi irányultságú rádióállomás – ez minden. Mivel Belgrádban és Újvidéken napi- és hetilapok tömkelege létezik és a Magyar Szó napilap szinte naponta egy egész oldalt szentel a zentai (vagy kissé tágabban értelmezve a Tisza menti) problematikának, a beszélgetőtársak azon következtetése az elterjedt, hogy mindez teljesen elegendő ezen közeg számára. „A médiumok minden formája (újság, televízió, rádió) hozzáférhető szerb nyelven is. Minden korrekt, minden olyan, amilyen kell is hogy legyen”. „A nyomtatott médiumok hozzáférhetőek. Az időszakos lapokat leggyakrabban a könyvtárban olvassák úgy a szerbek, mint a magyarok. Az olvasók igénybe vesznek minden beérkező újságot, amelyre a könyvtár az utóbbi ötven-hatvan évben előfizet, és a könyvtár megvásárol minden kétnyelvű kiadványt, újságot. Az elektronikus médiumok szintén hozzáférhetőek és a kábeltelevíziót Szerbiában az első városok között vezették be. Fogható minden állami, független és egyéb adás.”) A tájékoztatás egyebek között a nemzeti identitás fejlődését is szolgálja: „Ezenfelül a fiatalságnak alkalma nyílik a kábeltelevízió által a kizárólag magyar nyelvű TV-műsort kíséreni. A fiatalság ezenkívül rá van utalva a magyar sajtóra is, mert fennáll azok Magyarországról való beszerzésének lehetősége.”)

Másrészt viszont, mint ahogy mindenhol és mindenben, amiben a helyzet viszonylag jó, az igények is érhetően magasabbak: „Inkább minőségről, mint a mennyiségről van szó. A szerbeknek minőséges információforrásuk van, de a Magyar

Szó nem minőséges. A szerkesztőség gyakorlatilag szétesett. Néhány dolgozójuk Magyarországra távozott, jó munkahelyekre, ahol jól megfizetik őket. Ezt a jó hírük tette lehetővé, és Magyarországon is nagyon elismertek. Állandóan veszítünk a minőségből, de ez az egész Szerbia területén jelenlevő irányzat keretein belül történik”. El kell mondani, - részrehajlás nélkül szemlélve - hogy a Magyar Szó zentai fiókszerkesztősége káderekben erős. Tíz újságírója és fotoriportere van, így tehát a szabadkai után, ahol húsz foglalkoztatott van, a második legnagyobb. Most Zentán szerkesztik a Magyar Szó sportrovátát.²⁸

A válaszadók egyeznek azzal, hogy a városban és a községben hiányzik egy komoly rádióállomás, amely a két leginkább elterjedt nyelven sugározná műsorát. „Zenta tájékoztatásának egyik nagy hiányossága, hogy nincs saját rádiója. Az egyedüli kereskedelmi rádió nem sugároz informatív műsort. Ami a televíziót illeti, ki kellene építeni egy regionális rendszert, ami az Újvidéki TV csekély támogatásával megoldható lenne”. No, de a rádió-diffúziós törvény meghozatala és a médiumok alapítóinak módosítására vonatkozó kötelezettség itt is gondokat okoz, amelyek különösen a többnemzetiségű közegekben kifejezettek. Ahogyan ezt az egyik helyhatalmi beszélgetőtárs mondja: „a tájékoztatás terén probléma keletkezett, mert a helyi rádió nem községi tulajdonba, hanem magánszemély tulajdonába került, aki széthúzta a felszerelést. Zentának jelenleg egy privát rádiója van, amely főként csak zenét és reklámot sugároz. Hiányoznak a tájékoztató jellegű műsorok és a hallgatókkal való közvetlen kapcsolat”. Vagy egy másik, szintén az önkormányzati szervből való beszélgetőtárs szavaival élve: „A fő probléma a helyi rádió működésének beszüntetése. Zentán a jelen pillanatban csak egy kétnyelvű, kereskedelmi rádió működik. A városi rádió hiánya a pénz és a vállalkozói szellem hiányának a függvénye”.

Az ellenzéknek persze más a véleménye: „Ha a tájékoztatást kellene értékelnem, akkor a magyar nyelvű tömegtájékoztatásnak 0,01-es osztályzatot adnék. A Magyar Nemzeti Tanács színrelépésével ugyanis, egészében egy párt (VMSZ) ellenőrzése alá került nem csak a Hét Nap, hanem a Magyar Szó is, melynek székhelyét át akarják helyezni Szabadkára. Már kételkedem az Újvidéki TV magyar szerkesztőségének önállóságában is”. Vagy, ahogyan azt az ellenzéki Magyar Polgári Szövetség tagjai látják: „A média fekete báránya lettünk, mivel a Magyar Polgári Szövetség a helyi választások megtartása előtt csupán két hónappal alakult, és sikerült elfoglalnunk a második helyet, mindössze 600 szavazattal maradtunk el az elsőtől. Azt, hogy a média szabadsága nem létezik, legjobban az irántunk való hozzáállásuk mutatja. Ugyanis, nem ér semmit az sem, hogy az újságírók helyett mi magunk írjuk a közleményeinket, amikor a Magyar Szó még így, a kész szöveget sem hajlandó megjelentetni”.

A tájékoztatás terén fennálló állapotot hasonlóan jellemzi néhány szerb nemzetiségű beszélgetőtárs is: „Zenta egy vakbél. Egy elektronikus médiánk van, de nem mondható el róla, hogy kielégítő számú információt nyújt, ugyanis nem foglalkozik vele komolyan. Főképp azt tudjuk meg ki mit ad el, mennyibe kerül a saláta és a krumpli a piacon, és ez minden. A Zentán történekről semmit sem sugároznak. Ami a sajtót illeti,

²⁸2005 augusztusában a vajdasági magyar közvélemény fellázadt azon szándék ellen, hogy a lap szerkesztőségének részeit áthelyezzék Újvidékről Szabadkára és Zentára. Szabadkához tartozott volna a bejelentések szerint a belpolitikai rovat és a deszk, Zentához pedig legalább a sportrovát. E kérdés nézőpontjainak részletezése nélkül is világossá válik, hogy az egyetlen magyar nyelvű vajdasági napilap

ellenőrzését végző VMSZ-vezetőség Zentának fontos szerepet szán. A szerkesztőség részlegeinek áthelyezésén az erőforrások, munkahelyek, pénzügyek, felszerelés és egyéb áthelyezése is értendő.

a Blic és a Večernje Novosti napilapokat olvassuk. Itt nincsenek helyi témák. Voltak próbálkozások, de nem volt meg a folyamatosság. Ami a Magyar Szót illeti, vannak információk a Tisza mentéről, azonban ezek főleg a VMSZ favorizált, a számukra exkluzív mondanivalók. Egyébként az egy nem túl vonzó napilap. A Dnevnikben van egy Vajdaság című rovat, azonban a probléma az, hogy nincs zentai tudósítója”. A jelenlegihez képest ellentétes álláspontban jelentkezik az igény, hogy „alakuljanak információkat szűrő intézmények, mielőtt azokat az éterbe bocsátanák”.

A tájékozott informátorokéhoz hasonló válaszokat kaptunk a standardizált kérdőív felhasználásával is. Arról kérdezve: „Hogyan írná le Ön az anyanyelvén való tájékoztatás jelenlegi állapotát az Ön községében”, a beszélgetőtársak legtöbbször a következő szellemben válaszoltak „a tájékoztatás mindkét nyelven, szerbül és magyarul folyik. A kifogás az, hogy nem az alkotmány értelmében. Előbb szerbül, cirill írásmódban”! Vagy: „Minden információ szerb és magyar nyelven megy”; „nincs helyi rádió és TV-állomásunk” stb. A kérdésre: „Mit kellene véleménye szerint megváltoztatni a községben az anyanyelvén történő tájékoztatás terén”, a beszélgetőtársak leggyakrabban követelték a „helyi regionális sajtót”, „az RTV-műsorban a hosszú távon történő, anyanyelvű tájékoztatást”, „helyi rádióállomás felszerelését”, „községi újság beindításával”, „kisebb központ létesítésével, amely célzottan foglalkozna az említett problémakörrel”, „kétnyelvű helyi sajtó (hetilap) bevezetése és beindítása”, „meg kell hosszabbítani a magyar nyelvű adások sugárzási idejét az Újvidéki és a Szabadkai TV-n” stb.

Megkérve őket arra, hogy válaszoljanak a következő kérdésre: „Melyek azok az alapvető akadályok az Ön községében, amelyek miatt nem oldották meg jobban az anyanyelvükön történő tájékoztatást”, a beszélgetőtársak nagyon szétszórt válaszokat adtak, közülük talákoztunk ilyen jellegűekkel is: „főként anyagi akadályok miatt”, „mert sok olyan személy van, aki nem is akar magyarul beszélni”, „az értetlenség és a helyi szélsőségesek rosszindulata”, „a pénz és az SZRT jóindulatának hiánya” stb. Arra a kérdésre: „Hogyan lehetne elhárítani ezen akadályokat és javítani az anyanyelvén történő tájékoztatást az Ön községében”, a beszélgetőtársak azt is javasolták, hogy „a községnek vissza kell származtatni a vagyont, akkor a község tud majd gazdálkodni”, „a községi költségvetésben eszközöket biztosítani a községi újság finanszírozására”, „megváltoztatni a szokásokat és előfeltételeket (pénz- és káderügyi) teremteni, céleszközök formájában e rendeltetésre köztársasági pénztámogatást kérni”, „a minisztérium és a tartományi tájékoztatási titkárság”, stb.

A tájékoztatás problémája Zentán sokkal kevésbé a nemzetek közötti viszony kérdése, jóval inkább a Vajdaság belsejében, de még a Szerbiában levő községek tájékoztatással kapcsolatos problémáinak jeleit viseli. A jelen kérdés etnikai jellege kiderül a Magyar Nemzeti Tanácsnak az ellenzék által vitatott szerepéből, amely valóban nagyban befolyásolja Szerbia legfontosabb magyar nyelvű lapját.²⁹ Az elektronikus médiával kapcsolatos problémák valóban jelentős mértékben a köztársasági képviselőház törvényhozói határozatai miatt keletkeztek, miközben az elektronikus médiumok alapítói jogának átruházásához (az utóbbi néhány évtizedben a belgrádi hatalmi szervekre) való ragaszkodásában, a már megszokott módon nem viselt gondot a kisebbségi közösségek különleges szükségleteiről.

²⁹Az újvidéki magyar Civil Szervezetek Fórumának - melynek tagjai az Argus Szerbiai Magyar Kisebbségjogi Civil Szervezet, a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, a Hagyományápoló és Műemlékvédő Egyesület és a Vajdasági Magyar Pedagógusok Szövetsége - a 2005. május 12-én folytatott kerekasztal-beszélgetés alkalmával kifejtett véleménye szerint „Vajdaságban folytatódik a magyar nyelvű tájékoztatás leépítése, és

ebben jelen vannak a szándékosság jelei is”. Az idézett véleményt a köztisztviselőben álló magyar értelmiségiek is, mint Gaál György, Ribár Béla, Nagy Margit és Bozóki Antal is képviselik.

Emlékeztetni kell, hogy a kisebbségi törvény 17. szakaszának rendelkezése biztosítja a nemzeti kisebbségek jogait a saját nyelvükön történő teljes körű és elfogulatlan tájékoztatáshoz, beleértve az önkifejezésre, az információk és eszmék fogadására, küldésére és cseréjére való jogot a sajtó és egyéb tömegtájékoztatási eszközök útján. Másrészt, emlékeztetni kell arra a megfigyelésre, hogy az Újvidéki Televízióban a magyar nyelvű műsorok részvétele az 1990. évi 20 százalékról a 2004. évi valamivel 3 százalék felettire esett. Ebben a helyzetben nem hat reálisan az említett törvényi rendelkezés, mely szerint „az állam közszolgálati rádió- és televízió-műsorokban biztosítja az informatív, művelődési és oktatási tartalmakat a nemzeti kisebbségek nyelvén, és alapíthat olyan külön rádió- és televízióállomásokot, amelyek műsorokat sugároznának a nemzeti kisebbségek nyelvein is”. Arra is lehet emlékeztetni, hogy a tömegtájékoztatásról szóló törvény 5. szakaszának rendelkezései szerint a köztársaság, az autonóm tartomány, illetve a helyi önkormányzat a nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek saját nyelven történő tájékoztatása és a saját kultúrára és identitására való jog érvényesítése érdekében biztosítják a tömegtájékoztatási eszközök nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek nyelvén való működéshez szükséges eszközök és egyéb feltételek egy részét. Mindez, ha összevetjük a terepen tapasztalt állapotokkal, inkább olyan idők tartozásának tűnik, amikor az állam nem volt etnikai, vagy bizonyos külföldi tényezők követelése írásos nyomának, nem pedig egy normatívának, amellyel igyekszünk ténylegesen szabályozni a valóságot.

A NYELV ÉS ÍRÁS HIVATALOS- ÉS KÖZHASZNÁLATA

A nyelv problémája, és nem csak annak hivatalos, sem tágabb, közhasználat, a nemzetek közötti viszony irányításával és a kollektív jogok kielégítésével kapcsolatos egyik legszembetűnőbb probléma Zenta községben. Az idei év (2005) tavaszán az Észak-Bácskában lebonyolított projektumban, a terepi munkavégzés folyamán szembejött, hogy Zentán sok magyar nehezen beszél a szerbhorvát (szerb) nyelvet, nehezebben mint Magyarokánisán (amelyet szintén felölelt ez a projektum), ahol kevesebben vannak a szerbek. Hallomásból tudjuk, hogy a gyerekek az iskolában nem szívesen tanulják a szerb nyelvet. A magyar nemzetiségű beszélgetőtársak néha azt mondják, hogy ez az otthoni nevelés eredménye, míg máskor az oktatás állítólagos fölöttébb alacsony szintjére panaszkodnak. Zentán a rendőrök többsége szerb, és a helyi lakosság nyilatkozata szerint, sokuk nem beszél jól a magyar nyelvet: „A rendőrség kötelékében kevés a magyar. A nyelv a probléma, mert már ezen kérdés kapcsán a magyarok nem tudják letenni a felvételi vizsgát. Probléma, hogy a rendőrök gyengén beszélnek magyarul, és - főleg a falvakban - a magyarok gyengén beszélnek szerbül”. Egyesek ezt mondják: „A magyar rendőrök nyugdíjba vonultak. A fiatal rendőrök most nem tudnak magyarul - ez a probléma. Ezt az aránytalanságot kellene megoldani. Nem gorombák, de nehéz a kapcsolatteremtés”.³⁰

³⁰ A Vajdaság Autonóm Tartomány területén a nemzeti kisebbségek hivatalos nyelv- és íráshasználata egyes kérdéseinek közelebbi megállapításáról szóló határozat szerint a tartományi szervek, a helyi önkormányzat egységeinek szervei és szervezetei, az államigazgatási szervek, a Szerb Köztársaság, valamint az önkormányzati egységek egész területén alakult közvállalatok, intézmények és hivatalok szervezési egységei, a belső szervezésről és a munkahelyek besorolásáról szóló aktusokban előíranyozzák a hivatalos használatban levő nemzeti kisebbségek nyelvének ismeretét a munkavállalás feltételeként megfelelő számú munkavégző esetében azokon a munkahelyeken, amelyeken a munkavégzők felekkel dolgoznak vagy közigazgatási eljárást folytatnak le. A kisebbségek védelméről szóló törvény 21. szakaszának rendelkezésében előíranyozza, hogy a közszolgálatokban, beleértve a rendőrséget is, munkaviszony létesítésekor számot kell

viselni a lakosság nemzeti összetételéről, a megfelelő képviseltségről és a szerv vagy hivatal területén beszélt nyelvek ismeretéről.

Hozzávetőleges probléma a megkeresett zentai szerb nemzetiségűek jelentős számának azon meggyőződése, hogy a magyar nyelv ismerete Zentán nem elengedhetetlen. Ezzel megbékélt a zentai magyarok egy része is, akik közül egyesek a szerbet „államnyelvnek” nevezik, ami a kisebbségi jogok teljes körű felfogását és a saját közösségük tagjakénti helyzetük megélését tükrözi.

A zentai magyarok elégedetlenek, amiért megnehezítették az anyakönyvi kivonatok megszerzésének eljárását:³¹ „A probléma az, hogy az okiratot úgy adják ki, ahogyan az eredetiben bejegyzésre került az anyakönyvbe. Ahhoz, hogy magyar írással adják ki, az eredeti okirat módosítási procedúráját kell beindítani”. Vagy másképpen szólva: „A procedúra komplikált, utasítást kell kapjon az, aki ezt kéri. Ha születésekor nem jegyezték be magyarul, akkor csak latin és cirill írással kaphatja ki. Egyébként a félnek kell bejegyeznie a módosítást (ez pedig a névváltoztatás), a kérvényben fel kell tüntetni: „kérem, hogy a nevemet a magyar helyesírás szabályai szerint jegyezzék be”.³²

Az ilyen gyakorlat nincs összhangban a keretegyezmény 10. szakaszával, az alkotmány alapokmányával és az államközösség emberi és kisebbségi jogi alapokmányával, Szerbia alkotmányának 8. szakaszával, a kisebbségekről szóló törvény³³ 11. szakaszával, valamint a nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának Vajdaság Autonóm Tartomány területén való hivatalos használatával kapcsolatos egyes kérdéseinek részletezéséről szóló tartományi határozattal.³⁴

³¹ Talán főlegesen emlékeztetni a törvényi konfúzióra: a kisebbségekről szóló törvény 9. szakaszának rendelkezése előírja, hogy a nemzeti kisebbségek tagjainak joga a személynevük és gyermekeik nevének szabad megválasztása és használata, valamint ezen személynevek minden nyilvános okmányba, hivatalos nyilvántartásba és a személyi adatok adattárába való bejegyzésére, a nemzeti kisebbségek tagjai nyelvének és helyesírásának megfelelően, azonban ez a jog nem zárja ki a név szerb nyelv és helyesírás szerinti párhuzamos bejegyzését. A hivatalos nyelvhasználatról szóló törvény 18. szakaszának rendelkezése előírja a kétnyelvű űrlapokat, azonban az anyakönyvek és anyakönyvi űrlapok vezetéséről szóló utasítás (Az SZK Hiv. Közlönye, 48/90. és 22/91. sz.) nem irányozza elő a nyilvános okmányok űrlapjainak és a nyilvántartási űrlapok kétnyelvű használatát azon területeken, amelyek hivatalos használatban vannak a nemzetiségek nyelvei.

³² Emlékeztethetünk a büntetőtörvény 61. szakaszának rendelkezésére, mely szerint az a személy, aki Jugoszlávia nemzeteinek és nemzetiségeinek egyenrangú nyelv- és íráshasználatának előírásaival ellentétben megrövidíti vagy korlátozza a polgárt saját nyelv-, illetve íráshasználati jogában, egy évig terjedő börtönbüntetéssel sújtható.

³³ A nemzeti kisebbségek hivatalos nyelvhasználatán a nemzeti kisebbségi nyelv közigazgatási és bírósági eljárásban való használata, valamint közigazgatási és bírósági eljárás folytatása nemzeti kisebbségi nyelven, a nemzeti kisebbségi nyelvnek a közhatalmi jogosítvánnyal felruházott szervek és az állampolgárok közötti érintkezésben való nyelvhasználat, a közokiratok kiállítása és hivatalos nyilvántartások és személyiadatgyűjtemények nemzeti kisebbségi nyelven való vezetése és az e nyelveken kiállított okiratok jogérvényesként való elfogadása, továbbá a szavazólapokon és választási anyagban, a képviselői testületek munkájában való nyelvhasználat értendő.

³⁴ E határozat (A VAT Hiv. Lapja 8/03 sz.) 2. szakaszának rendelkezése szerint a nemzeti kisebbségi szóban és írásban akkor fordulhat anyanyelvén a tartományi szervekhez, a helyi önkormányzati egység szerveihez és szervezeteihez, az államigazgatási szervek szervezeti egységeihez, a Szerb Köztársaság, valamint a helyi önkormányzat egész területére alapított közvállalatokhoz, intézményekhez és szolgálatokhoz, ha az adott szerv területén hivatalos használatban van a nyelve.

A tartományi határozat pontosítja, hogy ha a szervnek a főleg ügyfelekkel való munkára beosztott alkalmazottja nem ismeri eléggé a nemzeti kisebbségi nyelvet, a szerv saját költségére tolmácsot biztosít.³⁵

A nyelvi kérdés – ezt elismételhetjük - kulcskérdésként jelentkezik, amikor Zenta községben az etnikai viszonyok menedzsmentjéről beszélünk. Ez érthető is, tekintettel a község nemzeti összetételére és a kollektív szükségletek kielégítésének egyéb területein fennálló - lényegében jó állapotra. Ez nem jelenti azt, hogy a hivatalos, vagy tágabb értelemben, köznyelvhasználat területén az állapot kifejezetten rossz. Azonban a helyi szerbeket gyakran zavarja, hogy „a magyarok nem ismerik kellő mértékben a szerbet”, vagy, ahogyan ők mondják, „léteznek olyan egyének, akik nem akarnak szerbül beszélni”, vagy valami, amiben a beszélgetőtársak etnikai hovatartozásuktól függetlenül egyeznek: „a szerbnyelvtanulás rendszerbeli probléma”. Másfelől, sokkal kevesebb az egyetértés a környezetnyelv tanulásának szükségessége körül. A miloševići hatalom éveinek terhét itt sokkal nehezebb elhárítani. Maguk a magyar nemzetiségűek, illetve közülük a nem szabványosított módon megkérdezettek, akik akár a helyi etnikai elithez, akár a helyi közösség politikai és kulturális elitjéhez tartoznak, eléggé vonakodva javasolják a magyar nyelv fakultatív oktatásának visszaállítását. Mintha a legkiemelkedőbb magyar nemzetiségű polgárok megbékéltek volna azzal, hogy polgártársaik jelentős része nem fogja megtanulni a helyi közösség többségének nyelvét: „véleményem szerint a szerbek követeléseit itt kielégítettek, a községben, a közigazgatásban mindenki beszél szerbül, egy időben néhányan a postán nem tudtak magyarul”. Az állam nemzeti jellegének ezen hallgatolagos elfogadása - ami ellentétben áll a hatályos alkotmánnyal, valamint a korábban alkalmazott szabványokkal - potenciálisan kockázatosá válhat. Természetesen, sok függ a gazdasági helyzettől is, miközben szem előtt kell tartani, hogy sok embert elbocsátottak a magánosítási folyamat során, és a községben viszonylag még nem is olyan régen 4 200 munkanélküli volt.

Természetesen vannak jelentősen kedvezőbb nézőpontok a környezetnyelv, illetve a szerb nyelv ismeretét illetően: „Ha az utcán valakit megszólítanék akár magyarul, akár szerbül, tudna önhöz szólni. Ez itt normális jelenség, illetve hagyomány még az Osztrák-Magyar Monarchia óta. Jól ismerem a történelmet, emlékszem arra is, mi volt az első világháború előtt, alatt és után, valamint a második világháború alatt és után. A hatvanas évek kezdete óta az utcafeliratokat, az úrlapokat 1957 óta két nyelven írják ki, minden tribünön két identikus, kétnyelvű beszéd hallható. Mivel mindenki mindent ért, elegendő ha egy nyelven hallják, így ha a másikon is megkezdik, azt kiabálják, hogy rövidítsenek”. Egy másik beszélgetőtárs a nyelv és írás nyilvános használatát a következőképpen értékelte: „Valamivel jobb, mint korábban. Korábban is jó volt, de Milošević idején csak időszakosan és rövid távon. Ebben a községben több a magyar, mint a szerb. A probléma legtöbbször a postán éleződik ki, ugyanis a tolóablakoknál olyan emberek dolgoznak, akik még passzív magyar nyelvtudással sem rendelkeznek. Ha valaki bejön Felsőhegyről vagy Tornyosról, amelyek tiszta magyar községek, ez a

³⁵ Emlékeztetünk elemzésünknek a jogi szabályozásról szóló fejezetében ezen probléma legális aspektusáról mondottakra: a többnyelvű úrlapok problémáit Vajdaságban legális síkon megoldottuk az anyakönyvi kivonatok többnyelvű úrlapmintáiról és a bejegyzések módjáról szóló határozat meghozatalával. Ezen határozat 6. szakaszának rendelkezése szerint, az anyakönyvi kivonatokba és bizonyítványokba a nemzeti kisebbségi személy nevének bejegyzését a nemzeti kisebbség nyelvén és írása szerint kell elvégezni azzal,

hogy a nemzeti kisebbségi állampolgár személyi nevét ez után, zárójelben szerb nyelven is, a szerb nyelv helyesírási szabályai szerint be kell jegyezni.

probléma különösen kifejezetté válik. Véleményem szerint a tanuláshoz hiányzik a motiváció, és azt gondolom, hogy mindenkinek legalább passzív magyar nyelvtudással kellene rendelkeznie. Ez megoldható lenne az ilyen munkahelyekre pályázók esetében egy egy éves határidő megszabásával, arra, hogy megtanulják a nyelvet. Értesüléseim szerint a postán is javul a helyzet. Becsén és Szabadkán ekörül sok probléma van”. A harmadik beszélgetőtárs még kedvezőbb értékelést adott: „Zenta e tekintetben példaként szolgál. Beindult egy olyan folyamat, hogy a teljes közszférában csupa olyan emberek dolgoznak, akik beszélik mindkét nyelvet. Az okiratok kiadásában, azok kitöltésében nincsenek problémák”. A rendőrök nyelvismerete azonban megmarad problémának. Egy, az önkormányzatból való beszélgetőtárs szavaival élve: „A magyar és a szerb lakosság aránya 82:10%-hoz, és ezzel egy időben a rendőrség nemzetiségi összetétele ezzel fordított arányú.³⁶ Legtöbbjük nem tud magyarul, ami problémát jelent, amikor például idősebb, magyar nemzetiségű emberrel van dolguk”. Továbbá: „A nyelvhasználati jog megvalósítása a gyakorlatban nehezen megy, még itt, a KKT épületében is. Erre még nem lett kidolgozva egy tökéletes rendszer. Nemrégiben házasságkötés alkalmával igazi botrány tört ki azért, mert a születési anyakönyvi kivonat adatait részben magyarul, részben pedig szerbül írták ki. Ugyanis a menyasszony Romániából származó magyar nemzetiségű volt, míg a vőlegény zentai magyar. A kétnyelvű űrlapok hiánya nálunk is problémát jelent”. Egy másik beszélgetőtárs az önkormányzati szervből azt mondta, hogy „a legnagyobb problémák egyike a nyelvhasználatban rejlik. Az idősebb dolgozók (a községben - a CRCD megjegyzése) nem élnek jogaikkal, azaz, hogy anyanyelvükön beszéljenek, annak ellenére, hogy ez a lehetőség adott. A polgárok nem harcolnak az anyanyelv-használati jogaikért. Sok közintézményben nem arányos azok száma, akik beszélik a szerb és a magyar nyelvet is. Többségükben szerb nemzetiségű hivatalnokok vannak. A magyarok között nincs elegendő bátorság a különböző strukturált magas állások elfoglalásakor, mert abból a feltételezésből indulnak ki, hogy a szerbek előtt könnyebben megnyílnak az ajtók a fővárosban az anyagi támogatásokat illetően, de más kapcsolatokban is”. Továbbá: „A magyaroknak problémát jelent, hogy nem beszélik az államnyelvet. Ez még kifejezettebb a külföldön tanuló diákok esetében. Néhány külföldön töltött év után számukra a szerb nyelv használata teljesen idegenné válik. A külföldön tanulók közül kevesebb mint 20%-uk tér vissza a Vajdaságba az iskoláztatás befejeztével. Számukra a visszatérés nagyon nehéz”.

A magyar nemzetiségű beszélgetőtársak egyike a következőket mondta: „E tekintetben a kedvezőtlen nemzeti struktúra a rendőrségen és a bíróságon nagy probléma ránk nézve. Ami az anyanyelv használatát illeti, a legnagyobb probléma az, hogy nincsenek magyar nyelvű űrlapok, és így gyakran, már az anyakönyvi kivonatnál probléma jelentkezik ezen jog megvalósításában. Természetesen, egy ilyen környezetben joggal várható el a tisztviselőktől, hogy beszéljék mindkét nyelvet. Ez a követelmény többnyire ki van elégítve”. Továbbá: „Az utóbbi napokban igazi botrány keletkezett, amikor megkaptuk Belgrádból a kétnyelvű bizonyítványokat, amelyekben a magyar nyelvű fordítás szégyenteljes nyelvi hibákat tartalmaz. Míg Újvidékről kaptuk őket minden rendben volt.

³⁶ A Szerb Nemzeti Kisebbségek Tanácsának titkára, Petar Lađevićnek az Újvidéken 2005. június 14-én tartott, a Civil Társadalom-fejlesztésért Központ „Etnikai feszültségek Észak-Vajdaságban” című kerekasztal-megbeszélésen előterjesztett nyilatkozata szerint Szerbia városaiban a Statisztikai Intézet minden kirendeltsége rendelkezik a rendőrség nemzetiségi összetételére vonatkozó adatokkal. Ez az értesülés pontatlan, lévén, hogy az ellenőrzés kimutatta, hogy sem az intézet kirendeltségei, sem a Köztársasági Statisztikai Intézet nem rendelkeznek ezekkel az adatokkal, hanem csak a városok és települések nemzetiségi összetételéről szóló adataik vannak meg.

Mivel már nincs időnk javításra, így fogjuk őket kiadni, ahogy kaptuk.”³⁷ Vagy, ahogyan az önkormányzat embereinek egyike mondta: „Kevés a magyar a rendőrségen. A nyelv a probléma, mert már ennél a kérdésnél a magyarok nem tudják letenni a főlvételit. A probléma az, hogy a rendőrök gyengén beszélnek a magyart, és főleg a falvakban, a magyarok gyengén beszélnek a szerbet”.

Külön probléma keletkezett a 2004. év elején, néhány utcanévváltozás miatt. Az újvidéki Dnevnik írt erről több folytatásban múlt év februárjában.

Ahogyan ezt egy szerb nemzetiségű beszélgetőtárs mondta, „a község előző összetétele idején megváltoztattak néhány utcanévet. Amikor erről döntöttek (...), az ilyen akció elleni szavazásra került sor, mert volt néhány irritáló javaslat, mint például a Belgrádi utca Árpád utcává, a Jovan Sterija Popović utca Mária utcává való változtatása és hasonló. Az ilyesmi direkt támadást jelent a helyi szerb lakosságra nézve. Azonban nem csak ellenünk, mert egy Jurij Gagarin is elveszítette saját utcáját. Sajnos, ezt az akciót lefolytatták, annak ellenére, hogy 600-700 polgár ellenjegyzését gyűjtöttük össze, amiben részt vett a Demokrata Párt, a Szerb Demokrata Párt, Lilić Szerb Néppártja és a Szerb Megújodási Mozgalom, és megküldtük a panaszt a minisztériumnak, azonban ott közömbösebbek maradtak. Ez azt jelenti, hogy nem válaszoltak 60 napon belül, így az utcanévek változtatásáról szóló határozat Zentán jogerőre lépett, és mi „gyönyörű” utcanéveket kaptunk. Ezen nevek néhányja tulajdonképpen az utcák régi elnevezése, amelyet még hatalomra jutásukat követően a Horthy-kormány hívei hoztak Zentára 1941-ben. Ekkor talán 450 szerbet és zsidót vetettek a jég alá, ez talán eleget mond”. A nemzetek közötti viszonyok elhidegüléséről szóló értékelések jelentkezők más szerb nemzetiségű beszélgetőtársak nyilatkozataiban is: „Tudják, multietnikusság mindig is a szerbek számlájára volt (...) Visszafojtották, és még most is, a cirill írásmódot. (...) Amikor viszont kezdett éledezni a nemzeti tudat, akkor ez a hatalom részéről simán manipuláció volt. (...) A viszonyok most jobbak, mint a 2000 előttié. Itt problémát jelent a kisebbség integrációja – ez bizalom kérdése, a VMSZ korábban nem volt jóindulatú”. Az utcanévek átkeresztelése kapcsán az egyik beszélgetőtárs ezt mondta: „Jobban kell bízni mindenki jóindulatában, de hogyan, ha a az itteni hatalom ilyen érthetetlen módon változtatja az utcák és terek nevét. A 33 javasolt új utcanév közül 27-tel egyetértettünk, hát nem korrekt ez? De miért törlik a Belgrádi utca nevét (az ő igazolásuk az: az az utca nem Belgrád felé vezet!?), miért a Jovan Sterija Popović nevet – ez nagyon rossz, amit tesznek”. A másik beszélgetőtárs ezzel kapcsolatban azt mondja: „El tudják képzelni, ők most az 1941-ben bevezetett utcanéveket hozzák vissza, amelyeket 1945-ben eltávolítottak!”. Egy magyar politikai aktivista így jellemezte ezt a problémát: „A községben voltak utcanév-változtatások, amikor néhány, a szerbek számára fontos nevet megmásítottak a magyarok számára is kevésbé fontosakra”.

Néhányan a szerb nemzetiségű beszélgetőtársak közül rámutatnak a rosszul szabályozott etnikai versengésre: „A probléma a szerbek elleni ellenszenvben rejlik. Zentán 2 600 szerb él, akik az ország legjobb oktatási struktúrájával rendelkeznek, tekintettel arra, hogy kb. 600 főiskolai vagy egyetemi végzettségű személy van. Tehát iskolázott, minőségi, urbánus lakosságról van szó. A községben az összes falu magyar, a teljes szerb lakosság városban él. Ezek nem valamiféle érzéketlen emberek. Reagálnak erre a helyzetre, mert hosszú ideig ignorálták őket,

³⁷ A nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának a VAT területén való hivatalos használatával kapcsolatos egyes kérdések részletezéséről szóló tartományi határozat 4. szakasza 1. bekezdésének rendelkezése kimondja, hogy azokon a területeken, amelyeken a nemzeti kisebbségi nyelv is hivatalos használatban van, az illetékes szervek által előírt nyilvántartásokat a nemzeti kisebbség nyelvén is vezetni kell.

és ha valakiről nem vesznek tudomást, akkor annak lázadnia kell. Korábban a szerbek 80%-a a latin írásmódot használta, de amint a cirill írásmódot valamely okból kifolyólag mellőzni kezdték, a helyzet fordulatot vett.

Ma Zentán a szerbek 80%-a használja a cirill írásmódot, és azt gondolom, hogy dacról van szó. Gyakran kerülünk összetűzésbe a VMSZ-szel, mint az utcanevéről szóló esetben is. Ekkor megpróbáljuk ezt akadémiai módon megoldani, azonban a mieink hazaárulókként tekintenek ránk. Azért nehéz az elégedetlenséget bizonyos határokon belül tartani, mert ha valakinek azt mondja, hogy számoljon el százig, azaz várjon, és ő ezt meg is teszi, és ekkor ismét azt mondja neki, hogy számoljon el százig... Akkor ő az egyik pillanatban, amikor mondjuk a számolásban elér 1000-ig, többé nem fog várni. Fellázad”.

Vitathatatlan, hogy Zentán a legszámosabb etnikai csoport tagjait a más nemzetiségű polgártársaik összekötik a nemzeti központokkal: „Az ő hatalmi központjuk Szabadkán és Magyarországon van, onnan származnak a pénzeik. Ők csak a végrehajtók. Ez továbbra is a VMSZ-en keresztül zajlik”. Másfelől, a zentai magyarok rámutathatnának a köztársasági irányítás alatt álló vállalatok és intézmények helyi ágazatai igazgatóinak „belgrádi” pártbeli hovatartozására.

A szabványosított kérdőív által a nyelvhasználati problémáról megkérdezett átlagpolgárok néha kérik, hogy „a felekkel foglalkozó munkahelyeken vezessék be a magyar nyelv kötelező ismeretét”. A kérdésre „Mit kellene véleménye szerint változtatni az Ön anyanyelvének hivatalos használata terén az Ön községében?”, a következő megfogalmazások is előfordulnak: „minden intézményben a polgárokkal közvetlen kapcsolatban levő dolgozók kötelezően beszéljék a környezetnyelvet”; „minden hivatalnoknak el kell sajátítania a községben használatos nemzeti kisebbség nyelvét”; „a rendőrségen, a postán, a bíróságon stb. biztosítani kell a magyar nyelv ismeretét”; „a posta és a Belügyi Titkárság tolóablakainál kizárólag olyan hivatalnokokat alkalmazni, akik beszélnek a magyar nyelvet is. Az állami szervek az írásos kommunikációban nem tisztelik a kétnyelvűség elvét”; „lehetővé kell tenni a többségi nemzet magasabb fokú környezetnyelv iránti toleranciáját és a környezetnyelv ismeretét, téves érzés és téves meggyőződés az, hogy az egész állam csak egy nemzet állama. Csökkenteni a túlfűtött nacionalizmust az átlagemberekben”; „hogyan ismerjék mindkét nyelvet, úgy a szerbet (de nem ismerik), mint a magyart”; „tisztelőt kell tartani a törvényt, azaz a szerb nyelv hivatalos nyelvként való szuszpendálási törekvés nélkül”; „a törvényt és a statútumot (KKT) következetesen alkalmazni kell”; „a rendőrségnek ismernie kell a környezet nyelvét”; „minden hivatalnoknak tudnia kell használni a nemzeti kisebbségek nyelvét”; „a bíróság, a rendőrség használja a magyar nyelvet”; „a hivatalnokok legyenek kedvesebbek, és az okiratokat adják ki mindkét nyelven”; „a kisebbségek nyelvét a gyakorlatban is használni kell a rendőrségen és a bíróságon” stb.

A fennálló problémák forrásait a polgárok néha a következőkben kifejezetekben látják: „az ezzel kapcsolatos megfelelő törvények hiánya”, „a többség nem akar magyarul beszélni”; „az állami szervek nem használják a magyar nyelvet hivatalos nyelvként a polgárokkal való kommunikálásban (elsősorban az írásos kommunikálásban)”; „a közszolgálatok alkalmazottainak viszonyulása a kisebbség nyelve iránt, a környezetnyelv ismeretének hiánya”; „a hivatalos nyelv elsajátítására való törekvés hiánya!”; „a VMSZ tisztségviselőinek a szerb nyelv iránti ellenszenvé”; „a nacionalista pártok dominanciája a KKT-ben”; „a köztársasági szerveknek (alkalmazottaknak) ismerniük kell a környezetnyelvet”; „egyes intézmények üzletviteli politikája”; „kormányhatározatok” stb.

Arról kérdezve: „Hogyan lehetne véleménye szerint elgördíteni ezeket az akadályokat, és javítani az Ön anyanyelvének hivatalos használatát ebben a községben?” a polgárok egyebek mellett ilyen válaszokat is adtak: „kötelező oklevél a magyar

nyelvvizsgáról”; „mindenesetre jó volna, ha az aktusokat a ügyfél anyanyelvén is kiadnák és ha lennének többnyelvű programok azok kidolgozására”; „biztosítani kell a magyar nyelv használatát a gyakorlatban”; „minden állami szervnek tiszteletben kellene tartania a Zentai KKT-nak a községben hivatalos használatban levő nyelvekre (a szerb és a magyar nyelv) vonatkozó határozatát”; „neveléssel és toleranciával, és a környezetnyelv tanulásával, beszélésével”; „nyelvtanulással (mindkét nyelv)”; „törvény a környezetnyelv ismeretéről”; „a tolóablakos munkahelyekre való munkaerő-felvételkor feltételként a nemzeti kisebbség nyelvének ismeretét szabni, az úrlapok magyar nyelven való nyomtatása is”; „szemináriumok és munkahelyi ellenőrzések által”; „az értesítések magyar nyelven való kitűzése is” stb.

Észrevehető, hogy a szabványosított kérdőívek által megkérdezett polgárok lényegesen kritikusabbak és igényesebbek a helyi elit tagjainál. Ez azt jelentené, hogy ez utóbbiak reálisabbak, vagy esetleg valami mást jelent?! Itt megnyitottunk néhány kérdést, amelyekre nehéz definitív választ adni. Érthetetlen, hogy a megkérdezett zentai szerb etnikumúak inkább hisznek (az akár már tizenöt évvel ezelőtt is jelenlevő) a Szerbiára mint nemzetállamra vonatkozó médiumi realitásban, elutasítva a magyar nyelv tanulása szükségességének elfogadását egy olyan községben, melynek nemzeti struktúrája olyan, amilyenről itt szó volt. Nem kell csodálkozni, hogy néha inkább hisznek a nacionalizmusban (ami vonatkozik a magyar nemzetiségűekre is, akik az „államnyelvről” beszélnek”), mint a nyelvhasználati jogra vonatkozó összehangolatlan, de egyértelmű jogi előírásokban. Az elutasítás, hogy Zenta polgára (megtanulja beszélni) a magyar nyelvet, egy bizonyos értelemben, *mutatis mutandis*, egyenlő a rejtett fintorral arra az (egyébként igen ritka) igényre, hogy az állami szervek tartsák tiszteletben a nemzeti kisebbségek hivatalos nyelv- és íráshasználatra való jogát azokon a vidékeken, ahol a nemzeti kisebbségek tagjai kisebbségben vannak. A szerb nyelv iskolai oktatása a magyar nyelv oktatásával együtt majdhogynem szabály szerint rossz vagy nagyon rossz értékelést kapott; úgy tűnik, túl nagy kérés lenne a községtől, hogy ösztöndíjazza a jövőbeli tanárokat – helyénvalóbb kívárni a Tartományi Oktatás- és Művelődésügyi Titkárság reagálását, amelyre az omnibusztörvénnyel ráruházták az e területre vonatkozó illetékesség nagy részét.

A magyar nemzetiségű polgárok nagy részének igénye, hogy a közszolgálatokban dolgozók ismerjék mindkét nyelvet, összhangban van a nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának Vajdaság Autonóm Tartomány területén való hivatalos használatával kapcsolatos egyes kérdések részletezéséről szóló tartományi határozat 2. szakaszával. Ezen a polgár azon joga is értendő, mely szerint anyanyelvén fordulhat a Szerb Köztársaság egész területére alakult állami szervek, köztársasági intézmények és hivatalok szervezési egységeihez; de mivel a vezetők nemzetiségi összetételét (és a dolgozók nem éppen jelentéktelen hányadát) az önkormányzati szervezetekben, illetve az államigazgatási szervek helyi szervezési egységeiben, köztársasági intézményekben és hivatalokban az egész Szerb Köztársaság területén nagy mértékben pártbeli hovatartozásuk határozza meg, ez valószínűtlennek tűnik, melynek a szabványosított kérdőív által kért polgárokkal ellentétben, a helyi elit tagjainak jelentős száma tudatában van. A köztársasági intézmények és vállalatok ágazatainak vezetői beosztásait a szerb nemzetiségűek töltik be, a községbelieket pedig a magyarok. Abban a helyzetben, amelyben a szerbek egyre kevésbé hajlandóak magyarul tanulni, a tartományi határozat végrehajtása számos munkahelyen a munkaviszony létesítésekor az egyik etnikai csoport tagjainak favorizálását jelentené (mégpedig a növekvő munkanélküliség viszonyában), és így a tagok egyfajta monopóliumát is. Másfelől, a legalista hozzáálláson értendő a megkérdezett zentai polgárok igényének elfogadása, hogy a közszolgálatban dolgozók ismerjék mindkét nyelvet. Egyelőre egy jellegzetes etnikai versengés áll fenn, amely előnybe helyezné a

magyar nemzetiségűeket (akik valóban gyakrabban és inkább hajlandóak, vagy esetleg az szerb etnikumúaknál inkább rákényszerültek megtanulni a szomszédjuk nyelvét), amely az előírások betartása megkövetelésének hiányával ellenőrizhető. Ez morgolódást idéz elő, míg a szigorú legalizmus valószínűleg nagyobb etnikai feszültségeket szítana.³⁸ Másfelől, a törvény tiszteletben tartásától való eltekintés (beleértve a tartományi határozatot is) igenis tömegesen előforduló jelenség, amely állandó, alacsony intenzitású bizonytalansági érzetet kelt, de tartós és potenciálisan kockázatos. Itt valóban nehéz sugallni az optimálisan gyakorlatias megoldást, miközben a környezetnyelv ismerete, még ha fokozatosan is, de elkerülhetetlenként vetődik fel. Talán a tartományi szervek aktívabb bekapcsolása - akiket az omnibusz 18. szakasza nemcsak meghatalmazással ruház fel a nemzeti kisebbségek nyelv- és íráshasználatának közelebbi rendezésére az autonóm tartomány területén, de azzal is, hogy végezzék a tartomány által ezen kérdések szabályozására hozott előírások alkalmazásának (a rájuk bízott) felügyeletét - hozzájárulhatna ha nem is a megoldáshoz, de legalább ezen kérdés békésebb és hatékonyabb demokratikus problémamentesítéséhez.

Néhány egyéb jelenséget - mint pl. a kétnyelvű űrlapok hiányát - nehéz igazolni. Itt egy olyan jelenségről van szó, amely nemcsak hogy a nemzetközi jogi normatívák és hazai törvények áthágását jelenti, hanem egy könnyen elhárítható problémáról, ahol a haszon összehasonlíthatatlanul nagyobb lenne, mint az ilyen kérdések megoldásába fektetett erőforrások.

A NEMZETI KULTÚRA ÁPOLÁSA

Zentán a művelődési élet központja a Thurzó Lajos Közművelődési Központ. Keretein belül működik a könyvtár, a múzeum, a mozi, a szerb és magyar nyelvű színház. A KMK mint közintézmény a Zentai KKT költségvetésének használója. Ez a városi intézmény huszonkét évvel ezelőtt alakult. Az alapító Zenta község, a központ szervezési egységei, amelyek által tevékenységét végzi a következők: 1. a Városi Múzeum és Galéria; 2. a Városi Könyvtár; 3. a Munkásegylet; 4. a Kultúrotthon; 5. a Tisza Mozi és 6. a Közszolgálat, összesen 24 foglalkoztatottal 4 616 m² munkaterülettel és 1 000 ülőhellyel a színház- és moziteremben, olvasó- és tanulóteremben. A hivatalos adatok szerint az intézmény közös célja, hogy programjaival és minden aktivitásával hozzájáruljon a polgárok művelődési igényeinek kielégítéséhez, hogy összehangolja a művészeti csoportok és egyesületek munkáját és programjait, hogy még inkább elmélyítse és még szorosabbá fűzze az együttműködést a művelődési és oktatási intézményekkel és intézetekkel, hogy az a hely legyen, ahol művelődési érdekeket szereznek és ahol azokat érdemlegesen megoldják.

A városi múzeum a II. világháború után alakult, a 70-es években átszervezték - a köztársasági szinten meglévő határozattal összhangban - a Tisza mente etnológiai

³⁸ A nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának Vajdaság Autonóm Tartomány területén való hivatalos használatával kapcsolatos egyes kérdések részletezéséről szóló tartományi határozat kimondja: a tartományi szervek, a helyi önkormányzat egységeinek szervei és szervezetei, az államigazgatási szervek, a Szerb Köztársaság, valamint az önkormányzati egységek egész területén alakult közvállalatok, intézmények és hivatalok szervezési egységei, a belső szervezetükről és a munkaköreik besorolásáról szóló aktusokban munkalétesítési feltételként a hivatalos használatban levő nemzeti kisebbségi nyelv tudását is előírják az ügyfelekkel való munkát vagy közigazgatási eljárás folytatását is megkövetelő munkakörökben dolgozók bizonyos létszámára.

múzeumává. A múzeum a város és környékének helytörténeti gyűjteményével is rendelkezik. A múzeum keretein belül működő művésztelep, az első ilyen telep az összes háború után létrejött közül. A múzeum igazgatója magyar etnikumú, és mellette a múzeumban még három kusztosz dolgozik, akik szintén magyar etnikumúak, míg egy szerb nő dolgozik teremőrként napi 4 órás munkaidőben, és 4 órát a moziban.

A finanszírozási források tekintetében a községet, külföldi alapítványokat, saját forrásokat, a Tartományi Oktatás- és Művelődésügyi Titkárságot említik, de a köztársasági Művelődési Minisztériumot nem. Látható a pozitív hatások hangsúlyozása a belgrádi hatáskörök tartományi közigazgatási szervekre való átruházását illetően. „A község nem számít gazdagnak a múzeum tekintetében, így főként az alapítványok révén találjuk fel magunkat. Azok nem szívesen adnak pénzt épületekbe való beruházásokra, a múzeum épületére, de adnak számítógépekre. A különböző aktivitások szervezéséhez szükséges pénzt illetően, feltaláljuk magunkat.... Kapunk a községi költségvetésből az anyagi költségekre és a dolgozók keresetére, valamint egyes aktivitásokra. Ezen kívül fel kell hogy találjuk magunkat. A Munkásegyletemből kifolyólag saját jövedelmünk is van, ez az utóbbi két-három évben működik”. Mint ahogyan más művelődési intézményekben és más városokban is, a tranzíció néha fájni tud („Mindinkább magunkra vagyunk hagyatkozva”). A tartománytól pénzvisszatérítésben részesültek, úgy, hogy maguk kérték azt. „Korábban kaptunk pályázatokat a minisztériumtól, ilyen alkalmakkor meg kellett állapítanunk, hogy nálunk esetleg van-e szükség, mondjuk, archeológiai feltárásokra, ami nekünk nincs. Így arra a következtetésre jutunk, hogy ezeket a pályázatokat azért írták ki, hogy egyes múzeumokat favorizáljanak. Ezen kívül körleveleket is kaptunk, amelyekben számítógépeket kínáltak, ezekre igenlően válaszoltunk, de semmi sem lett belőle. Ami azt illeti, léteznek területi és etnikai problémák is”.

A múzeum profilját a következő szavak határozzák meg: „Létezik a múzeumok között egy döntés, hogy minden múzeum begyűjti a területén nagy számban élő nemzeti kisebbségekre vonatkozó etnológiai anyagot. Így mi is, lényegében magyar etnográfiai múzeum vagyunk. A szabadkai és zombori múzeumok gyűjtik a bunyevácokról szóló anyagot”. Ezenkívül megemlítik azt is, hogy e múzeum egyik „betegsége”, hogy kis múzeum. Szükség mutatkozik egy művészettörténészre, de nincs káder, tekintettel arra, hogy a zentai magyar fiatalság Magyarországon részesül oktatásban és a szülőhazában és a városban uralkodó rossz gazdasági helyzet miatt ott is marad.

A múzeumban megelégedettségüket fejezik ki Zenta művelődési szükségleteinek kielégítését illetően, ez azonban elsősorban a magyar nemzeti kultúrára vonatkozik. „A szerbek ismerik a magukét”. Az alapproblémát a pénzhiányban látják, amely nem drasztikus, de mégis érezhető. A múzeum igazgatója egy magyar alapítvány segítségével megjelentetett egy könyvet a zentai zsidók életéről, azonban e könyv szerbre való fordítására nincs érdeklődés.

A Városi Könyvtár több mint 60 000 könyvvel rendelkezik, és a központi könyvtár mellett van 5 kisebb mozgókönyvtár. Nem tartozik Vajdaság nagy könyvtárai közé, de egy olyan könyvtár, ahol a komplett könyvtári munka automatizálva van. A könyvtár igazgatója magyar etnikumú, az egyedüli szerb etnikumú alkalmazott a tudományos részleg főnöke. Mellettük a könyvtárban még 5 magyar etnikumú dolgozik. Itt is elégedettségüket fejezik ki a nemzeti közösségek művelődési szükségleteinek kielégítését illetően, legalábbis a zentai könyvtár rendelkezésére álló könyvállomány terjedelme és minősége szempontjából. „A könyvtár jól ellátott, az állomány 67 000 könyvet számlál, melyek közül 55% magyar, a többi szerb nyelvű. Az állás 1955 óta ilyen, míg azelőtt az arány a 45 az 55 százalékhoz volt (a magyar nyelvű a szerb nyelvű könyvhöz képest).

Ebben az időszakban került sor a közkönyvtárrá való integrálódásra. Könyvtárunk biztosítja a korszerű irodalmat magyar nyelven. Minden, ami megjelent Magyarországon megtalálható nálunk is”. A könyvek megrendelésének módja a következő: „Az iskolák könyvjegyzék útján fejezik ki igényeiket, miközben előlátják a könyvek beszerzéséhez szükséges eszközöket is. E modellen kívül léteznek nemzetközi pályázatok, valamint nem kormányzati szervezetek is, amelyek segítenek az olvasók szükségleteinek kielégítésében. Különösen jól működött a nem kormányzati szektor ezen a területen a kilencvenes évek végétől a 2002. évig terjedő időszakban. Ebben a periódusban kielégítették az olvasóközönség 85%-ának szükségletét. A szerb nyelvű irodalomért a Szerb Köztársaság Művelődési Minisztériuma a felelős, és ez is felvirágozott. Korábban a limit az volt, amit ők tekintettek elsőrendűen hasznosnak, de most jegyzékeket küldenek nekünk, amelyeken bekarikázzuk a szükséges könyveket és, egyedül a pénzbeli limit létezik. Amikor kiválasztjuk őket, megküldjük a leveleinket a kiadóvállalatoknak”. Hogy mely és milyen nyelvű könyveket fognak rendelni, arról a KMK igazgatóbizottsága dönt: „Az összetétel globálisan nézve fele-fele”. Hangsúlyozzák, hogy fennáll az osztályok főnökeinek diszkréciós joga is. Habár a Thurzó Lajos Közművelődési Központnak az igazgatóbizottsága dönti el mit fognak konkrétan megrendelni, mint ahogyan ez az eset más művelődési intézmények esetében is (pl. a nagybecskereki Városi Könyvtár és Művelődési Központ) a foglalkoztatott szakembereknek reálisan nagy diszkréciós joguk van e tekintetben. („Ezt kedvezőnek tartom, mert lehetőség nyílik a negatív hatások leállítására. Miről is van szó..... valaki keresi a „Cion bölcséinek jegyzőkönyveit” vagy a „Mein Kampf” című műveket, ami az olvasóközönség számára negatív befolyást jelent, azt fogjuk mondani, menjenek el a Matica Srpskába, de mi ezeket a könyveket nem fogjuk beszerezni...”). A könyvvásárlást a következők is jellemzik: „A magyar nem kormányzati szervezetek és alapítványok web-oldalain található pályázatok. Ily módon nem kell hogy legyen sem egy dinárja, sem egy eurója a számláján, és mindent, amit kér, meg fog kapni”. A zentai beszélgetőtársak azt mondják, hogy nem igazak a nagybecskereki városi könyvtár állításai, miszerint a könyveket nem lehet megvásárolni Magyarországon, mert a könyvtárnak nincs devizaszámlája.

A KMK Művelődési Házának keretein belül, a „zentai szinpad”-on kívül működik a Délibáb citera- és vegyes kórus, jazz és néptáncsoport, a Zyntharew Zenei Együttes, a Miroslav Antić Kamaraszínház és a Stevan Sremac Művelődési Művészeti Központ. A színházi élet tekintetében Zentán, ugyancsak általánosságban, elégedettség tapasztalható. «Van egy színház, amelynek elegendő számú előadása van és annak kereteiben két csoport működik. Ezenkívül biztosítottak a külső, magyar nyelvű vendégszereplések. A mi színházunkban csak szerb nyelven dolgoznak. A más nyelveken folyó munkákért a Thurzó Lajos Közművelődési Központ a felelős. A szerbek a szerb nyelvű szinpad működését nagyon jóként értékelik: «A Mika Antić színház a különböző szemléken Szerbiában az első lett. Ők elmozdultak a holtpontról”. A szerb nyelvű szinpad költségvetését szintén a Zentai KKT állapítja meg. „A Zentai KKT megkapja az előző évre vonatkozó munkajelentésünket, valamint az irányadó tervünket a következő évadra az előirányozott költségekkel együtt, és ennek alapján döntenek a színház költségvetéséről. A színház az utóbbi öt évben van a községi költségvetés terhén (2000-től) és mindig kevesebbet kap az irányadó tervben előirányozottnál. A község annyit választ ki, amennyit tud, és mi jelen pillanatban a második helyen állunk a költségvetés mértékét illetően. A Napredak - Felsőhegy MMK áll az első helyen. Más nyilatkozatok szerint a felsőhegyi MMK nincs az első helyen, ami a községi eszközök művelődésre kiválasztott eszközeit illeti. A Mika Antić színház község általi finanszírozása jelentős haladás. A 2000-es évig azt kizárólag adományokból finanszírozták.

A vendégszereplő színházakkal való együttműködésnek a következők a jellemzői: „Olyan kapcsolatokról van szó, amelyek húsz évvel ezelőtt keletkeztek. Megegyezés alapján dolgozunk, úgy, hogy minden oldal felajánlja azt amije van és ekkor – a szükségletekkel összhangban – csupán technikai cseréről van szó, én neked, te nekem”. Sokkal gyakoribbak a magyar színházak vendégszereplései: „A Magyar Ház kiépítése körül komoly vita támadt, habár a projektumot a Magyar Köztársaság kormányának százszázalékos támogatásával realizálták és sok anyaországi vendégszereplést ebből a forrásból valósítottak meg. Nehéz elképzelni, hogy a belgrádi Nemzeti Színház oly módon vendégszerepeljen Zentán, mint ahogyan a budapesti”. Jelentős különbség van a szerb és magyar nyelvű vendégszereplő előadások profiljában: „Csak nagy profitot termelő előadásokat hoznak, mint mondjuk az Indeksovo radio pozorište (Az Index Rádió színháza), amelyet eljönnek megnézni úgy a magyarok, mint a szerbek és öt eurót fognak kifizetni a zsebükből. Nincsenek minőséges szerb nyelvű előadások, míg magyar nyelven dömping vagy akár ingyenes előadásokat is játszanak. A magyarok adományokat kapnak Magyarországról». A szerb színpad munkafeltételeit a következő szavakkal lehet leírni: «Hogy visszatérjek a színházról mondottakra, a Thurzó Lajos Közművelődési Központban nincs szerb művelődési előadó. Ez csak egy munkahely, és még arra sem képesek, hogy ezt biztosítsák. A Mika Antić színház tagjai, mondjuk, nem tudják megtartani főpróbáikat, még a fontosabb fellépések előtt sem, mert a színház foglalt, azért, mert például a citerások zenélnek a színpadon, habár ők más helyen is tudnának muzsikálni, a színészek pedig nem tudják a színpad nélkül megtartani a próbát. Így mi havonta kapunk egy-egy kisebb pofont.”

Az, amit a községi hatalmi szerv és a művelődési dolgozók is egyféle büszkeséggel hangsúlyoznak, az a Stevan Sremac Alapítvány létrehozása és az író szülőházának a zentai szerbek valamiféle kulturális székhelyévé való átalakítása. A magyarok ezt a zentai többségi lakosság egyfajta jóindulata kifejeződésének élik meg a szerb kisebbség irányában: „A Stevan Sremac Alapítvány létrehozása és házának könyvtárrá való átalakítása bizonyítéka annak, hogy hogyan viselünk gondot a híres emberekről, mi büszkék vagyunk erre”. „Ami korábban a szerb képviselőknek nem sikerült, azt most a magyarok képviselői sikeresen megvalósítják, azaz létrejön a Stevan Sremac nevű ház, ahol az itteni szerbek művelődési egyesületei, szövetségei koncentrálódhatnak”. A ház megvételére és átrendezésére a tartomány 6,5 millió dinárt, a község 1,2 millió dinárt választott ki, a köztársasági minisztériumtól pedig ígéretet kaptunk, hogy novemberig, amikor az intézmény megnyitását tervezik, ők is kiválasztanak valamennyi pénzt. Ez az alapítvány kiválik a Thurzó Lajos KMK-ból és tőle várják el, hogy serkentse és irányítsa a szerbek kultúráját, oly mértékben, amelyben ez lehetséges, tekintettel a korlátozott káderpotenciálra. „Ettől az alapítványtól függ, hogy hogyan és miképp alakul ki a szerbek kulturális pillanata. Véleményem szerint nincs elegendő szerb aki hozzájárulását tudná adni”. Igaz, ritkán bizalmatlanság is előfordul a helyi szerbek körében ez iránt az akció iránt: „Én ebben nem hiszek – ezt szép gesztusként teszik, majd a saját tíz ügyüket nyomják át”.

A művelődési dolgozók között Zenta művelődési állapotának értékelése tekintetében éles, a szerbek és a magyarok nemzetiségi kultúrájára való felosztottság érezhető. A magyar nemzeti kultúra fejlettségi szintjéről, a zentai többségi kultúra vajdasági kereteken belüli potenciáljairól felső fokon beszélnek: „Néha a kulturális szükségletek kielégítése kitűnően működik, a magyar nemzeti kultúráról van szó”. „Vajdaságban Zenta művelődési élete példaként szolgál. Zenta a Tisza mente művelődési központja”. „A művelődés terén kitűnő munka folyik, Zenta a vajdasági magyarok igazi művelődési központja. Jelen van a közönség érdeklődése, melyet évek során ebben a szellemben neveltek, kezdve a tudománytól a szórakozás legkülönbözőbb módjáig.”

„Zenta művelődési élete példás, dicséretet érdemel. Ez a tevékenység főként emberfüggő, és csak két-három egyénnek köszönve ilyen a helyzet.” „A kultúra terén – mindenekelőtt néhány ember igyekezetének köszönve – példás munka folyik. Baráth László kimagasló munkát folytat a zene terén. Folyamatosan tartanak zenei rendezvényeket a zeneiskola koncerttermében. Az Ifjúsági Játékok már Kárpát-medencei nagyságúvá nőtte ki magát”. „Nemhiába nevezik Zentát Kis Pestnek.” A kisebbségi, szerb kulturális közösségről és a vele történekről nincsenek ilyen egyértelmű és pozitív nyilatkozatok: „Zentán a szerbség van kisebbségben. Ezzel egy időben a magyarok művelődési élete sokkal szerteágazóbb és kiemelkedőbb. Ez évek óta szúrja a szerbek szemét. A multikulturalizmus azt jelenti, hogy minden közösségnek élnie kell és fenn kell maradnia, és ha ez működik, lehetőségek találhatók a más nemzetekkel való együttélésre. Tekintet nélkül arra, hogy a helyi önkormányzat velük szemben pozitív diszkriminációt alkalmaz, addig, amíg az itteni szerbeknek nem fognak attraktívabb, az ő művelődési életüket serkentő pályázatok (applikációk) a rendelkezésükre állni, addig nem lesznek jelentősebb változások. Másfelől viszont, a magyaroknál komoly, szervezett munka folyik a kultúra minél szélesebb körű terjesztése terén, ami nem áll fenn a szerb nemzetiségű polgároknál”. „Első alkalommal 2000-ben került valamely szerb nyelvű közművelődési szervezet a községi költségvetésre. Én vagyok tizenkét év után az első szerb ember a helyi önkormányzatban. Véleményem szerint a művelődési aktivitásokat nem finanszírozzák kellőképpen”. „Más feszültségek azért is keletkeznek, mert egészen addig, amíg nem kezdődött meg a magánosítás, a vállalatok voltak a szerb egyesületek fő támogatói, azok vezetői egyben az egyesületek tagjai is voltak. A magánosítással a támogatás ezen fajtája megszűnt”.

A művelődés állásának általános értékelésére a következő szavakkal utalnak: „A személyes megfigyelésem ezen téma kapcsán az, hogy bizonyos, hogy a nemzeti kultúra repertoárja a 15-19. századi etno-folklór örökségében merül ki. Ne értsenek félre, de véleményem szerint egy nép fejlődése nem rekedt meg abban az időszakban. Ez egyszerűen szabványos működési mintává vált, mely nem tartalmaz szándékos akciókat”. Ezt az irányultságot, amely legismertebb, tágabb kifejezését a Vajdaság területén úgy tíz évvel ezelőtt nyerte a szabadkai színház programpolitikája körüli vitában, néha strukturális okokkal magyarázzák: „Az utóbbi tizenöt év háborúiban és gazdasági válságában elveszett egy réteg, amely nélkül egy közösségnek nagyon nehéz fennmaradnia, főleg, ha kisebbségként élő magyar közösségről van szó. A rossz gazdasági helyzet következményeként a magyarokat a falvakba szorították vissza, jellegzetessé vált az elvidékiesítési folyamat kezdete”. A nyelvi probléma - mint Zenta specifikus problémája - itt is láthatóvá válik, mégpedig a hivatalos használatának területétől eltérő területen: „A magyarok legnagyobb problémája az anyanyelvük eltűnése. Annak mutatója, hogy ki hová tartozik, az az, hogy milyen mértékben sikerült megőriznie kultúráját és nyelvhasználatát”.

Érzelkelhetőek a nemzeteken belüli feszültségek, amelyek itt is jelen vannak, de könnyebben megoldódnak, mint máshol, mivel a magyar nemzeti közösségen belüli erőforrások is valamivel nagyobbak, mint máshol. Általánosságban véve, sokkal kevésbé nehéz kisebbségnek lenni ott, ahol a kisebbség többségben van, mint „a diaszpóra diaszpórájában” (Vajdaság középső és déli része). A Magyar Ház megépítésének esete e tekintetben jellegzetes, a probléma pacifikálását megkönnyítik az anyaországból érkező pénzeszközök. Természetesen azoknak, akik az adott órában nem kerülnek be az erőforrások felosztásáról döntő körökbe, ezekről a dolgokról megvan a saját véleményük: „Nemrégiben Szabadkán ünnepélyesen megnyitották a Magyar Házat, amely mindenképpen szükségeltetett. Azonban kérdéses, hogy a 15-20 közvetlenül érdekelt egyénen kívül mi haszna lesz belőle az itteni magyaroknak”. A vezetői beosztások

átszervezése a magánosítás következményeként szintén kihat a nemzeti kultúra ápolásának lehetőségeire. Természetesen nem az etno-nacionalizmusra jellemző módon: „A magyar az becsületes ember, aki nem megy bele a magánosítás sötét ügyleteibe, így nem is szerzett magának semmiféle gazdasági előnyt”. Zenta jellegzetessége még a római katolikus egyház és a szerb görögkeleti egyház papságának nagyon jó viszonya, ami 2005 tavaszán nyert megállapítást egy a Civil Társadalom-fejlesztési Központ által a Balkan Trust for Democracy támogatásával kidolgozott projektum keretein belül.

Zenta nem Kis Pest (mivel ez egy nárciszoid fogalom, amely ellehetetleníti a reális áttekintést), de a demográfiai és gazdasági leépülése mellett is jelentősen urbánusabb hely mint ahogyan azt a lakói néha képzelik. A művelődési intézmények sorát olyan emberek vezetik vagy dolgoznak bennük, akik tartalmi és érdekes értesülésekkel szolgáltak. Zenta művelődési életének jó állapotát igazolják a szabványosított kérdőív által feltett kérdésekre az „átlagemberek” által adott válaszok is. A községben a nemzetiségi kultúra terén eszközözendő változtatási irányokról kérdezve őket, a válaszadók főként a pénzügyi potenciál erősítésének szükségességére mutatnak rá a meglévő intézmények további működése kérdésében, azonban azt is mondják, hogy „e téren nincsenek nagyobb gondok” vagy „véleményem szerint a nemzeti kultúra ápolása nálunk kielégítő szinten van”, vagy akár „nálunk ez fantasztikus (ideális)”. A művelődési autonómiáért való fellépéssel majdhogynem nem is találkozunk, talán azért mert az nagymértékben létezik és működik. A zentai szerbek között, mint ahogyan minden olyan csoportban, amely kisebb számban van jelen, és lehet hogy „gyengébben” is, találkozunk a minden nemzetiség arányos finanszírozásának igényével.

RÁTEKINTÉS A MULTIETNIKUS KÖZÖSSÉGI KORMÁNYZÁSPOLITIKÁRA HATÓ TÉNYEZŐKRE

A szabványosított kérdőív nyomán a következő kutatási eredmények keletkeztek. Az itt bemutatott válaszok sok mindenben tipikusak vagy karakterisztikusak. Az eredeti megfogalmazások alapján levonható valamiféle következtetés a kontextusról és azon tágabb kulturális-politikai közegéről is, amelyben a kutatott közösség polgárainak élete zajlik, de ezzel egyidejűleg, az ilyen jellegű anyag irányadóként használható fel a Nyitott Társadalom Alapítvány által a Regionalizációs Központ együttműködésével lefolytatott projektum következő aktivitásainak tervezésében.

Arra kérve Zenta polgárait, hogy hozzanak fel a nemzeti közösségek tagjai szükségleteinek kielégítésével kapcsolatos, az anyanyelvi tájékoztatás és oktatás, a nemzeti kultúra ápolása, a nyelv és írás hivatalos használata vagy foglalkoztatás terén felmerülő rossz közigazgatási példákat vagy megoldásokat Zenta községben, a szabványosított kérdőív által kért polgárok, egyebek között ezeket emlegették: a sport az utolsó helyen szerepel, nincs ellenőrzés alatt a vendéglátó-ipari létesítmények munkaideje, az állami intézmények nem rendelkeznek kétnyelvű informatív jellegű brosrákkal, plakátokkal és hasonlókcal, ahogyan ez a kérdőív sincs lefordítva!³⁹ igen! a hatályos alkotmány szerinti nyelv- és íráshasználat!, a szerb nemzetiségű tanulóknak a „Játssz az életedért – semmi drog!” akció keretein belül csak magyar nyelvű okleveleket osztottak ki, a cirill írásmód ignorálása, a közzállalatokban nem foglalkoztatnak szerbeket, a hivatalos nyelv (szerb) ismeretének hiánya, néha nincsenek szerb nyelvű plakátok, meghívók, a községi bíróság egynyelvű, a rendőrség egynemzetiségű, az óvodákban

³⁹A kutatásban használt szabványosított kérdőívre vonatkozik. Az *in-depht* interjúk nagyrész magyar nyelven folytak.

megszüntették (7-10 évvel ezelőtt) a kétnyelvű csoportokat, a községben nem adnak ki két nyelvű okiratokat (halotti, házassági anyakönyvi kivonat stb.) a gyerekek az iskolákban (kötelezően) tanulják a magyar, illetve a lakókönyvetük nyelvét is stb.

Arról kérdezve, hogy mit kellene a Községi Képviselő-testület és szervei hivatalnokainak mindenekelőtt megtanulni a nemzeti közösségi tagok jogainak és szükségleteinek kielégítése kapcsán, Zenta község megkérdezett polgárai a következő válaszokat adták: jó modort, jó szokásokat, teljesen elsajátítani a nemzeti közösségek nyelvét, e téren nincsenek jelentősebb problémák, hogy ismerjék a nemzeti kisebbség nyelvhasználati jogainak jogi lehetőségeit és szabályozásait, és ismerjék mindkét nyelvet (tekintet nélkül nemzeti hovatartozásukra), hogy ne legyenek privilegizáltak, hogy megtanulják a toleranciát, véleményem szerint korrektül végzik munkájukat, hogy megtanuljanak helyesen szerbül, hogy megismerjék a törvényeket, hogy megtanulják, mi a tolerancia, kulturált viselkedés – nyelvtől függetlenül, hogy megtanuljanak szerbül, minden fontos értesítést ki kell írni mindkét nyelven, mindenkinek ismernie kell a nemzeti kisebbség nyelvét! , tartsák be azt, ami megjelenik a Hivatalos Lapban és más hivatalos okiratban (ha ezt lehet a szomszédos községekben, miért nem lehet nálunk!) stb.

A hatáskörök elosztása a különböző szintű állami és társadalmi szervezetek között külön probléma, amely tüzetesebb megvitatásra kerül abban a füzetben, amelyben a teljes projektum összegezett eredményeit terjesztjük elő. Mégis kikértük e téma kapcsán a polgárok véleményét, tekintettel arra, hogy ők viselik az alkalmazott, terjesztett és vitatott megoldások következményeit. A kérdést a következőképpen fogalmaztuk meg: „Ismeretes, hogy az oktatás, tájékoztatás, hivatalos nyelvhasználat, a nemzeti kultúra ápolása, a foglalkoztatottság stb. kérdéseit részben községi síkon, részben pedig a Szerb Köztársaság, Vajdaság AT és Szerbia és Montenegró szintjén szabályozzák. Az ezen hatásköri elosztásból eredő mely problémák ismeretesek az Ön számára?” Zenta község megkérdezett polgárai egyebek között a következő válaszokat adták: pénzhiány, a központok nem ismerik a probléma lényegét, nem kielégítő az anyagiak általuk való, a község felé történő elosztása, nem tudom, a hatáskörök nem a legjobb módon vannak elkülönítve, meghatározva, a Szerb Köztársaság szervei fékezik a magyar nyelvű oktatás kiterjesztését; a KKT meghozza a községben hivatalos nyelvekről szóló határozatot és az állami szervek nem tartják azt tiszteletben, ha a jogot alkalmazzák – akkor nincs gond (itt gondolok a törvényileg szabályozott jogokra), a Vajdaság AT szintjén és a község síkján felmerülő problémák, a szerb nyelv kötelező ismerete, a szerb nyelv kötelező használata, a törvények minden szinten történő összehangolása, ezek a hatásköri elosztások nincsenek kellő mértékben szinkronizálva!, a menekültek nem élveznek előnyöket, a Szerb Köztársaságnak érvényre kell juttatnia minden intézményben a magyar nyelv használatát az olyan közegben, ahol a magyar lakosság többségben van stb.

Arról kérdezve, hogy „a nemzetek közötti viszonyok mely fő problémái voltak ez idáig jelen a községében?”, a zentai megkérdezettek a következő válaszokat hozták fel: nevelés - a szülői odafigyelés hiánya, nem tudom, nincsenek, nincsenek problémák, a magyar nemzeti kisebbség verekedései, a tartalékosok 1991. év végi háborúellenes tüntetése, majdnem mindannyian magyar nemzetiségűek voltak, hisztérikus reagálás a szerbek szűkebb körében és az SZSZP (községi szervezete) vezetőségében a VMDK első kongresszusa kapcsán, a fiatalok kávéházi kilengései, verekedései, a helyi politikusok néhány nyilatkozata, Szerbia és Montenegró zászlajának felgyújtása, a fiatalok – a nemzeti kisebbségek vendégeinek zaklatása a május elsejei ünnepi táborozás alkalmával, külső befolyás – állandó jellegű, szerb anyanyelvű tanárok foglalkoztatása, nincsenek problémák, a mód ahogyan az utcanévek változtatását lebonyolították, intolerancia és leszavazás, a szerb nyelv tudásának hiánya a nemzeti kisebbségek tagjainak köreiben, véleményem szerint nem szokásosak, nagyon ritkán kerül sor összetűzésekre és

verekedésre a fiatalok körében a nemzetek közötti viszony miatt, az 1991-es mozgósítás (amikor a tüntetések voltak), az iskolában a gyerekek között – kétnyelvű iskolák; beszüntették a nyelvtanulást: a környezetnyelvét, fenyegető feliratok a táblákon, falakon - emlékműveken „megöljük a magyarokat”, „kifelé magyarok”, stb.

Arra a kérdésre, hogy hogyan oldották meg ezeket a kérdéseket, a zentai kérdezők a következő válaszokkal is szolgáltak: toleranciával „az okosabb enged”, sehogyan sem, el lettek hallgatva, reagálás nélkül, a konkrét helyzetben az egyén tudata kerekedik felül!?, pozitívan, nagybecskereki beavatkozással – a Sport- és Oktatásügyi Minisztérium (nagy nehezen, mert Belgrádot ez nem érdekli), az átlag emberek jóindulata szintjén, a szerbek veszélyeztetve érzik magukat, toleranciával és a törvény alkalmazásával, függ a probléma megjelenésének közegétől és az intézménytől (beszélgetések, fegyelmi intézkedések stb.), a rendőrség legyen éber stb.

Arra körekedve, hogy a többnemzetiségű közösségi politika irányítására ható tényezők minél szélesebb spektrumát öleljük fel, a kérdezőket felkértük, hogy válaszoljanak még a arra a kérdésre „mit mulasztottak el megtenni a nemzetek közötti jó viszony ápolása terén az Ön községében működő politikai pártok”, a válaszok között megjelentek a következő megfogalmazások (ismét idézőjel nélkül sorolva): jobb pártok közötti együttműködés, több figyelmet kell fordítani a tagság fiatalítására, állandóan rámutatni a tolerancia szükségességére, több toleranciát, nincs hatásuk minden területre, az SZSZP-vel és a radikálisokkal lehetetlen az e téren való együttműködés, a VMSZ viszonya a többi párttal többé-kevésbé jó, a tagságuk toleranciára való nevelése és a „többségi nemzet veszélyeztetettségi” tézise szorgalmazásának leállítása, a nemzetek közötti tanács megalakítása és a pozitív diszkrimináció, közös ünnepek, rendezvények, jobban oda kell figyelniük a többi pártra is!, közös művelődési rendezvények, közös rendezvények – ünnepek, munkaakciók, eliminálni a radikálisok ténykedését stb.

A válaszadókat megkértük, hogy válaszoljanak arra a kérdésre is, hogy mit mulasztottak el megtenni a községükben működő nemzeti közösség a nemzetek közötti jó viszony ápolása terén. A válaszok között jelentkeztek az alábbi megfogalmazások is: a községben felmerülő minden kérdéssel kapcsolatban közös fórumok szervezése, nem közeledtek kellő mértékben egymáshoz, nem tudok ilyen aktivitásról, valószínű, hogy nem is volt, elmulasztották a biztonsági szolgálatokkal és állami közszolgálatokkal való szorosabb együttműködést, több együttműködés a többiekkel, közös történelem, igaz, közös rendezvények - ünnepek, munkaakciók stb.

A kérdésre „Az Ön véleménye szerint mit mulasztottak el megtenni a községükben működő más szervezetek (kormányon kívüli, polgárok egyesülete, hitközségek) a jó nemzetek közötti viszony ápolása terén”, a zentai község megkérdezői a következő válaszokat adták: az együttműködés hiánya, keveset tettek e téren, a katolikus és görögkeleti egyházak e téren való együttműködése felületes volt, esetleges más aktivitásokról nem tudok, nem ismeretek számomra, nem mindenki viselkedik egyformán, vannak akik akarattal szítanak „zűrzavart”, elmulasztották a viszonyok sokoldalú vizsgálatát!, szemet hunynak a nagymagyar nacionalizmus felett, hogy világosabban mutassák be aktivitásaikat a fiataloknak, több együttműködés, kommunikáció és egyeztetés mindenkivel, közös egyházi – hitgyülekezetek, gondoskodás a gyermekekről és a fiatalokról (nevelés) stb.

A megkérdezők, hogy mit gondolnak a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól, és mit kellene azoknak változtatniuk ténykedésükön, a véleményüket a következő megfogalmazások által fejezték ki: nem vagyok értesülve a ténykedésükről, hogy szervezettebbek legyenek munkavégzésük folyamán, és felelősségteljesen járjanak el, hogy a társadalom építő erői legyenek, jó javaslatokat terjesszenek elő, előbb meg kell

kezdeniük ténykedésüket, hasznosak és szükségesek, a nemzeti kisebbségek nyelvén folyó oktatás javítása és terjesztése terén (az egyetemig) minden törvény adta lehetőséget ki kell hogy használjanak, véleményem szerint a jó megoldások egyike, hogy éljenek jogaikkal és tiszteljék az országot, amelyben élnek, legyenek flexibilisebbek, ne legyenek eszköz a VMSZ kezében, integrálják, és ne gettósítsák saját közösségüket, ne legyenek egy párt tartozéka sem, hasznosak, tegyék meg a hatáskörükbe tartozó, tőlük telhető legjobbat, ismerjék el a nemzeti jogukat stb.

A következő kérdés nagyon fontos: ledönti a konformizmus korlátait és feltárja a helyi közösségben uralkodó nemzetek közötti viszony valós állapotát. A válaszadókat megkértük, hogy válaszoljanak a kérdésre „Mit szeretnének, hogy a községben élő másik nemzet tagjai változtassanak viselkedésükön, hogy kellemesebben érezzék magukat”? A következő válaszok érkeztek: folyamatban van a kultúra tranzíciója, kellemesen érzem magam és boldog vagyok, több odafigyelést, több találkozást, hogy tiszteljenek bennünket, ahogyan mi tiszteljük őket és magunkat, hogy szabaduljanak meg „a veszélyeztetettségi érzés téziséstől” és a „nemzeti kisebbségek” iránti bizalmatlanságtól, hogy szabaduljanak meg a „külső befolyástól”, itt adottak a lehetőségek a jogaik használatára, tolerálják és fogadják el a másságot, a saját nemzeti hovatartozásukhoz való ragaszkodás mellett ismerjék el Szerbiát saját államuknak, többet dolgoznának – a gazdaság, a fiatalok foglalkoztatása – a nemzeti kisebbségi kérdés helyett, fogják fel, hogy Szerbiában élnek, mindenki legyen maximálisan toleráns, fogadják el annak tényét, hogy az emberek különböznek egymástól és próbálják meg elfogadni mindenki másságát, fogadjanak el bennünket az ország egyenrangú tagjaiként, ne kötelezzék el magukat párhuzamosan, hanem velünk együtt - ha ezt a tartalom lehetővé teszi, a Szerb kormány viselkedjen az egyenlőség elvei szerint stb.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Az előző fejezetben a legtömörebben felsoroltuk azokat a javaslatokat, amelyeket maguk Zenta polgárai ajánlanak a mérvadó tényezőknek, mint pl. a Községi Képviselő-testületnek, a politikai pártoknak, a nemzeti tanácsoknak és a kormányon kívüli szervezeteknek. Azonban még valamit el kell mondani.

A Nyitott Társadalom Alapítvány és a Regionalizációs Központ együttműködésében megvalósított jelen programkezdeményezés céljai többoldalúak; ⁴⁰ a kezdeményezők abból a feltételezésből indulnak ki, hogy nem léteznek kellő mértékben fejlett kapacitások a kisebbségi politika helyi szinten való alakításához és megvalósításához. A projektum gyakorlati része a nyilvánvaló hiányosságok elhárítására irányul, miközben tervben vannak a különböző célcsoportoknak szánt edukációs programok. ⁴¹

Amikor ezekről a hiányosságokról beszélünk, érthető, hogy azok különböző síkokon keletkeznek, egészen a legáltalánosabb, a tranzíciós folyamatokhoz kötött kerettől, amely elérte egész Kelet-Európát (és nem csak azt; Szerbiában pedig ez a folyamat gyorsítottan zajlik a kilencvenes évek tíz évig tartó blokádja miatt), a különböző legális vagy intézményes megoldásokig, illetve azok hiányáig, ezek egymás közötti összefüggéséig vagy összeférhetetlenségéig a társadalmi szervezés különböző szintjein. A helyi önkormányzatok hatásköre eközben nagyon kicsi, valós hatása azonban igen nagy. A Szerbiában (így Vajdaságban, mint annak specifikus, de alkotó részében is) élők mindennapi élete sokban pontosan a helyi politikai erőviszonyoktól és ezen erők választási sikereivel meghatározott erőforrás-felosztástól függ. A községek kis hatáskörökkel rendelkeznek, azonban az emberek élik mindennapi életüket a községekben (nem soroljuk ide a nagyvárosokat, ahol a községeknek kisebb szerep jutott, és amelyeket nem ölel fel

ez a projektum), de a szűk hatáskör (és az ezzel kapcsolatos relatívan hiányos erőforrások) ellenére is nagymértékben formálhatják a polgárok életét és a kisebbségi közösség tagjai kollektív szükségleteinek kielégítését. A bevezetőben rámutattunk, hogy a beszélgetőtársak a többnemzetiségű közösségek irányításának problémáját főként „községi perspektívából” szemlélik; az ilyen hozzáállás nemcsak hogy szűk látókörre utal (csoda lenne, ha egy rendezetlen országban a polgárok perspektívája, még a „hatalmon lévőké is”, szélesebb lenne – nehéz ugyanis kognitívan felfogni a káoszt), de annak tudatára is, hogy a községeknek van némi hatalmuk és néhány erőforrásuk, amelyekre hatással bírnak. A magas választási cenzus meggátolta a magyar és bosnyák politikai szervezetek Szerb Nemzeti Parlamentbe való bejutását 2003 decemberében; a választási törvény későbbi módosítása megfosztotta a nemzeti közösségeket - kivéve a legnagyobbakat – a lehetőségüktől, hogy képviselve legyenek a köztársasági törvényhozói testületben, mivel gyakorlatilag lehetetlen, hogy „összehozzanak” valamivel kevesebb mint húszezer szavazatot. Ezt a reális korlátozások példjaként hoztuk fel. Másfelől, a községeket hatékonyan lehet befolyásolni, mivel azok előljárói érdekeltek minden valamennyire is nagyobb szavazói csoport támogatásában a helyi választások alkalmával. Ilyen értelmezésben a „községi perspektíva” sem teljesen meddő.

Érthető, hogy az említett tekintetben – mint ahogyan néhány más tekintetben is – Vajdaságban nagy községenkénti eltérések vannak. A projektummal felölelt községek kiválasztásakor erről gondot viseltünk. Zenta község, ahol a magyar nemzeti közösség tagjai alkotják a lakosság nagyobb részét, ebben a tekintetben különbözik Nagybecskerekétől, a felismerhető nemzeti többség miatt, egy nagy és néhány kis kisebbséggel, vagy Zombortól, ahol a számos, túlerőben levő szerb nemzetiségű többséghez viszonyítva több, számbelileg nem jelentéktelen kisebbségi közösség van. Más szóval, nem csak a községi szinten ható különböző tényezők, hanem az egyes községek nemzeti összetétele maga is hat a többnemzetiségű községi közösségek folyamataira és legalább valamennyire különböző hozzáállást diktálnak a többnemzetiségű közösségek kormányzási politikájának optimalizálására irányuló törekvésekben.

A kollektív szükségletek kielégítése, illetve a kollektív jogok tiszteletben tartása az erőforrások felosztásához kötődik. A bevezető fejezetben rámutattunk, hogyan határozza meg a jogi normatíva a hatáskörök felosztását, a későbbi interpretációkban pedig leírtuk a valós hatalomfelosztást. Ez különösen azokban a közegekben fontos - tekintettel a vitális problémák összetételére és természetére – ahol a község talán többet tud tenni, mint más községekben, ahogyan ez az eset fennáll Zentán is, ahol a kulcsprobléma a nyelv és annak hivatalos- és általános közhasználat. A legújabb törvényi megoldások szerint, ez a problematika tartományi hatáskörbe tartozik és a tartományi szervek határozataival van szabályozva; másfelől, a tartományi előírásoknak a hatályos köztársasági törvényekkel való összehangolatlansága több mint szembetűnő. Zenta község lakosai között elterjedt a meggyőződés, mely szerint a szerb az „államnyelv”, ami azt jelenti, hogy a többi nyelvet, konkrét esetben a magyart, bizonyos tekintetben csak „tolerált” hivatalos használatban levő nyelvként élik meg. Erre a problémára figyelmeztetnek a Vajdaság AT releváns szervei is. A tartományi ombudsman-helyettes, Góbor Zoltán úr szavaival élve, a kisebbségi nyelv, illetve írás hivatalos használatát szabályozó törvény alkalmazása igenis probléma, amellyel a hatalmi szervek minden szintjén többet kell foglalkozni. Zenta községben a nyelvhasználat kérdése még inkább feltűnő (még ha egy pillanatra szem elől tévesztjük a község nemzeti összetételét is), tekintettel, a kollektív szükségletekmás területeken való kielégítésének alapján véve jó állapotára.

A nyelvi kérdés egyebek között (de nem utolsósorban) a munkaerőpiacon folyó versengésben való egyenrangú részvételi készség reális kérdése. Ezen a téren bármiféle anyanyelvi deprivilegizáltság tükröződik az esélypiacon is, az egyenlőtlenségük pedig

bevezető az úgynevezett kulturált munkafelosztásba, amely a Balkánon (amelyhez Zenta nem tartozik sem földrajzilag, sem kulturálisan, de amelynek területén mindenképpen van, polgárainak reális életfeltételeire való tekintettel) a nemzeti összetűzések előidézője. Ez annál inkább fontos, mert, habár a zentai község kifejezetten békés közeg, az olyan jelenségek, mint „a fiatalok verekedése” vagy sovíniszta jellegű falfirkák, nem olyasmi, ami itt soha nem történik meg.

E tekintetben sok függ az államtól és a tartománytól, azonban valamit a község is tehet. A polgárok dicsekszenek, hogy csökkent azon jelenségek száma, hogy a közszolgálatokban a felekkel dolgozó alkalmazottak nem kétnyelvűek. Bizonyítottan rossz az a gyakorlat, hogy a községben nem adnak ki kétnyelvű okiratokat, de ez nem olyasmi, amit nem lehetne megváltoztatni. Valami hasonló érvényes a cirill írásmód (nem annyira hivatalos, mint nyilvános) használatára. Az promoválható anélkül, hogy bárkit megkárosítania, egy olyan közegben, amely etnikai és művelődési szempontból egyaránt túlsúlyban magyar. A helyi szerb lakosságnak belső kisebbségi tapasztalata van, ami egyébként idegen a Szerb Köztársaságban élő szerb nemzetiségűek többsége számára. Ez a tapasztalat több módon élhető meg, és mint ilyen, átadható Szerbia etnikai többsége azon tagjainak, akik nem tudják átélni a kisebbségi közösséghez tartozók helyzetét. A jó gyakorlat példái - és ezekből Zentán sokkal több van, mint Vajdaság más községeiben - megérdemlik, hogy többszörösen kapitalizálttá váljanak a községen belüli és kívüli tényezők sora által.

A Szerb Köztársaság kormányának adott javaslat legrövidebben: alkalmaznia kell az alkotmányt és a törvényeket, serkentenie kell a Képviselőházat a különböző nemzeti kisebbségekhez tartozók érdekeivel kapcsolatos törvényi szabályozások összehangolására és fejlesztésére, mindenképpen a Szerb Köztársaság kormányaként, nem etnizált módon kell viselkednie, a hatályos alkotmánnyal, alkotmányos alapokmánnyal és nemzetközi szabványokkal összhangban.

Itt szintén fontos kérdés a község és a tartomány egymás közötti viszonya. A szerb nemzetiségűek a Szerb Köztársaság felé, a nemzeti kisebbségek pedig a tartomány felé való meghajlása a kívánt hatásköri felosztást illetően reális politikai súllyal és gyakorlati jelentőséggel bír. Bizonyos, hogy a tartomány „közelebb áll” a kisebbségi nemzetek tagjaihoz; a vajdaságiak a lakosság nem éppen elhanyagolható részét képezik, mindenképpen jelentősebb részét, mint Szerbiában - azt egészében szemlélve. Majdhogynem magától értetődő, hogy befolyásuk Újvidéken jelentősebb mint Belgrádban, a rövid távú tényezők pedig, mint a vajdasági kisebbségi politikai szervezetek képviselőinek hiánya a Szerb Köztársasági Parlamentben csak serkenti a szóban forgó jelenség fejlődését. Elengedhetetlen egy minimális egyetértés az egyes határozathozatali szintek hatáskörét illetően, hogy hatékonyan lehessen tervezni és szervezni az egyes kollektív szükségletek kielégítését. Alapjában véve a polgárok érdeke megegyezik, a többnemzetiségű közösségek irányításának optimalizálásában érdekelteknek pedig marad az ezen egyetértés eléréséhez szükséges tudattágítás a feladata.

Szó volt arról, hogy Zenta igyekszik megőrizni polgárai békés életét és ez érvényes úgy a községi és más közéleti tényezőkre, mint a polgárookra. Kimagaslóan kitűnik azon igyekezetük, hogy elfogadják mind az újvidéki, mind a belgrádi, mind a harmadik oldalról érkező támogatást is. Természetesen az a perspektíva, amely minden támogatást elfogad, akárhonnán is érkezik, igenis nagyon építő jellegű. Rossz következményeihez (egy funkcionális alternatíva sem csak az eu-funkcionális, hanem a diszfunkcionális következményeket is magában foglalja, amelyek nem szándékosak, de elkerülhetetlenek) sorolható az, hogy a rendszer intézményes kiépítetlensége és befejezetlensége növeli az elvárásokat illető konfúziót, ami - tekintettel az állam és

társadalom szegénységére, és egyéb korlátozó körülmények sorára – azt jelenti, hogy növekszik a csalódottság esélye a különböző tényezők problémaoldó képességét illetően.

A nyelvi kérdés megmarad kulcskérdésnek, ami érthető is, tekintettel a község lakosainak nemzetiségi összetételére, illetve a nyelv, mint a különböző társadalmi versengések az esélynövelés eszközeikénti jelentőségére, illetve egy harmadik módon mondva, tekintettel a nyelv jelentőségére a más csoportból való aspiránsok erőforrásokhoz jutásának korlátozásában. Megmarad az itt leírt nemzetiségi összetételű községben a magyar nyelv tanulásának elengedhetetlensége. A szerb nyelv és a magyar nyelv oktatását az iskolákban szintén, majdhogynem szabályszerűen, rosszként értékelték. A községek rendelkezésére álló eszközök mértékére való tekintettel, itt Zenta nézőpontját másfelé kell irányítani és megfontolt hozzáállás várható el a Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárságtól, amelyre az omnibusztörvény ráruházta e terület hatáskörének jelentős részét. Vitathatatlan, hogy abban a helyzetben, amikor a szerb nemzetiségűek egyre kevésbé hajlandóak a magyar nyelv tanulására, a tartományi határozat végrehajtása az egy nemzeti közösséghez tartozók favorizálását jelentené számos munkahelyen való foglalkoztatás esetében (mégpedig a növekvő munkanélküliség feltételei között), és ezzel együtt egyfajta (korlátozott) monopóliumot jelentene a tagjai számára. Másfelől, amikor javaslatokat terjesztenek a tartományi közigazgatási szervek elé, figyelembe kell venni, hogy nem biztos, hogy a Szerbiában készülöben levő alkotmányi megoldásokkal a tartományi titkárságok rendelkezni fognak a most meglévő meghatalmazásokkal; de a jó tapasztalat mellett sem biztos (ha csak azért is mert Vajdaságban a választások alkalmával nagyon különböző politikai tényezők nagyszámú szavazatot kapnak), hogy ezeket a meghatalmazásokat a különböző közösségek tagjainak egymás közötti integrálására használnák.

A projektumtéma szövevényes voltára, a jogi megoldások összehangolatlanságára és az egyes döntéshozatali szintek befolyásainak összefonódására való tekintettel, nagyon nehéz, majdhogynem lehetetlen következtetéseket levonni és hozzávetőleges javaslatokat terjeszteni az egyes határozathozatali szintek és specifikus célcsoportok felé. Ezt a következő külön kérdés megvitatása is alátámaszta. Ugyanis a köztársasági szervekhez tartozók, de mindenekelőtt a rendőrség környezetnyelv-használati képességéről van szó. A tartományi ombudsmani iroda 2005. május 29-i jelentése szerint az ezen irodához forduló polgároknak egyik leglényegesebb, a nemzeti kisebbségekhez tartozók kedvezőtlen helyzetével kapcsolatos észrevétele, a kisebbségekhez tartozók állami szervezetben, de különösen a rendőrségen, ügyészségeken és bíróságokon való aránytalan képviseltségére vonatkozik. Megjegyzéseket tesznek a rendőrség viselkedésére vonatkozóan is, melyek kapcsán Bunyik Zoltán a tartományi oktatási és művelődési titkár, 2005. június 10-én kijelentette, hogy etnikailag szelektív viselkedés tapasztalható. Ez év késő tavaszán a Vajdasági Végrehajtó Tanács megkérte a Szerb Köztársaság kormányát, hogy készítse el azokat az intézkedéseket, amelyekkel az alkotmánnyal rendelkezéseivel összhangban, csökkenthető lenne a tartomány területén a Belügyminisztériumban dolgozók nemzeti összetételének aránytalansága. Vajdaság AT Végrehajtó Tanácsának alelnöke és dr. Korhecz Tamás, a Nemzeti Kisebbségi Titkárság titkára, figyelmeztetett, hogy „nagy nemzetiségi aránytalanság” van jelen úgy a bíróságokon, mint az ügyészségeken, amiről a Végrehajtó Tanács értesítette az Igazságszolgáltatás Legfőbb Tanácsát. A Végrehajtó Tanács ugyanis - a sajtó tájékoztatása szerint - az ilyen jellegű következtetésekhez a Vajdaság területén működő köztársasági és igazságszolgáltatási szervek dolgozóinak struktúrájáról szóló információ alapján jutott. Az újságok közölték Korhecz nyilatkozatát, mely szerint a Vajdaság területén működő három legnagyobb köztársasági szervben, a Belügyminisztériumban, a Földhivatalban és az Adóhivatalban több mint 10.000 ember dolgozik, és a Belügyminisztériumban dolgozók struktúrája felel

meg legkevésbé Vajdaság nemzeti struktúrájának. Szavaival élve, Szerbiában kifejezetten magas a szerb foglalkoztatottak száma, ehhez képest kifejezetten alacsony számban képviseltek a nemzeti kisebbségek, amit a „kilencvenes évek politikájával” magyaráznak.⁴² Másrészt, az önkormányzat foglalkoztatottjainak nemzeti összetétele majdhogynem megegyezik Vajdaság lakosainak nemzeti összetételével.

Általánosságban szemlélve, ha megfigyeljük a nemzeti közösségek tagjai szükségleteire szánt eszközök áramlását, láthatóak a belgrádi meghatalmazások tartományi közigazgatási szervekre való átruházásának pozitív hatásai (miközben legalább ideiglenesen elhalványul az imént kifejtett, azok hatáskörének sorsa és a hordozók politikai álláspontja iránti aggodalom). Nem csoda, hogy a művelődési egyesületekben dolgozók hangsúlyozva emlegetik a támogatást, amelyet – ellentétben a Köztársasági Művelődésügyi Minisztérium hosszú évek óta tartó inert viselkedésével - a Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság folyósít számukra. Annak kiemelése, hogy a belgrádi közigazgatási szervek általi eszközök odaítélésében jelen van a diszkrimináció, az nem jelentkezik amikor a tartományi szervekre átruházott hatáskörök kerülnek szóba. Másrészt, az állítások, hogy léteznek nem csak nemzetiségi, de területi problémák is a belgrádi forrásokból való finanszírozás terén, megalapozatlanok. Zenta nem tartozik a belgrádi „kettős kör” területéhez, és mint ilyen osztozik a köztársaság hiperközpontosítása miatt a többi szerbiai község sorsában. Szem előtt kell tartani, hogy a tartomány befolyása a zentai többnemzetiségű község társadalmi életére vitathatatlanul hatékony, azonban a meglévő alkotmányi megoldások miatt (még mindig nagyon) korlátolt.

A megbeszélés annak idején, 2004-ben, a Civil Társadalom-fejlesztési Központ által végzett nemzetiségi alapú incidenseknek elemzése egyértelműen rámutatott arra, hogy a közbiztonságot érintő teendők tartományi szintre való átruházása kedvezően hatna a vajdasági nemzetek közötti feszültségekre.⁴³ A kérdés az, hogy mennyire reális ez az opció, tekintettel a hatalmhordozók politikai akaratának hiányára. Míg a projektumtémában mérvadó jogi keretek elemzésében a Tartományi Belügyi Titkárságot meghaladott intézményként emlegetik, addig a tartományi rendőrkapitányság kihasználatlan lehetőség marad. Mindenesetre - ahogyan azt a polgárok, a község és a tartomány is javasolják - nem lenne szabad elmulasztani a biztonsági szolgálatok és állami közszolgálatok minél szorosabb együttműködését.

Amikor a helyi közösség hatalmi összetételéről van szó, el kell mondani, hogy egy bizonyos mértékű összehangolatlanosság van jelen a formális és nem formális hatalommegosztási szint között, ami jellemző minden összetett szervezési egységre (a községek pedig kétségkívül azok) és ennek a szakadéknak nem kell kontraproduktívnak lennie, amennyiben az említett összehangolatlanosság nem túl nagy.

Zenta polgárai a helyben működő politikai pártokra jobbra úgy tekintenek, mint a lokális erőforrások felosztásának gépezetére. Ez lényegében helytálló, de a pártok azért más is jelentenek. Teljességgel érthető, hogy a helyi pártszervezetek ebben a projektumban a célcsoportok egyikeként jelentkeznek. A pártokat számos bírálat éri, másfelől azonban Zenta nem lenne pallérozott és művelt község, merthogy az, ha a politikai szervezetek kifejezetten felelőtlenül viselkednének.

E projektum céljainak megvalósítását illetően valamiképp hasonlóan szólhatunk a nemzeti tanácsok kívánt szerepéről. A polgárok többnyire (bár a más községek zöméhez mérten kisebb arányban) semmibe veszik azokat a lehetőségeket, hogy valami hasznosat tehetnének a nemzeti közösségek tagjai kollektív szükségleteinek kielégítése terén, vagy a nemzetek közötti viszonyok javítását illetően. A helyi közvélemény a Magyar Nemzeti Tanácsot természetesen összefüggésbe hozza azzal a párttal, amely a döntéseit többnyire befolyásolja. A munka szabályozása, a nemzeti tanácsok szerepe és kapacitása – ezek a

kérdéskörök úgymond kiszorulnak a helyi szereplők hatásköréből⁴⁴. Másfelől sajnálatos, hogy gyengécskén van jelen annak tudata, milyen lehetőségek rejlenek a nemkormányzati szervezetek tevékenységében. Holott éppen e szervezetek potenciálisan, de nem szükségszerű interetnikus összetételükkel jól kiegészíthetnék a többi helyi tényezőnek a multietnikus közösség irányítása terén kifejtett aktivitásait. Esetünkben nem korrekcióként, hanem kiegészítésként jelentkeznek, tekintettel arra, hogy e szervezetek tevékenységének még nem fejlődött ki kellő hagyománya. Fennáll a lehetőség, hogy tevékenységük részben kötődne a kapott támogatások feltételeihez, érkezzenek azok a községből vagy külföldi fondációkból, különösen Magyarországból, mindazonáltal e forгатókönyv szerint is azok szükségesként és hasznosként jelentkeznek.

A kutatás bemutatott eredményeiből látható, mi mindent várnak el önkormányzatuktól a polgárok. Ám minden egyes követelés egyben egyfajta bizalom kifejeződése is az iránt, akitől valamely követelésük teljesítését elvárják. Az a legrosszabb, ha a polgárok nem kérnek semmit, vagy alig valamit, mint például Tornyoson, ahol a polgárok elfogadják, hogy gyermekeik életveszélyes iskolaépületbe járjanak, ám nem hajlandók saját munkájukat társítani a község által felkínált pénzeszközökkel. Mindettől függetlenül, bármennyire is kicsi a realitása annak, hogy belátható időn belül a zentai községben cigány egyesület alakuljon, elvárando, hogy az önkormányzati szervek mindent megtegyenek egy ilyen egyesület létrehozásáért, működési feltételeinek ösztönzéséért és megkönnyítéséért.

Szembeötlőek és fontosak a multietnikus zentai község igazgatása terén való jó gyakorlati példák, de még mindig nem következetesek. A legszámottevőbb etnikai kisebbség értékelése alapján a Miroslav Antić színház községből való finanszírozása vonatkozásában jelentős az előrelépés. Másfelől, az erőforrások körüli konkurencia folytán (például a színháztér miatt) olyan vélemények is elhangzottak, mint például „mi minden hónapban egy-egy kisebb pofont kapunk”. Az ilyen helyzetek igen fontosak, mert ezek által nyilvánul meg a különféle nemzeti közösségek tagjai egyenrangúságának valós mértéke. A lokális közösségek polgárai esetében az etnikai közösségi integrációnak a legjobb útja a döntések összeegyeztetése. Jelentős, és mindenképpen dicsérendő eset a Stevan Sremac-ház megvásárlása és átalakítása, erre a községi szervek joggal büszkék. Ugyanakkor a multietnikusság politikájába általában mindig többszintű tényezők kapcsolódnak be. Szem előtt kell tartani, hogy az utóbbi vállalkozás esetében a tartomány is - jó példát mutatva - saját költségvetéséből (amely a községgel számos oknál fogva összehasonlíthatatlan) ötszörösen több eszközt választott ki, mint a Zentai Községi Képviselő-testület. A szerb etnikumúak egyszersmind azt mondják, hogy a helyi önkormányzat irányukban pozitív diszkriminációt alkalmaz, időnként azonban megkövetelik, hogy a zentai szerbek számára külön pályázatok legyenek hozzáférhetőek az ő kollektív jogaik megvalósítását célzó tevékenységek realizálására. Az identitás megőrzését célzó szegregáció és a nemzeti közösségek tagjainak párhuzamos életvitelét kiküszöbölő, azonban hasonlóképpen az etnikai azonosságtudat fokozatos vesztéséhez vezető integráció között állandóan jelenlevő dilemma különösen érdekes, de tágabb nézőpontból, mert az elkülönült szerveződés és az erőforrások specifikus (egyes kimutatások szerint arányos) felosztása igényeltetik Zenta község kisebbségi csoportja számára, miközben ez a csoport Szerbiában az etnikai többség része. E fejezetben már korábban szó volt arról, hogy a zentai szerbek (mint belső megélők) kisebbségi gyakorlata igencsak tanulságos és alkalmazható szélesebb térség kereteiben. Például érdemes lenne nyilvános vitát folytatni azon megállapodást problematizálva, miszerint a kisebbségi közösségek tagjai némely saját kvótát és korlátozott monopóliumot kérnek, amennyiben úgy vélik, hogy az erőforrások körüli szabad versenyben alulmaradnának.

Zenta község helyes gyakorlatának példáit semmiképpen sem lenne szabad lebecsülni. E túlnyomórészt magyar többségű községben a 2000. évtől kezdődően a szerb nyelven tevékenykedő művelődési-művészeti egyesületek a községi költségvetési eszközökből

részesülnek. Tizenkét év után a helyi önkormányzatnak szerb etnikumúak is tagjai. Kiemelten fontos példák ezek, tekintettel arra, hogy békés, de alapvetően rossz nemzetek közötti viszonyok feltételei közepette jelentkeznek (nemcsak Zentán, hanem az egész Vajdaságban, amelynek egyes részeiben ezek a viszonyok sokkal rosszabbak, mint ebben a községben).

A kutatás fenti eredményei láttatják a polgárok, a zentai önkormányzat törekvéseit a nemzeti közösségek tagjai szükségleteinek kielégítésére a kollektív jogok megvalósítása terén, nem szorítkozva pusztán a felsorolt esetekre. Említést tettek a különféle rendezvények kétnyelvű anyagairól, a kétnyelvűség hivatalos használatának meglétéről, a Közművelődési Központ finanszírozásáról, és több minden másról. Egyes jelenségek több oldalról megközelíthetőek. Zentán a nyelv kérdése és használata a fő gond, ennek gyújtópontjában csúcsosodik ki az etnikai megmérkőzés, de mindez egyszersmind az itteni polgárok és önkormányzat egyik legjelentősebb vívmányát fejezi ki. A zentai emberek általában gyöngén beszélnek „a másik nyelvet”, de ők – s ez a Vajdaságban sajnos mindinkább ritkaságnak számít – többnyire kétnyelvűek. A békés hétköznapok szükségyszerű feltételei közepette, s most az etnikai feszültségek nyíltan ritkán jelentkeznek, viselkedésük több tekintetben előbb jár, mint az egyes tudattartalmak. Tizenöt esztendő nacionalista elbutítása egyfajta „háttéri feltételezést” hozott létre az etnikumok közötti kérdésekről való gondolkodásban, a saját nemzet veszélyeztetettségéről szóló elterjedt tézis szemléletében. E tézisek ajánlásai Zentáról nem közvetítődnek, mert a város nem nemzeti központja az itt élő közösségek egyikének sem. A kollegiális és jószomszédi normális emberi viszonyok mindennapi tapasztalatai, az önkormányzat konstruktív álláspontja és nem lebecsülendő más tényezők (ellenzéki politikai pártok, vallási közösségek és nem formális körök) gyöngítik a nacionalista propaganda hatásfokát, meghagyva mégis az etnikai problémák iránti fokozott érzékenységet. Tekintettel erre egyes jelenségek, amelyek elsősorban nem etnikailag feltételezettek, a csoporttudatban később öltenek etnikai jelleget, s akkor reális tényezőkként hatnak a multietnikus közösségben. A multietnikus közösségekben az egyik legsebezhetőbb pontként a foglalkoztatás politikája és gyakorlata inkább a pártbeli, mintsem a nemzeti tényezőkhöz kötődik. A tények prezentálásával egyetemben Zentán a nyilvános vita nem lehetetlen, függetlenül attól, hogy az rámutat a nem formális csoportok létezésére, amelyeknek nem kevés a befolyása az erőforrások elosztásában. Szerbia politikai rendszere olyan, amilyen, a lokális tényezőknek nem áll módjukban azon változtatni. Ám, lehetőségük van azon szegmentumokat átláthatóvá, nyilvánossá tenni, amelyek közvetlenül kötődnek a községi irányításhoz (ez részben a másik elnevezése a helyi erőforrások elosztásának, ha nem is arra vezethető vissza). Ez vonatkozik arra a becslésre is, miszerint a magyar nemzetiségűek elfalusiasodnak és provincializálódnak a rossz gazdasági helyzet miatt, a fiatal képzett káderek kivándorlásának kölcsönhatásaival egyetemben. Ez szintén nyilvános vitát érdemel, s nem pusztán kerekasztal⁴⁵ kezdeményezésének formájában, hanem folyamatos nyilvános vita keretében, a multietnikus közösség irányításának szegmentumaként. A helyzet és a problémák folyamatos ellenőrzésének ezen formáját a helyi szereplőknek is ösztönözniük kellene. A községi szervek hatásköri lehetősége kicsiny, a községbe visszazármaztatott pénzeszközök nem elégségesek, de a községi tényezők ráhatása, az előbb említett okok miatt, nagyobb a hatásköröknél és az erőforrások elosztását illetően. A véleményükről megkérdezett polgárok a nemzeti közösségekhez tartozók együttes tevékenységét javasolják, közös művelődési rendezvényeket, közös ünnepeket és hasonlókat. A községi képviselő-testület támogatja etnikailag vegyes összetételű ifjúsági egyesületek létrehozását. Semmi sem indokolja, hogy ezen hajlandóságokat ne ötvözze a multietnikus közösség irányításának problémáival kapcsolatos állandó nyilvános vita.

Zentának szerencséje (vagyis pontosabban polgárainak és közéleti tényezőinek érdeme), hogy a községben az etnikai kérdésekről zajló értekezések valóban az etnikai viszonyokról való értekezések, és esetlegesen a lappangó feszültségekről és azok okairól --

de nem az etnikai konfliktusokról is. Zentán a multietnikus közösség menedzsmentjének szerencsére semmi köze a válsághelyzet kezeléséhez. Ebben a községben a nemzetek közötti viszonyok latens síkon rosszak, ezt a szóbeli válaszdások esetében alkalmazott, a konformizmus sáncát áttörő kemény kutatási eszközök mutatták ki. Mindenesetre kevésbé rosszak, mint a Vajdaság más községeinek többségében, s ez valószínűleg elkerüli a helyi szereplők legalább egy részének figyelmét, ami viszont vitán felül áll, amennyiben a Civil Társadalom-fejlesztési Központ által vezetett párhuzamos nyilvántartást szemléljük, függetlenül attól, hogy az adatok *press clipping* módszerrel, az etnikai feszültségek átvilágításával, vagy anket-kutatással lettek begyűjtve. A szándék nem a helyi közszereplők dicsérete, mivel a Civil Társadalom-fejlesztési Központ munkája nem abból áll, hogy erről ítéletet alkosson, vagy a döntőbíró szerepét vállalja, sem az egyes községekben a nemzetek közötti viszonyok és jobbítási kapacitások összehasonlításában, sem a szerb és a magyar nemzetiségűek között, vagy azon közszereplők viszonylatában, akik az adott pillanatban a községben hatalmon vagy ellenzékben vannak. Egyszerűen, Zentán lehetséges véghezvinni azt, amit másutt nem mindenütt lehet megtenni nem kívánt következmények nélkül, avagy, ebben a községben adott a lehetőség a tartós és nyílt dialógusra a helyi közösségben és a községi keretekben tevékenykedő nemzeti közösségekhez tartozókat és más tényezőket illetően. Természetesen naivitás lenne elvárni, hogy bármely gond dialógussal teljes mértékben megoldható. Más oldalról tekintve: az ezen közösség multietnikus jellegéhez kötődő kérdések állandó konstruktív reproblematicizációja integráló hatású lehetne, mindamelltt az identitás elvesztése nélkül, amely minden integrálódási folyamat alapvető gondja. Kedvező körülmény, hogy a megszólaltatottak közül soknak van hallása a gazdasági tényezők szerepét illetően a helyi közösség, valamint az itt élő nemzeti közösségekhez tartozók közötti viszonyok fejlődésének vonatkozásában. Az ebben a községben hallottak alapján szinte általánosan elfogadott vélemény, hogy a kulcsprobléma a lakosságfogyatkozás és az erőforrások növelésének kérdése. E tekintetben megegyező véleményen vannak a különféle nemzeti közösségek közszereplői, hasonlóképpen a községi hatalom és a jelenlegi ellenzék emberei. Községi viszonylatban a hatalmon és ellenzékben levő nemzeti pártok sajátos egyensúlya, hasonlóképpen az alapjában véve jó, vagy legalábbis nem rossz -- a hatalmat gyakorló és ellenzéki blokkok keretein belüli etnikumok közötti -- viszonyok mind egyfajta szavatosságot jelent, hogy Zenta község kitarzott az etnikai béke, az előrehaladás és fejlődés éveiben, amikor a növekvő erőforrásokkal nőtt az irántuk való tülekedés is és az etnikai megmérkőzés, ahogy hasonlóképpen a város kibírta körülkerítésében és az átalakulás lefékeztségében a háborús éveket. Meg kell ismételnünk, hogy Zenta község esetében -- egyes más vajdasági községektől eltérően -- nem azon célcsoportokhoz tartozók kapacitásainak fejlesztésére irányuló szükséges aktivitásokról van szó, amelyekre ez -- az etnikai viszonyok kríziseinek irányításával foglalkozó -- projektum irányul, hanem a multietnikus közösségek irányításában való aktív részvételre vonatkozó kapacitások fejlesztésére az erre ható tényezők ésszerű megfigyelésének növelésével, illetve hatásainak a latensből a manifesztálódó és világossá váló fejlesztése által.

⁴⁰ A kezdeményezés alapokmányában a következő célok lettek lefektetve:

a) közvetlen: hozzájárulás a multiethnikus helyi közösségek rendszerbelileg fenntartható és nemzeti kultúra tekintetében méltányos kormányzási modelljének fejlesztéséhez; új politikák bevezetése és fejlesztése a helyi közösségekben a többnemzetiségű helyi közösségek igazgatásának fejlesztése érdekében és így a lokális szinten jelentkező szociális kohézió növekedéséhez való hozzájárulás; a helyi közigazgatási szervek interkulturális kapacitásának növelése és a multikultúra elveinek erősítése a többnemzetiségű helyi közösségekben; az érdekek minőségesebb tagolása és fejlesztése, valamint a helyi közösség minden polgára szükségletének a helyhatalmi szerv általi megvalósítása, mégpedig egy tartós intézményes módon, különös tekintettel helyi szinten a kisebbségi közösségek érdekeire és szükségleteire; mindenképp a határozathozatali folyamatokban való részvételük és a helyi szinten való irányításuk terén, valamint oktatásra, tájékozódásra, kultúrájuk ápolására és nyelvük hivatalos használatára vonatkozó jogok megvalósításában jelentkező, a kisebbségi közösségi tagok életére hatással bíró problémák rendszerbeli megoldásainak bevezetése és fejlesztése a lokális közösségekben;

b) közvetett: tartósabb hozzájárulás a meglévő pozitív megoldások megerősítéséhez, valamint új, fontos előfeltételek teremtése a többnemzetiségű lokális közösség jó igazgatásához, ami most valamilyen teljesebben taglalt és alkalmazott modell értelmében Szerbiában nem létezik; a polgárok részvételének növelése a helyi szinten zajló igazgatási folyamatokban, ami hozzájárulás lenne úgy a demokratizálódási folyamatokhoz, mint a lokális igazgatási szerv munkájának transzparens mivoltához; a kisebbségi jogok megvalósításával kapcsolatos problémák megoldási modelljének fejlesztése és a kisebbségi közösségek szükségleteinek és érdekeinek kielégítése, amelyeket ezután az applikáció elve szerint alkalmazhatóak lennének más lokális közösségekben is; a kisebbségek teljes helyzetének javítása az adott lokális közösségekben és helyi szinten és a nemzetek közötti viszony pozitív fejlődése helyi szinten, amin a nemzetek közötti meglévő feszültségek csillapítása, illetve megelőzése értendő; a jelenlevő kisebbségi kérdések pozitív bemutatása és megerősítése, azaz hozzájárulás a kisebbségi közösségekről, mint kívánatos társadalmi jelenségről alkotott közmegejtés formálásához.

⁴¹ A helyi politikai elöljárók, a közigazgatásban, oktatásban, tájékoztatási tevékenységben dolgozók, a politikai pártok aktivistái, a politikai utánpótlás, a civil (nem kormányzati) szervezetek, a kisebbségi politikai és művelődési szervezetek és más.

⁴² A nemzeti kisebbségek érdektelenségéről a rendőrségi hivatalt illetően Korhecz elmondta, hogy ez nem spontán keletkezett, hanem az etnikailag homogén Belügyminisztérium több éve tartó politikájának az eredménye. A VT alelnöke megdicsérte a BIA által magyar nyelven megjelentetett pályázatát. Hasonló nyilatkozatot - miszerint a magyar közösség részvétele a teljes lakosság számát tekintve kevesebb mint a fele a rendőrségi káder összetételében – Rasim Ljajić, az Emberi- és Kisebbségi Jogok Szövetségi Minisztere adott a Nemzetiségi Demokrata Intézet (NDI) és a Nemzetközi Republikánus Intézet (IRI) közös szervezésében 2005. június 21-én Belgrádban tartott «Demokrácia Szerbiában» elnevezésű kerekasztal-megbeszélés alkalmával a «Regionalizáció és kisebbségek kérdése» téma kapcsán.

⁴³ A jelentések megtekinthetők a www.cdcs.org.yu web-oldalon.

⁴⁴ Látható és dicséretes a Vajdaság AT szerveinek (mint területi, nem pedig etnikai autonómia szerveinek) azon törekvése, hogy fokozzák a nemzeti tanácsok működésére gyakorolt hatásukat. Dr. Korhecz az idén tavasszal közölte, hogy a Vajdasági Végrehajtó Tanács 5,3 millió dinárt különített el a nemzeti kisebbségi tanácsok működésére. A pénzt a tartományi kormány mércéivel összhangban folyósítják, melyek szerint 40 százalék –ot szánnak arányosan az összes nemzeti tanácsnak, 60 %-ot pedig a tanácsstagok számával arányosan különítenek el.

⁴⁵ Jelen projektum abból a feltételezésből indul ki, hogy nincs elegendő számú fejlett kapacitás a helyi szintű kisebbségi politika kialakításához és érvényesítéséhez. A feltérképezett hiányosságok kiküszöbölése funkciójában különféle edukációs programok különféle célcsoportokat céloznak meg, mint pl.: helyi politikai államhivatalnokok, közigazgatási, oktatásügyi dolgozók, sajtóházi alkalmazottak, politikai pártaktivisták, politikai ifjúsági szervezetek, civil (nemkormányzati) szervezetek, kisebbségi politikai és művelődési szervezetek stb.

Tartalom

- Előszó
- Intézményes rendezetlenség és az átalakulás problémái
- A projektum témájával kapcsolatos alaki jogi keret elemzése
- Jogforrások -
- A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogai

Meghatározás

A nemzeti hovatartozás kinyilvánításának szabadságjoga

A hátrányos megkülönböztetés tilalma

A nemzeti, etnikai és kulturális azonosság védelme

Az erőszakos asszimiláció tilalma

Faji, nemzeti és vallási gyűlölet kiváltásának tilalma

A nemzeti jelképek nyilvános használatára való jog

A nyelv- és íráshasználat szabadságjoga

Jog a családi- és utónév saját nyelven való használatára

Jog arra, hogy a jelentős számú kisebbségi népességű környezetekben a hagyományos helyi elnevezések, az utcák és települések nevei, valamint a földrajzi nevek a kisebbségi nyelven is ki legyenek írva

Jog arra, hogy a saját nyelvükön részesüljenek oktatásban az állami intézményekben és jog oktatási magánintézmények alapítására minden szinten

A kulturális, társadalmi és gazdasági életben és a közügyekben hatékony képviseletre való jog

Vallási jogok

A teljes és pártatlan tájékoztatásra való jog

Jog a társulásra

Jog a más országokban élő nemzettársakkal való együttműködésre

A tolerancia szellemének fejlesztése

A szerzett jogok szavatolása

Az emberi és kisebbségi jogok védelme és megsértése következményeinek elhárítása

Következtetések

- Zenta község néhány jellegzetessége
- Oktatás
- Tájékoztatás
- A nyelv- és írás hivatalos- és közhasználat
- A nemzeti kultúra ápolása
- Ráttekintés a multietnikus közösségi kormányzáspolitikára ható tényezőkre
- Következtetések és javaslatok
- A Projektumtanács tagjai

A Projektumtanács tagjai:

- Szerencsés Zsuzsanna, szabad újságíró
- Jadranka Jelinčić, a Nyitott Társadalomért Alap végrehajtó igazgatója
- Aleksandar Popov, a Regionalizációs Központ igazgatója
- Jovan Komšić, az újvidéki közgazdasági kar szociológia tanára
- Anna Tomanová Mikanová, a nemzeti tanácsok koordinátora
- Barsi Márta, Zenta Községi Tanácsának tagja
- Torde Rozália, Nagybecskerek Községi Tanácsának, a nemzetek közötti viszonyokkal és felekezetekkel megbízott tagja
- Orosz János, tartományi jogszabályügyi, közigazgatási és nemzeti kisebbségi segédtitkár
- Milan Stepanović, Zombor község Képviselő-testülete
- Miroslav Samardžić, politológus

A Nyílt Társadalomért Alap, Belgrád
és
Regionalizációs Központ, Újvidék
Helyi politikák a multietnikus lokális közösségekben – Zenta

Kiadó:
Regionalizációs Központ
A kiadásért felel:
Aleksandar Popov
Železnička 35, Újvidék
Szerbia és Montenegró
Telefon/telefax: +381 21 528-241
e-mail: centreg@nscable.net
www.centarzaregionalizam.org.yu

Szerkesztő:
Radomir Šovljanski

A kutatásokat folytatta:
A Civil Társadalom Fejlesztési Központ, Nagybecskerek
www.cdcs.org.yu

Fordítók:
Sinkovics Éva
Milenković Valéria
Orosz János

Nyomda:
WILLY, Újvidék

A projektum megvalósítása a belgrádi
Nyitott Társadalomért Alap anyagi támogatásával történik